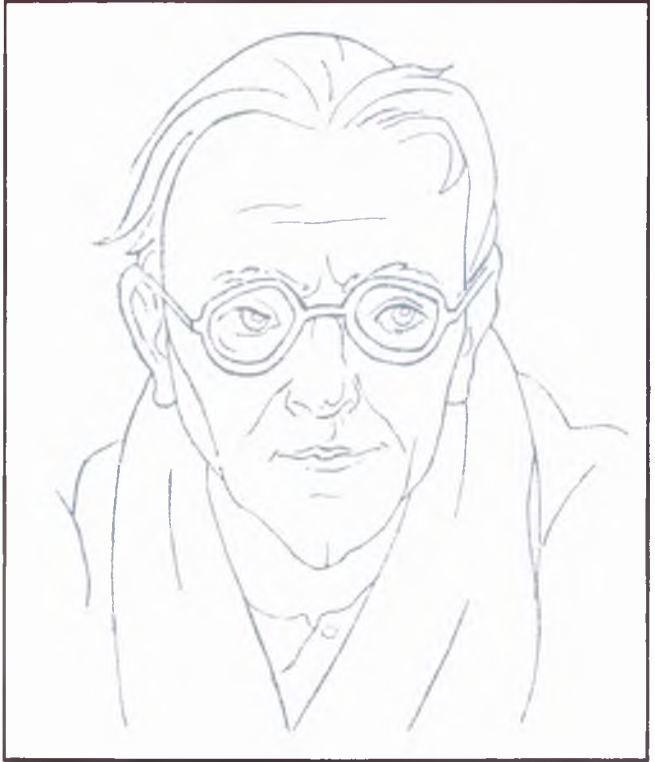

Ataç
GÜNLERİN
GETİRDİĞİ

GÜNLERİN GETİRDİĞİ

Ataç

Ataç
GÜNLERİN
GETİRDİĞİ

TÜRK YAZARLARI

1. basım: 1946, Akba
2. basım: 1957, Varlık
3. basım: 1989, Can

«GÜNLERİN GETİRDİĞİ»

Konur Ertop

Günlerin Getirdiği, Ataç'ın yazılarını derleyen ilk kitabıdır. 1946'da basılan kitapta 1941-1945 yıllarında Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinde çıkmış söyleşiler yer alır. Bu ilk kitabına yazı yaşamının ilk yirmi yılını dolduran yazılarından hiçbirini almaması, önce bir dil sorunudur. Bu dönemde yeni bir dil ve anlatımı gerçekleştirme yolunda var gücüyle çalışmaktadır. Sık sık dil devrimini savunan yazılar yazar. Kitapta bunlardan örnekler vardır.

Yazılardan bir bölümü insan davranışlarını, günlük olayları konu edinen denemelerdir. Bu tür yazılarıyla ilgili olarak Ataç kendisini 'moralist' diye nitelemiştir. Yazılarında insana saygıdan sanat beğenisine kadar uzayan ilişkiler üzerinde durur. Bu sayfalardan, içini dökmeyi seven, dost canlısı bir adam olduğu anlaşılır. Bu onun konuşur gibi yazmaya düşkünlüğünü, yazılarını söyleşi diye adlandırmasını da açıklar. Denemelerinde, yerleşmiş değer yargılarına karşı çıkar. Örneğin erkeğin egemen olduğu toplumda kadınlar hakkındaki değer yargılarını eleştirir. Uçakla yapılmış yolculuk gibi günlük bir olay onun tarihle günümüzü karşılaştırmasına, çağdaş insanın tarih ve teknoloji karşısındaki yerini belirlemesine ortam hazırlar. Bu bölümde yer alan *Hatıralar* dizisi için *Ahmet Hamdi Tanpınar*, Ataç'ın ölümünden sonra yazdığı makalede onun düzyazısının «şiirle hemen hemen yarış ettiğini» belirterek, «Böyle bütün bir mevsim gibi yaprak yaprak

dökülen bir yazıyı Türkçede az okudum,» diyecektir.

Kitapta Ataç'ın bağlandığı eleştiri kuramı kimi yönleriyle konu edinilmiştir: «Bir eserin güzel, yahut çirkin olduğunu çabucak kestiriveren adam, yanılmasa dahi, o eserde ne var ne yok, ilk bakışta hepsini görebilse dahi, bir tenkitçi değildir. Sezgisi güçlü bir adamdır, belki büyük bir adamdır, her şeydir, ama tenkitçi sayılamaz. Tenkitçi, yargılayan, ama yargılarken acaba yanılmıyor muyum diye korkan, bunun için de hem beğendiği eserlere, hem beğenmediklerine bir daha, bir daha dönen insandır.» Kendisi de Divan edebiyatından Garipçilere kadar uzanan şairleri, yazarları bu çerçeve içinde ele almış, nedenlerini gösterdiği yargılarını değiştirmekten çekinmemiştir.

Günlerin Getirdiği kitabının yazıları kaleme alınırken Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tercüme Bürosu, dünya klasiklerini hızla Türkçeye kazandırma çabası içindeydi. Ataç da Fransız ve Latin yazarlarından yaptığı çevirilerle bu çabaya katılmıştır. Yazılarında çevirinin sorunları üzerinde durmuştur. *Reşat Nuri Güntekin*'in çeviriyle ilgili düşünceleri üzerine yazdıkları, kendi çevirilerinden 'Tehlikeli Alakalar'* için *Orhan Burian*'in eleştirisine yanıtı, bu yazıları arasındadır. Ataç'a göre «Tercüme ederken bir cümledeki kelimelerin değil, bütün cümlenin Türkçedeki karşılığını aramak gerektir (...) Bir yazarın kullandığı kelimelere bağlanmak, onların hepsine ille bir karşılık bulacağım demek boştur; o yazarın meramını kavrayıp dilimizde onu anlatmaya çalışmak gerektir (...) Tercüme, sadece kelimelerin karşılığını koymak değildir, dilde bir yaratma işidir.» Ataç'ın savunduğu ve uyguladığı bu yönteme karşı çıkan O. *Burian*, 'Tehlikeli Alakalar' çevirisini şöyle eleştirir: «Tercüme burada bir vasıta olmaktan

* 'Tehlikeli İlişkiler' adıyla Can Yayınları'nda çıkmıştır. (Yayıncı)

çıkılmış, mütercim cümleleri nakil işinden vazgeçiyor; eser sahibinin duygu ve düşüncelerinin ifadesini yeni baştan onlara yaraşan bir Türkçede bulmaya çalışıyor. Şu var ki, bu tehlikeli bir iştir; aslın havasından çıkan mütercimin, kendi havasına kapılarak başı dönebilir. Onun için bu usul ustasına bırakılmalıdır, başkasına salık vermeye gelmez.» Ataç'ın bu yazıya verdiği yanıt birbirinden ayrılan iki anlayışı türlü yönleriyle göz önüne sermektedir. Ataç'ın kendi çevirilerinden biriyle ilgili 'Samsatlı Lukianos' yazısı, dönemin yoğun çeviri hareketine tanıklık etmektedir. Gene o tarihte yayımlanan 'Kabusname' çevirisiyle ilgili yazı ('Hoş bir Kitap') ise yazarın Türk klasiklerine yaklaşımını gösterdiği için bu basıma eklenmiştir.

Geçmişle bugünün karşılaştırılması, klasik yapıtlarla çağdaş yapıtların karşılaştırılması Ataç'ın yakından ilgilendiği bir alandır. Bu kitapta konuyla ilgi yazısında geçmişin büyük yapıtlarının insanlığa katkıları üzerinde durur; eskileri günümüzde de okumanın yararlarını araştırır: «Bu eserler sizde güzelliği sezmek gücünü uyandırabilir.» Öte yandan çağdaş dünyadan kopmanın, geçmişe gömülüp kalmanın sakıncalarını da gösterir: «Sakın güzelliğin yalnız bunlarda (klasiklerde) olduğunu sanmayın; öyle sanırsanız bu eserler kendilerinden beklediğiniz hizmeti görememiş, sizin zevkinizi işleyememiş demektir; çünkü zevki olan adam yalnız kendine öğretileni beğenmekle kalmaz, daha ilk karşılaştığı şeyde de, yenide de güzellikler olup olmadığını sezer.»

Ataç'ın kitabında Divan şiirinin güzel beyitleriyle karşılaşırız: «*Mestane nukuş-i suver-i âleme baktık/Her birini bir özge temaşa ile geçtik*» (Naili); «*Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen/Merdüm-i dide-i ekvan olan âdemsin sen*» (Şeyh Galip) vb. Sevdigi bu şiirin günümüze katkısının ne olacağını dile getirir: «Dilimizi sevmek için başka yol yoktur;

eski şiirimizi okumazsak, çocuklarımıza okutmazsak türkçe, kullandığı kelimeler ne olursa olsun, türkçelikten çıkacak.» Ancak bu şiirin eksiklerini de göstermekten kaçınmaz: «*Baki, Naili, Nef'i* hattâ *Nedim* şiirimize yeni duygular getirmemişlerdir, şiirlerine kendi kişiliklerini hiç katmamışlardır. Bir *Baki Efendi* dili vardır ama bir *Baki Efendi* düşünce, duygu âlemi yoktur; onun şiiri bize kendisinden haber vermez; şiir âleminde zaten bulunan mazmunları yeniden söyler, o kadar.» Divan şiirini kavrayabilmek, güzelliğini görebilmek için Batı edebiyatını yakından kavramak gerektiğini ileri sürer: «Avrupa dillerinden, edebiyatlarından geçmeyenler bizim şiirimizi de anlayamıyorlar. Cinaslara, leflere, neşirlere, mûraatlara takılıp güzelliği onlarda buluyorlar. *Baki, Nef'i, Nedim* de belki öyle anlıyorlardı; *Şeyh Galip* silkinip kurtulmak istemiş; edebiyatta, şiirde başka bir şeyler olduğunu sezmiş, haber vermiş, ama dilediğini başaramamış. Gene de bizim eski şiirimizde, şairlerimizin belki bilmeden koydukları bir güzellik var: onu, Avrupa edebiyatlarından geçerek anlıyoruz (...) Onları anlamak için de mutlaka Avrupalıların, Yunanlarla Latinlerin edebiyatlarından geçmemiz gerekiyor.»

Şiirlerinin gelişmesine gençlik yıllarından beri tanıklık ettiği *Ahmet Haşim* ile *Yahya Kemal* bu kitabında da gündemdedir. Değerlendirirken yerleşik yargılara karşı çıkar. Konu edindiği yazarların geleneğe katkısını araştırırken eksikliklerini de görmeye çalışır: «*(Ahmet Haşim)* öz şairin, öz sanatkarın, yani şiiri, sanatı her şeyin üstünde gören, şiire, sanata bir vasıta, bir gaye diye inanan adamın ne olduğunu anlattı. Bir eksiği vardı: Firenk şiirinden dönüp bizim şiirimizle uğraşmadı, divan şairlerimizi, saz şairlerimizi okuyup dilini ona göre düzenlemedi (...) *Ahmet Haşim*'in dili, kendi âleminde tabii olmakla beraber, bizim edebiyatımızla kayna-

şamamış, yabancı olmaktan, dışarıda kalmaktan kurtulamamıştır. *Baki*'nin, *Naili*'nin bizim hiçbir zaman kullanmadığımız arapça, farsça kelimelerle dolu beyitlerini okuyun, duyulan ses bizimdir, o ses türkçedir; *Hamit*'in şiirinde, *Fikret*'in şiirinde duyulan ses ise türkçe değildir. *Ahmet Haşim* o dili belki daha güzelleştirmiştir; belki değil, muhakkak... Ama yabancı olmaktan kurtaramamış, şiir geleneğimize mal edememiştir.»

Çağdaş edebiyatın geçmiştekiler karşısındaki yerini ve ayrıcalığını araştırır: «Mânâ ancak şu birkaç yıllık şiirimizde vardır; ondan öncekilerde güzel buluşlar arayabilirsiniz. Buluşu, eski adıyla söyleyelim, mazmunu mânâ saymak, ne dediğimizi bilmemek olur.»

Sanatta güzellik ve yararın karşılaştırılması, aralarında seçim yapılması yolundaki eski tartışmaya kendi açısından yaklaşır: «Fayda arayan, sanatın herhangi bir işe hizmet etmesini isteyen kimse sanatı sevmiyor demektir (...) İlle bir fayda arıyorsak, sanat hoşumuza gidiyor, bize hoş vakit geçiriyor da ondan seviyoruz diyemez miyiz? Bu da bir fayda değil midir?»

Kitapta *Keziban*'la konuşma biçiminde kaleme alınmış yazılardan birkaçı da yer almıştır. *Keziban*, yazarın benliğinin bir parçasıdır. Sonraları adı *Allı* olacak, *Ataç*, *Prospero ile Caliban* dizisinde ondan şöyle söz edecektir: «*Allı* da ben değil miyim? Benden daha ben olan bir kimse. Kendimden bile sakladıklarımı ondan saklayamam. İçimdedir benim, gözlerini dikmiştir bütün yaptıklarına, bütün dediklerime.» *Keziban*, yazarın düşüncesindeki karşısavdır. Sorular sorar; bir konunun değişik yanlarının sergilenmesini sağlar. Tartışarak yazarın söylediklerinin karşıtını ortaya koyar. Böylece onun sözlerinde de yazarın söylediklerinde de okurun benimseyebileceği doğrular bulunduğu gösterilir; okur onların ikisiyle

birlikte sorunlar üzerinde durup kendi doğrularını bulmaya çağırılır. Sonunda da düşünce, sanat konularına tek yönlü bakılamayacağı gösterilmiş olur.

Günlerin Getirdiği kitabından *Keziban*'lı yazıların esin kaynağını öğreniyoruz. *Keziban* bir yerde yazara *André Gide*'in 'Interviews Imaginaires'ini (Düşsel görüşmeler) okuyarak ona özendiğini belirtiyor. Ardından da vaktiyle *Keziban'a Mektup* başlıklı yazıları gene *Gide*'in 'Billets à Angèle'ine (Angele'e aşk pusulaları) özenerek yazdığını hatırlatıyor. Burada sözü edilen dizi *Ataç*'ın 1928'da *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde başlayıp 1940'lara kadar sürdürdüğü mektup biçiminde deneme, eleştiri yazılarıdır: «Bu ay gelen bir dergide (La Nouvelle Revue Française, haziran 1928) *André Gide*'in bir cümlesini okurken yine seni hatırladım: «'...Hayali bir Angèle'e mektuplar yazardım.' Neden itiraf etmeyeyim? Ben de *Gide*'e özenerek bir *Keziban* tahayyül etmiştim.» (Hayat, 5 temmuz 1928). *Keziban'a Mektuplar*, ahlak sorunlarını, edebiyat yaşamını, kitapları, sevgiyi, doğayı konu edinerek 15 yıl kadar sürer. Sayıları elliyi bulan bu mektuplar, *Ataç*'ın toplu yapıtları dizisinde, ayrı bir kitapta bir araya getirilecektir.

FALİH RIFKI ATAY'A

Dergâh'ta ilk yazılarım çıkmıştı; bir gün *Ahmet Haşim*: «*Falih Rifki* seni görmek istiyor,» dedi... *Akşam* gazetesi için tiyatro tenkidleri ısmarladınız. O günden beri de gazetecilikte beni siz korudunuz. Bu kitaptaki yazıları birarada görünce beni koruduğunuza bilmem pişman olacak mısınız? Yargınızın ağır olmasından korkarım. Ne yapayım ki budur elimden gelen... siz bu kitabı beğenmeseniz de başına sizin adınızı yazmak, benim için her zaman övüneceğim bir borçtu.

ATAÇ

SUNUŞ

Bu çeşit kitapların başında, çoğu, şöyle denilir: «Bir gün için karalanıp gazetelere verilmiş bu yazıların bir değeri olmadığını bilirim; toplamak da aklımdan geçmemişti. Ama eş dost beğenmişler, ille hepsini birarada görmek istediler. Zorladılar, dayanamadım; dileklerini işte yerine getiriyorum...»

Töreye uymak iyidir ya, yalan mı söyleyeyim? benim üstüme düşen olmadı. Arkadaşlar, tanıdıklar arasında çok terbiyeli kişiler vardır; arasına: «Yazılarını neden toplamıyorsun?» dedikleri olur. Gönül almak için söylenilmiş bir söze inanıvermek mi gerektir?... Hayır, ey benim okurum! bu kitabı beğenmez de çıkarılmasını bir suç sayarsan, benimdir o suç, yalnız benim.

Bir şey diyeyim size: kişi, gerçek değerini kestiremez; sınırlarını görmek için ne denli uğraşsa boştur, gözünde büyültür kendini. Ben de değerimi bildiğimi ileri süreceğim değilim. Ancak bugünkü yazarlar arasında, daha doğrusu bugünkü okurların gözünde yerimin ne olduğunu anladım sanıyorum. Yazdıklarımı okumaktan hoşlananlar vardır; ancak çoğu bana, işi alaya vurmuş bir adam diye bakarlar, beni görünce gülümseyivermeleri de onun içindir... Bunca yıldır çalışırım, düşündüklerim uğruna kavgayı, en sevdiklerimle dahi bozuşmayı göze alırım, gene de alay etmediğime, oynamadığıma inandıramıyorum. Kaderime boyun eğmekten başka ne gelir elimden Ama, doğrusu, gücüme gidiyor.

«Beğenilmediğini, beğenilsen bile istediğin gibi beğenilmediğini biliyorsun da bu kitabı niçin çıkarıyorsun?» diye soracaksınız. Edebiyata inanırım da onun için çıkarıyorum. Yıllardır yazarım, benden de bir şey kalsın istiyorum. Bir umut... Bu yazıları gönlümce sevecek belki birkaç kişi bulunur umudu. Ölüm başımızda dolaşüyor: benim de Türk diline, Türk düşünce âlemine hizmet için çalıştığıma tanıklık edecek bir kitap bırakmadan mı gideyim?

ATAÇ

KONUŞMAK

Sovyet Rusya'nın büyük şairi *Vladimir Mayakovski*, (ben pek bilmem ama bilenlerin söylediğine göre kudretli bir söz sanatkârı imiş) bazan canı sıkılıp: «*İnsanlar böyle bir düziye konuşmasa birbirleriyle geçinmeleri kolaylaşır, yeryüzünde felâket de bu kadar olmazdı*» dermiş; Fransız şairlerinden *Francis Jammes* de (onu oldukça bilirim, son zamanlarda rağbetten biraz düşmüştü ama, doğrusu, hiç fena değildir) bir şiirinde:

*Tuhaf! biz neden böyle düşünüp konuşuruz?
Gözyaşları, öpüşler, onlar konuşmazlar ki!...
Ama gene anlarız; ayak sesi bir dostun,
En tatlı sözlerden de daha tatlı değil mi?*

diyor. Her devrin, her milletin kitaplara geçmiş, geçmemiş hikmetinde, konuşmayı, hiç olmazsa boş yere konuşmayı yeren, insanları susmaya davet eden sözler bulmak kabildir. Gerçi hiçbir şey söylemeden, hattâ düşünmeden birbirimizin yüzüne bakmanın, kendimizi tabiat karşısında, zamanın akışında sanki kaybedivermenin büyük bir lezzeti vardır; bazan bir duruşumuz birbirimize, fikrin bir türlü kavrayamayacağı, dilin de anlatamayacağı ne emsalsiz şeyler sezdirir! Ama ben konuşmaya bayılırım; muhakkak bir şey bildirmek, fikir alışverişi etmek için değil, söylediklerimi pek bilmesem de, bana söylenenleri pek anlamasam da olur. Sevdiklerimin sesini duymak, asıl istediğim işte odur. Sesini duymadığım insan, yüzüme bakışı ne kadar tatlı, elimi tutuşu ne kadar sıcak olursa olsun, nasıl söyleyeyim?

bir resim gibi benden uzaktır. Bana yabancıdır. Karşımdakilerin gerçekten var olduklarına, yüzlerinden, ellerinden, vücutlarından ziyade, sesleriyle inanırım. Bunun için konuşmayı severim. Bana: «Ya görmek, ya işitmek kabiliyetini kaybedeceksin; hangisinden geçebilirsin?» deseler zannederim hiç düşünmem, gözlerimi feda ederim. Bu renk renk, şekil şekil dünyayı, *Nabi Efendi'nin* harikulâde bir mısraında öv-
düğü:

Hezâran dilber-i mevzun hezarân duhteri-i hasna

ile dolu dünyayı görmemek, gönlümüzün kolaylıkla kabul edeceği bir şeydir demek istemiyorum; *Naili* ile beraber:

Mestâne nukuş-i suver-i âleme baktık

Her birini bir özge temâşâ ile geçtik

diyememek de elbette ağırdır. Ancak işitmemek, sevdiğiklerimin sesini duyamamak bana ondan da daha katlanılmaz bir mahrumluk gibi geliyor.

Yabancılarla konuşmasını bilmem. İlk tanıdığım insanlara birçok şeylerden bahsederim, şiirler okurum, neler biliyorsam hemen önlerine dökerim, hattâ bilmediğim şeyleri de onlara bilirim gibi göstermek istediğim olur. Sonra kendi kendimden nefret ederim. İlk konuşmada kendimi karşımdakine beğendirmek, onda benim hoş, parlak sözler söyleyebilen bir insan olduğum intibacı uyandırmak arzusu mizacımın bir türlü atamadığım bir zaafıdır. Ama böyle kendimi beğendirebilirsem, istediğim intibacı bırakabilirsem, kendimden olduğu kadar, karşımdakinden de nefret ederim. Demek o, öylesine kimselerden hoşlanır bir insanmış... İlk tanıştığımız gün, bütün o gösterişlerime rağmen, yahut onlar için, hafifseme ile bakmış, hükümlerini verdiklerini hissetmiş olan

insanlara hayranlık duyarım; onların hükümlerini değiştirmek isterim. Çoğu, buna imkân olmaz: ya onlar benden kaçır, yahut ben onlara rastladıkça, beni hafifsediklerini sezir ezilir, bunun tesiriyle de büsbütün nahvet gösteririm.

Asıl sevdiğim konuşma, düşünmeye mecbur olmadan, söylediklerime ehemmiyet verilmediğini, onların unutulacağını bilerek konuşmaktır. Yani sevdiğim, beni sevdiklerini de bildiğim kimselerle konuşmak... Bazı insanlar vardır, uzun uzun, derin derin dinlerler, sonra uzun uzun, derin derin düşünürler, ona göre cevap verirler. Hem daima böyledirler. Ne oluyoruz? Ne diye kendilerine bu derece ehemmiyet verirler? Onların diyecekleriyle dünyanın hangi meselesi halledilecek? Kendilerini biraz da bırakıversinler; belki o zaman benim beklediğim sözü, sırlarını bildirecek değil, özlerini sezdiriverecek, kendilerini bana tanıtacak, benden büsbütün başka bir şey olmadıklarını, yani sadece bir insan olduklarını öğretiverecek sözü bulurlar. Öyle uzun uzun, derin derin düşünerek verdikleri cevap, hemen daima unutulur, bütün sözler gibi unutulur; ama havadan, sudan bahsederek, hiçbir ehemmiyet vermeyerek söylenilmiş sözlerin, kendimizi bırakarak edilmiş 'iki çift lâkırdı'nın gönlümüzde daha silinmez bir iz bıraktığı çoktur.

Bir söylediğimi bir kere daha söylememe, bildiği bir hikâyeyi bir de benim anlatmama katlanmak istemeyen dostla gücenmem, gücenmem ama, insaf et sin, onları bir kere daha dinlerse ne çıkar? Vakti pek mi kıymetli?... Beni susturup başından savmak istiyorsa, o başka... Ama hayır, oturup konuşacağız, boş saatlerimizi beraber geçirmek için buluşmuşuz, elbette, o da beni, ben de onu sıkılamaya çalışıyoruz, bunun için de birbirimize, hiç olmazsa geçici

bir ilgi uyandıracak şeyler söylemek istiyoruz. Ama benim kendisine mütemadiyen yeni şeyler, hiç duymadığı şeyler anlatmamı bekliyorsa konuşmamız öyle uzun süremez. Dünyada söylenilmedik söz yoktur derler. Biz de birbirimizden imkânsız meziyetler beklemeyelim; karşımızdakinin söyleyebileceklerinin çoğunu elbette biliriz, varsın anlatsın, bir ihtarla onu küçük düşürmemize hiçbir lüzum yoktur.

Ama böyle ihtarlara kalkışmaktan hiçbirimiz kurtulamayız. Hâfızamızın, karşımızdakinin hâfızasından daha kuvvetli olduğuna bir delil göstererek kendimizde bir üstünlük vehmetmek mi isteriz? nedir? bildiğimiz bir şeyden bahsedilince hemen öyle bir itiraz sesi yükseltiveririz. Bana öyle geliyor ki bunun asıl sebebi, her insanın ömründe birçok defalar o ihtara uğramış, bundan gönlünde hafif de olsa bir yara kalmış olmasıdır; kendisi de öyle bir ihtarda bulunmaya hak kazanınca fırsatı kaçırmaz, gönlünde o yarayı açandan, yahut büsbütün başka bir kimseden intikamını alır.

Doğrusu, o da lâzımdır: karşımızdakine, bir söylediğini tekrar anlattığını ihtar etmek huyundan vazgeçecek olursak, konuşmanın zaten sayılı olan mevzularından biri daha eksilir.

Erkeklerden ziyade kadınlarla konuşmaktan hoşlanırım. Onlarda daima, daha çok anlayış değilse de daha çok seziş gördüm de onun için. Erkeklerin güldükleri, ciddiye almadıkları birçok sözleri kadınlar ehemmiyet vererek, yahut ehemmiyet veriyor gözükerek dinlemesini bilirler.

Kadınlar kendi aralarında erkekler gibi kabasaba konuşurlar mı? bilmiyorum; herhalde erkeklerin yanında kötü, açık sözler kullanmaktan çekinirler. Halbuki erkeklerin çoğu en pis şeylerden en iğrenilecek kelimelerle bahsetmeyi bir meziyet sayarlar.

Sonra da gülerler; terbiyesizlik etmek bir marifetmiş, bir zekâ eseri imiş gibi...

Erkek, aklı ile, zekâsı ile övünür; bunun için de, yeri olsun olmasın, daima aklını, zekâsını ispat etmek sevdasındadır. Ama aklı, zekâyı nerelerde aramaz ki!... Görüşünün, dirayetinin keskinliğine hiçbir delil bulamazsa tuhaflığa, nükte savurmaya kalkar. Pis, yahut ayıp sayılan mevzuları açması da bunun içindir: malûm ya! ayıp ayıp söylemek, zekânın parlaklığından gelir... Kadınlar arasında ise boyuna nükteli, cinaslı konuşmak isteyen azdır; onlar, çok şükür, zekâyı erkek kadar itibar etmezler, böylece de daha tabii kalmanın sırrına ermişlerdir. İnsan erkeklerin yanında, daima imtihan oluyor gibidir; kadınların yanında ise, hicabı, terbiyeyi unutmamak şartıyla, gönlünce konuşabilir. Mamafih kadınların da erkekler gibi ukalâca konuşmaya kalkkanları var, onlar kadın sayılmaya lâyık değildir; kendilerinden aşağı olanı taklide kalkmış, gerçekten de ondan aşağı düşmüş zavallılardır.

Kadında, erkekte olduğu kadar nahvet yoktur... Kimbilir, belki de kadının nahveti erkeğin cinsinden olmadığı için bizi o kadar yaralamıyor. Bu işin aslını bir de kadınlara sormalı.

Dedikodudan kim hazzetmez ki!... (Bu 'hazzetme' sözünü 'hâzetmek' şeklinde yazmak isterdim, çünkü konuşurken çoğu öyle deriz; ama sonra insanın adını bilmiyora çıkarırlar, neden nâhak yere kendime söz getireyim? Hem ben öyle yazsam bile bakalım mürettip öyle dizer mi? Neyse...) Dedikodudan kim hazzetmez ki!... Ben sadece onu sevdiğimi söylemekle kalmayacağım: dedikodu etmeyenlerden hoşlanmam. Anlatayım. (Ama daha önce söyleyeceğim bir şey var, sırası geldi: dikkat ettinizse «dedikodu etmeyenlerden» dedim, «yapmayanlardan»

demedim, demeyeceğim de. O «yapmak» fiili yok mu? artık fenama gidiyor. Gazetelere, kitaplara bir bakın, her yere burnunu sokuyor. Etmek, eylemek, kılmak yok, hep yapmak. Hele Anadolu Ajansı, elinden gelse, hani gelmiyor da değil, türkçeden bütün fiilleri atacak, bir o yapmayı saklayacak: beyanat yapmak, hücum yapmak, hâdise yapmak, bilmem kimin bilmem kime yaptığı beyanatta... Hele buna pek tutuluyorum: orada fiile lüzum yok: «Falanın filâna beyanatında» dersiniz, olur, biter. Ama araya bir de fiil sıkıştırınca daha edebiyatça yazdıklarını sanıyorlar. Kulun elinden bir şey gelmez, Allah ıslah etsin! *Süleyman Nazif* merhum: «*Bu 'yapmak' fiili sonunda türkçeyi yıkacak,*» dermiş, yalan da değil).

Ne diyordum? Ha! dedikodu etmeyenlerden niçin hoşlanmadığımı anlatacaktım. Sorarım size: dedikodu etmeyenler ne konuşurlar? Ya kendilerinden bahsederler, ya önünüze bilgilerini döküp ders vermeye kalkarlar. Öylesi de çekilir mi? Bir kere insanın konuşurken kendinden çok bahsetmesi ayıptır, karşısındakilerin beğenmedikleri bir noktaya ses çıkarmalarını müşkülleştirir. Hattâ, kendilerini bilen insanlar, mecliste hazır bulunan herhangi bir kimsenin sözünü pek etmezler. Hal hatır sorarsınız, öğrenmek istediğiniz bir şey varsa onu sorarsınız, sonra başka şeye geçersiniz. Ama öyle konuşmayı bilen adam mı kaldı? Dört beş kişi bir yere geldi mi, bakıyorsunuz, hemen birbirini övmeye kalkıyorlar. Bittabi övülmek istedikleri için, övülmeyi diledikleri için. Ben, gerçek söylüyorum, beni yüzüme karşı öven kim olursa olsun, bir rahatsızlık duyarım; samimi olup olmadığını düşünmem bile, ne diyeceğimi bilmem, sözü değiştirmeye çalışırım. *André Gide* de öyleymiş, *Journal*'inde okudum da pek hoşuma gitti.

Öğretmek için konuşanları dinlemek arasına iyi olur: size bilmediğiniz yerlerin âdetlerini anlatırlar,

okumadığınız kitaplar hakkında fikir verirler, hele ukalâlık etmeden söylüyorlarsa onları tatlı tatlı dinlemek kabildir. Ama onlar da her zaman çekilmez. İnsan nihayet kendinin bildiği şeylerin, kendinin bildiği kimselerin sözü açılmasını ister. Ders, konferans dinleyecek değil, konuşacağız.

Ama diyeceksiniz ki, hepimizin bildiğimiz kimseleri çekiştirmeden, iyi taraflarını söyleyerek konuşmak kabil değil mi? Değildir ya! Hele bir deneyin, iyi bir adam için iyidir dersiniz, olsun olsun üç beş söz daha bulursunuz, sonra susarsınız. Halbuki bir kimsenin münasebetsizliklerini, budalalıklarını, densizliklerini söylemeye kalktınız mı, söz sözü açar, karşınızdakiler de anlatacak şey bulurlar. Dostlarınızın, kendilerini görmediğiniz zamanlar da sizi anlamalarını, sözünüzü etmelerini istiyor musunuz? onlara bazı kusurlarınızı belli edin, yanlarında ufak tefek birkaç münasebetsizlikten, budalalıktan çekinmeyin, yoksa sizi hatırlasalar bile sözünüzü etmeye vesile bulamazlar.

Dedikodu, nefis sanatlardan biridir, yani birinci şartı hasbî olmaktır. Bir gaye uğrunda, yani birine kötülük için dedikoduya kalkan adam dedikodu etmeye lâyık değildir. Öylesini çok gördüm. Hele biri vardır, adı lâzım değil, o adamı severdim de; pek öyle akıllı olmadığını bilirdim, abuk sabuk nazariyelere girişip derin fikirler yürüttüğünü sanır. Ama iyi bir insandır derdim. Bir akşam, salâhiyet sahibi bir adamın da bulunduğu bir mecliste kimseye ağız açtırtmadı, iki saat mi desem, üç saat mi desem, meslektaşlarını o salâhiyet sahibi adama çekiştirdi. Onlara bir kötülük edilmesine çalışıyordu. Hep bunaldık. Çok şükür sözlerine itibar edilmedi. Ben o zamana kadar kendisini sevdiğime utandım; şimdi nefret ederim, rastgeleceğim diye de ödüm kopuyor, çünkü mürâilik edip eski muhabbeti, hürmeti göstere-mem.

Bir de bir kimsenin hususî ahlâkı, iffeti üzerinde dedikodu edilmesinden hoşlanmam. Herkesin öylesine namusuna olsa olsa ailesi insanları karışabilir; başkalarının karışmaya hakları yoktur. Biz onun herkesle konuşurkenki sözlerinde, hareketlerinde bir münasebetsizlik, yahut işinde bir eksiklik gördükse onu söyleyebiliriz; çünkü bunlar onun umumi hayatına aittir. Hattâ bir insan ahlâk meselelerinde, burada ahlâktan ne demek istediğimi anlıyorsunuz, fazla mütaassıpsa ona bile karışamayız; bize ne? öyle si hoşuna gidiyor, öyle yaşıyor.

Ama dersenez ki: «Biz de insanların hususî ahlâkı üzerinde dedikodu etmek istiyoruz, çünkü bundan hoşlanıyoruz,» doğrusu pek cevap bulamam. Ama, ne yalan söyleyeyim, tiksiniirim, sizi gerçekten sevemem.

Konuşmada hikâye iyi gider. Anlatmasını da severim, dinlemesini de. Ama anlatmasını bilmek lâzımdır. Bazı kimseler vardır, uzatır mı uzatır; hem sizin de bildiğiniz bir hikâye ise, içinize kasvet basar. Bilmiyorsanız da ya bir şey anlamazsınız, yahut sıkıldığınız için bir tuhaflık bulamazsınız.

Hikâyeyi uzatanlar iki türlüdür. Bir kısmı zihinlerini toplayamadıkları için uzatırlar; bunlar iyi niyetli kimselerdir, kendilerinin hoşlandıkları bir fıkraya sizin de gülmenizi isterler, ikide bir: «Nasıldı, dur, unuttum...» gibi sözlerle kesip düşünürler. Böylelerini severim, bir iddiaları yoktur; insanın zihnini toplayamaması, hikâye anlatmakta hüneri olmaması da bir ayıp değildir ya! Ama diyeceksiniz ki: «Kendisinde o hüner olmadığını bilsin de sussun, ondan hikâye isteyen oldu mu?» Haksızsınız. Bir insandan, bir iş görmeye kalkınca, haddini bilmesini isteyebilirsiniz; elinden gelmeyecek bir işe girişmesin. Ama konuşmak öyle bir iş değildir, herkes için bir ihti-

yaçtır. O adam da hikâye anlatanlardan heves etmiş, kendini şöyle bırakması doğru olan saatlerde haddini düşünmekten de vazgeçmiştir. Hikâyecilik etmiyor, hikâye yazmaya kalkmıyor, eş dost meclisinde o da konuşmak istiyor...

Öteki kısım, neuzübillâh! onlar isteyerek, öylesi daha güzel olacağını sanarak hikâyeyi uzatırlar; arada bir de etraftakilerin yüzüne: «Nasıl? iyi anlatmıyor muyum?» der gibi bakışları vardır. İstedikleri, karşılarındakini o hikâyeye güldürmek, gülümsetmek değil, onları kendi anlatma hünelerine hayran etmektir. Böylelerine çok kızarım. Çoğu, anlattıkları hikâyeyi dinlemem, başka bir şeyle meşgul olduğumu, başka bir şey düşündüğümü kendilerine belli ederim. Onlar da benim anlamadığıma hükmederler. Bir gün arkadaşlardan birine, adı lâzım değil, o da Allahın bir garibidir, ama gerçekten temiz yürekli insandır; arkadaşlardan birine bir hikâye anlatmıştım; meşhurdur ama gene söyleyeyim: «Sarayda bir duvara mihli bir halka varmış, çıkarmak lâzım gelmiş, uğraşmışlar uğraşmışlar, çıkmamış. Zamanın en kuvvetli pehlivanları gelmiş, çıkaramamışlar. Bir gün bakmışlar bir çocuk, ufak, cılız, sümküklü, gelmiş halkayı çekmiş... çıkaramamış». Bu hikâye nihayet bu kadar söz kaldırır. O arkadaşı ertesi gün gene gördüm; bana: «Senin o dünkü hikâyeyi akşam evde anlattım; hem senin gibi değil, daha süsledim, güzelleştirdim, uzun uzun anlattım,» dedi. Yazdığı yazıları da öyle süsler, güzelleştirir... Aradan şöyle böyle yirmi yıl geçtiği halde bunu unutmayışım belki o zaman onuruma dokunduğu içindir.

Ama insanların çoğu konuşmayı, mektepte iken yazdıkları kitabet vazifesi gibi bir şey sanırlar. Hani hoca üç satırlık bir hikâye anlatırdı da biz onu otuz satıra çıkaracağız diye uğraşır dururduk! Benim, çocukluk, hocaya inat, kırk sayfa yazdığım da

olmuştı... Halbuki konuşmak, hikâye anlatmak bundan büsbütün başka bir şeydir. Ama buna zamanımızın romancı geçinen birçok insanlarını da inandırmak kabil değil; onlar da sanki okuyuculara inat yazıyor. Ama bizim hoca okumamak dirayetini gösterirdi, iyi de ederdi.

*15 Temmuz/22 Temmuz 1941
Cumhuriyet*

A

UÇAK YOLCULUĞU

Uçağa ilk binişim bundan on yedi, on sekiz yıl öncedir. Şimdi *uçak* diyoruz, o günlerde *tayyare* dedik. Daha bizde hava postaları kurulmamıştı; bir gün bilmem niçin bir Alman yolcu uçağı Ankara'dan İstanbul'a uçacakmış, bana da bir yer verdiler. Pek sevindimdi. Arkadaşlardan yapma etme diye öğüt vermeye kalkanlar oldu, dinlemedim. Nedense beni korkak bellemişlerdir, yanılıyorlar. Gücümün yetmeyeceğini bilirim de dövüşe gelemem, susarım; ama canım oldum bittim kıymetli değildir.

Yola çıkmadan bir gün önce *Kemaleddin Kâmi* ile oturmuş konuşuyorduk. Onun hiç izni yoktu, türlü şeyler anlatıp beni caydırmaya çalıştı. O sırada *Yahya Kemal* geldi. Beş dakika sonra *Kemaleddin Kâmi* ile aralarında bir çekişmedir başladı. *Yahya Kemal*, tarih bilmenin iyiliklerini söylüyor, *Kemaleddin* de, dünü bırakıp bugünle uğraşalım diyordu. Bu böyle belki iki saat sürdü; ben söze pek karışmadım, dinledim. İkisi de çok güzel şeyler söylediler ya, geçmiş gün, biri hatırımda kalmadı. Bir sonuca varmadan bıraktılar; çekişmenin de asıl sonucu olmayanı tatlıdır. Sonra *Kemaleddin Kâmi* beni gösterek: «Şuna bir şey söylesenize! Tayyareye binecekmiş,» dedi. *Yahya Kemal* bana döndü: «Böyledir bunlar,» dedi, «tarihi de kabul etmezler, tayyareyi de.»

Doğru söylemişti: tarihi bilen, zamanın yeniliklerine şaşmaz, onları kabul eder.

Ertesi sabah bindim. Ne de güzel gündü! Saat dokuzda kalktık, on bire varmadan Yeşilköy'e konduk. Yukarılarda doğrusu o gün bir şey duymadım.

Benim öyle kuvvetli bir iç hayatım mı yoktur, nedir? herkesin günlerce anlatacak 'intibalar' topladıkları yolculuklardan ben ellerim boş dönerim. Havalara yükseldik, toprakları, suları yukarıdan gör-dük, sonra indik. Ne var bunda uzun uzun anlatılacak? Yolculardan bir kız, Yeşilköy üzerine gelince canı sıkılıp: «A! bitti!» dedi. Utanmasam ben de öyle bir şey derdim. Havalarda gitmek hoş oluyor, insan yol daha uzasa diyor. Uçağa ne zaman bindimse bu isteği duydum; oysa vapurda, tirende yorulur, sıkılırım.

Bilmem uçağa hiç bindiniz mi? Binmedinizse bir deneyin, bir daha tirenle, vapurla yolculuk etmek istemezsiniz, ikisini de artık pek eski, Nuh nebiden kalma birer *taşıt* saymaya başlarsınız. Uçağın korkulacak, insanın yüreğini hoplatacak bir şeyi yok. Biniyorsunuz, oturuyorsunuz, sanki büyükçe, daha rahat bir otomobildesiniz. Kalkıyor. Siz daha pek farketmeden, ünlü komik şairimiz *Ahmet Kutsi Tecer*'in:

Haydi yiğit, haydi artık havalan

mısrarını hatırlayıp söylemeden bir de bakıyorsunuz ki havalardasınız. (Bay *Tecer*'in o şiirleri tuhafılık olsun diye değil, dudaklarını uzatıp ciddi ciddi yazdığını söyleyenler var ama ben insanoğlunu sever, sayarım, öyle şeyleri gülmeden yazıp gülmeden okuyabileceğine inanmam.) Evet, bir de bakıyorsunuz ki havalardasınız. Uçak madem yükselmiş gidiyor, siz de anlıyorsunuz ki düşmesi için hiçbir sebep yoktur; içiniz rahatlıyor, pencereden bakıyorsunuz. Üstlerinden bakıldı mı, bulutların seyrine doyum oluyor. Suya da benziyor, dağa da; hele uzaklardan bazı irileri gözüküyor, sanki birer buz dağı... Ama benzetip de ne olacak? Bulut işte; her zamanki gibi altından değil, üstünden görülmüş bulut. Yukarıdan baktınız mı, dünya daha bir şirinleşiyor. Şehirleri

toptan görüyorsunuz; hani çocukların mimarlık oyuncakları vardır: küçük küçük kesilmiş, kimi dört köşe, kimi yuvarlak, kiminin ucu sivri tahta parçaları; şehirler işte onlarla yapılmışa benziyor. Şimendifer tıpkı fare gibi; ama fare kadar çabuk gidemiyor. Bakın insanlarda hiçbir değişiklik yok, hiçbir gözükmüyor.

Binin uçağa. İnsan zamanına uymalı; bizim zamanımız da yolculukta hız istiyor. Uçakla yolculuğun tehlikesi varmış... Kim demiş? Dünyada uçakla yolculuk etmiş, gene de eden bunca insan var, bir şey mi olmuşlar? Tehlike her yerde olur; her şeyde tehlike olur diye hiçbir iş görmeyecek miyiz? Uçak yolculuğu, bugünkü halinde, hiçbir yolculuktan tehlikeli değil... Hem ben size bir şey söyleyeyim mi? Diyelim ki uçak yolculuğunun türlü türlü tehlikesi vardır, insan düşer, yanar, şu olur, bu olur... Gene uçağa binmelisiniz. *Tercüme* dergisinin 13'üncü sayısında *Schiller*'den çevrilmiş üç mektup vardı; bunların birinde *Schiller*: «İnsan bir devletin yurttaşı olduğu kadar bir zamanın da yurttaşıdır,» diyor. Memleket uğrunda tehlikeyi göze almak nasıl boynumuzun borcu ise, zaman uğrunda da göze almak boynumuzun borcudur. Uçağa o binmez, bu binmezse uçak da herkesin alıştığı, her zaman binilen bir taşıt olamaz. Oysa ki zamanımız, uçağın herhangi bir taşıttan başka görülmemesini istiyor; daha doğrusu yolculuğa çıkacak insanın aklına ilk gelen taşıt uçak olsun diyor. İnsan keyfetmek için vapura, tirene, öyle yavaş giden taşıtlara binebilir; bizim çocukluğumuzda öküz arabasına binip Kayışdağına girdik, öyle bir şey. Yoksa iş için uçağa binilir. Buna razı değilseniz, zamanınızın dışında yaşıyorsunuz demektir.

Uçak yolculuğunun bazı sıkıntıları var. Hele İstanbul'dan kalkış saati... Beyoğlu'nda, Üsküdar'da, Kadıköy'de, hattâ İstanbul tarafında oturanlar için

sabahın sekiz buçuğunda Yeşilköy'de bulunmak ne zor! Beşte, beş buçukta kalkıp hazırlanmalı, yollara düşmeli. Yeşilköy yalnız İstanbul'dan kalkış için değil, İstanbul'a varış için de elverişsiz. Tiren bekleyeceksiniz, Florya'ya çimmeye gidenler yüzünden yer bulamayıp ayakta kalacaksınız. Tatsız şeyler, ama düzeltilir. Siz düşünün ki sabahleyin İstanbul'dan kalkıyorsunuz, dört beş saat Ankara'yı gezip bir işiniz varsa onu da gördükten sonra akşamı Elâzığ'da, yahut Adana'dasınız. Buna imkân varken tirende sarsıla sarsıla geceli gündüzlü yolculuğa katlanmak akıl kârı mı?

Geçen yıl uçakla bizim bir de Bolu safamız oldu. İlkteşrinin son, sonteşrinin ilk günü müydü, neydi? iyice bir düşünsem bulurum a! şimdi onu düşünmek istemiyorum, işte öyle bir gün ortalık ağarmadan Kadıköy'den vapura bindim, otomobil bulamadığım için eşyayı yüklenip Sirkeci'ye yürüdüm, uzatmayalım, sekiz buçukta Yeşilköy'e vardım. Uçak kalktı, gittik, gittik, Bolu gözüktü. Bolu'nun üzerinden bir geçtik; baktım, bir daha geçtik. «Zahir bu sefer de başka bir yandan görüyoruz,» dedim. Ama bir daha, bir daha geçtik. Artık şu yandan, bu yandan görüyoruz diye avunmak olmazdı; belli ki bir tatsızlık vardı. Ama insan gene hayra yormanın yolunu buluyor; içimden: «Olur a! pilotun Bolu'da bir yavuklusu, bir ahababı vardır, ona bir selâm vereyim demiştir,» dedim. Bizim çocukluğumuzda Boğaziçi vapurlarının kaptanları böyle şeylerden kaçınmazlardı; belki gene de oluyordur, benim Boğaziçi'ne uğradığım yok... Bolu üzerinde öyle bir zaman döndük, sonra zıngır zıngır bir sallandık. Aramızda, biri yeni gelin, üç de kadın vardı, kimse telâş etmedi; ama bir sıkıntı olduğunu hepimiz anlamıştık. Uçak Bolu tarlalarına indi... Meğer Koroğlu dağının üstü kapalıymış, oradan gidememiş; Yahşihan yolundan git-

mek istemiş, uçakçıların dili ile bir «tokat yemiş», yani rüzgâr bir vurmuş, deminki zangırtı da o yüzdenmiş. İndik Bolu'ya. Canımız sıkıldı dersem yalan söylemiş olurum, sevindik; çünkü ne de olsa işin çok daha kötü, söylemeye dil varmayacak kadar kötü bitebileceği de aklımızdan geçmişti. Ayağımız karaya değince bir ferahladık. Can bu! kıymetli olmasa da tatlıdır. Çoluk çocuk, kadın erkek oralardan koşup geldiler; bir otomobille bir de araba geldi, bizi şehre taşıdı. O sırada ortalık daha şimdiki gibi değildi, Bolu'nun lokantasında tıkabasa karnımı doyurdum, otuz yedi buçuk kuruş tuttu. Yağmur yağdığı için şehri dolaşamadık, yemekten sonra brice oturduk. Biz daha bir parti bitirmeden bir otobüs hazırlamışlar, onunla yola çıktık. Rahat rahat gidiyorduk; ama Ankara'dan başka bir otobüs göndermişler, yolda arabamızı değiştirdik. Bakın, o araba rahat değildi. Bir hayli söylendik, öyle sıkıldığımızdan, gecikmeye öfkelenişimizden değil; ama fırsat çıkar da insan söylenmez olur mu? Biz de âdet yerini bulsun diye söylendik. Ankara'dan gönderilen otobüsle birlikte Yüzbaşı Şeref de gelmişti. Şeref'in gözü pek bir uçakçı olduğunu hepimiz biliriz; konuşması da tatlı. Onunla yiğitlik yarışına çıkamam; ama çene yarışı da hiç fena olmuyor... Bolu'dan Ankara'ya tam on bir saatte vardık, otobüste sarsıla sarsıla... Yani sizin anlayacağınız tiren yolculuğu kadar sıkıntılı bir şey. Ama, gene söyleyeyim, şikâyetçi değilim; öyle sanıyorum ki o gün uçakta olanların hiçbiri de şikâyetçi değildir: hesapta olmayan o Bolu safasından hepimizde arasına anlatacağımız tatlı bir hâtırta kaldı. Konuştuk, gülüştük, homurdandık, dırlandık, canımızı kurtardık. Kimbilir, tehlike karşısında hiç telaş etmedik diye gönlümüze belki bir gurur da gelmiştir. Boş bir gurur ama varsın boş olsun! Ona boş, buna boş dersiniz yaşamının tadı mı kalır?

1.8.1942, Cumhuriyet

KEDİ

Kimsenin zevkine karışılmaz, kedileri ille herkes sevsin demeyeceğim; ama ben, kedi sevmeyenlerle anlaşılamam. «Kiminle anlaşırsın ki!» diyeceksiniz. O da yalan değil: bu yaşa geldim, büyüğü ile de, küçüğü ile de çekişmeyi bir türlü bırakamadım. Artık etmeyeyim, insanın yaşarsa arıyacak, ölürse rahmetle anacak eşi dostu, gücendirmedeği, kırmadığı birkaç kimsesi bulunmalı diyorum, olmuyor. Öyle dediğimin ertesi günü, ne ertesi günü? yarım saat sonra, en canciğer dostumla bir çekişme, bir kavga, aramızda kan dâvası varmış gibi düşman oluyorum. Bakıyorum, arkadaşlarım geçimsiz insanlar değil, birbirleriyle dargınlık, küskünlük çıkardıkları yok, her dedikleri bir olmasa bile o ayrılıkları gözlerinde büyütüyorlar. Tek tatsızlık çıkmasın diye birbirleri uğrunda en köklü sandığınızı düşüncelerini feda ettikleri de oluyor. İyi ediyorlar: dünyada düşünce çok, değiştir değiştir kullan; dost bulmak zor. Şaka söylüyorum sanmayın, sahi diyorum. Bir kimse ile bir işiniz çıksa, şiir, musiki üzerine, ne bileyim, herhangi bir şey üzerine neler düşündüğünü mü sorarsınız, kiminle düşüp kalkıyor, onu mu? Kendimizi aldatmayalım, düşünceye öyle büyük bir değer verdiğimiz yoktur, hayatta bir süs, bir eğlencedir, olsa da olur, olmasa da... Ben de arkadaşlarıma benzemek isterdim; elimde değil, kimse kimsenin huyunu değiştiremiyor, hele kendininkini hiç değiştiremiyor. Ama, iyi bakarsanız, çekişmek, kavga etmek de gene anlaşmaya çalışmaktır. İnsan karşısındakini yola getireyim der de onun için söyler durur. Biri

kediden hoşlanmadığını söylerse sesimi çıkarmam, başka bir yerden açarım.

Bütün çocukluğum kediler arasında geçti. An-nem, babam, kardeşlerim, hepimiz kediyi severdik. Büyük büyük bahçeli evlerde otururduk, yirmi beş, otuz kedimiz bulunurdu. Martta, kabakta doğurdu-lar mı, sanki düğün ederdik. Lohusa şerbeti kaynar, al basmasın diye sepetlere kırmızı kurdeleler bağ-lanır, küçük küçük altınlar takılırdı. Yavrulara ad arardık. Bir tanesi ölünce, içimize dert olurdu. Öyle gömmeye falan kalkmazdık, herkes gibi biz de çöp arabasına atardık, ama arkasından ağlardık... Bu-nun için olacak, kedisiz bir insanlığı aklım almıyor. Şimdi bahçesiz, deliksiz apartman dairelerinde kedi beslenmiyor da bir eksiklik duyuyorum.

Kedi akıllı hayvandır demeyeceğim. Ama aptal da değildir. Köpek gibi insanı ille anlamaya, az çok insanlaşmaya çalışmaz, eve girip çıkmak için, yiye-ceğini bulmak, istemek için, hâsılı yaşaması için ne lâzımsa onu öğrenir. Yetmez mi? Biz insanlar her şeyi akılla ölçmeye kalkıyoruz. Doğru, insan için akıl lâzım, zaten hayvanlar içinde aklını en çok işletebi-len odur. Köpek nasıl koku almasıyla yaşarsa insan da düşünmesiyle yaşar. Ama insanlara vergi olan bir şeyi niçin hayvanlarda da aramalı? İnsanın ap-talından nasıl hoşlanmazsam hayvanın akıllısından da öyle hoşlanmam. Hayvan hayvanlığını bilsin, elin-den geliyorsa hayvanlığıyla övünsün, daha iyi... Ama övünmek de insanlara vergidir.

Kedi ne biçimli, ne güzel hayvandır! Yalnız iri-lerini, koca koca tüylülerini demek istemiyorum, en çalımsızında, hastalıklısında, sakatında bile bir za-riflik vardır. Hele temizlenmesine bayılırım. Hani ön ayaklarından birini şöyle yana sarkıtıp da göğsünü yalaması vardır, baktıkça içim açılır. Sonra iğrenmiş gibi, titizlenmiş gibi gözleri bir tuhaf bakarak dilini bir de sırtına vurur. Ufacık bir lâstik top, daha iyisi

takır tukur yuvarlanan bir ceviz arkasından sırtını kaldıra kaldıra koşan kediye ne buyrulur? Bundan daha hoş bir şey biliyor musunuz? Yemeğin tadını çıkarır. Hırlaya hırlaya, bir parçaya da elini atarak yemesi eğlencelidir; ama ben asıl uslu uslu, başını eğip gözünü kapatarak yemesini severim. Gözlerini kapaması bana hazzındanmış gibi gelir. Belki gerçekten de öyledir. Benim bir kedim vardı, kavun yedi. İlk görünce biz de şaştık. Evin işlerine bakmaya yeni bir kadın gelmişti, ona söylemeye unuttuk; kadıncağız bir gün kavun keserken kedi gelmiş, sürünmüş, kendi dili ile istemiş, rica etmiş. Aldırılmadığını görünce bir sıçramış, kadının kolunu boydan boya yırtmış, bir dilimi aşırmış. Şıpır şıpır bir ses çıkarak ne tatlı yedi... Köpeğin yemesi gürültülüdür; hele lâklâk su içmesine hiç bakamam, sinirlenirim. Kedinin sessiz sessiz yiyip içmesi uzun uzun seyredebilir. Kedi en umulmadık şeyleri yer, zeytinden hoşlanıy çoktur, çukulata meraklısını da gördüm. Salataya alışanı da olurmuş ama ben rastlamadım. Birinin huyu birine benzemez ki! Asıl sevdiğim tarafı da belki odur. Kedidir, bütün kediler gibidir, ama ötekilerden ayıran, yalnız kendinde görülen huyları da vardır.

Kedi için hayındır derler. Yemek yerken gözlerini kapaması da, kendine edilen iyiliği bilmemek içinmiş. Hiç hazzetmem öyle sözlerden. İnsanoğlunun kendini gözünde ne kadar büyüttüğünü, kediye bir lokma yemek vermesini de büyük bir iyilik sayıp karşılık beklediğini gösterir. Biraz da karşılık beklemeden bir iş görmeye, eğittiğiniz iyiliği iyilik saymamaya alışın. Kedi size bağlanacak, minnettar olacak da ne çıkacak? Oynamasını seyre diyorsunuz, siz de onunla oynayıp eğleniyorsunuz; okşuyorsunuz, yumuşacık tüyleri elinize zevk veriyor. Daha ne istersiniz? Bir de kediden ille bir fayda mı gelecek? Ben 'avcı' olmasını da pek istemem; fare, sıçan peşine

düşmekten eğleniyorsa keyfi bilir; ama ta yanıbaşından geçen sıçana da aldırmasın, gene kızmam. Hayın da değildir, kendini seven insana bağlanır. Bir tanesini söylerler: yavrulmuş, yavruların gözleri açılınca ağzında birer birer getirip hanımının önüne koymuş. Sevgisini daha nasıl gösterebilir? Çok kıskançtır, üzerine ortak gelmesini istemez. Bu da hayın olmadığını, bir insana gerçekten bağlandığını göstermez mi? Biz, hayvanlar bizi ille büyük görsünler, biz onları sevsek de, sevmesek de, eziyet de etsek onlar bizi saysınlar istiyoruz. Hep insanın kendini beğenmesi. Kedinin de sizin gibi, kendi keyfini, kendi rahatını arar bir canlı varlık olduğunu, onun da kendisini hayvanların en üstünü sayabileceğini düşünün, artık ondan kulluk, kölelik beklemezsiniz.

Kedinin hayınlığı bizde şiire bile girmiştir. *Tevfik Fikret*'in 'Zerrişte'sini bilirsiniz: bir kedisi varmış, nazlanır, etmediğini komazmış. Anlattığından belli, hayvancağız oynamak istemiş. Ama *Tevfik Fikret*, o ukalâca, böbürlenen edası ile: «Benim bütün sevdiğilerim işte böyle çıktı,» diye yanıp yakınır.

*Zerrişte, bu ismiydi onun, sanki haberdar
Mahfi kederimden...*

Ne de biçimsiz mısralar! «Bu ismiydi onun...» Böyle türkçe mi olur? Fransızca düşünüyor: «C'était son nom», sonra da türkçe yazdığını sanıyor. «Bu» zamirini türkçeye Edebiyat-ı Cedide'ciler getirdi, bir lüzumu varmış gibi... Şimdi bakıyorsunuz, yazarlarımız arasında: «Bir nisan günüydü» yerine: «Bu bir nisan günüydü» diyenler çıkıyor. Böyle şeyleri görünce hırsımdan ağlamaklı oluyorum. Türkçeyi beğenmiyorlarsa, firenklerin söyleyişine, düşünüşüne o kadar hayranlarsa, bıraksınlar efendim türkçeyi... Türkçe yazacaksınız diye zorlayan mı var? *Tevfik Fikret* de, arkadaşları da, bütün yazdıklarından belli, türkçeyi hiç sevmemişlerdir. Yalnız arapça, fars-

ça kelimeler kullanmalarını söylemiyorum, Divan şiirimiz de, nefeslerimiz, koşmalarımız da yabancı sözlerle doludur, ama onlarda dilin bütünü, akışı türkçedir. *Tevfik Fikret* türkçe yazmaz, firenkçe de yazmaz, olmayan bir dilde yazar. Onun için kelimelerin kendilerine göre birer değeri yoktur, mânası uysun da hangisi olursa olsun... İşte: «kedinin adı» yerine «ismi» diyebilir... Kedinin ismi... Neredeyse namı diyecek! Hani bir hikâye vardır, Avrupa'da türkçe öğrenen bir adam İstanbul'a gelmiş de kayıkçıya: «Zevrakçeci! zevrakçeci!» diye seslenmiş, «kedinin ismi» demek de ondan farklı değildir. Kediye koyduğu ada da bakın: «Zerrişte»... İlle «Pamuk, Meştan, Sarman, Zertop» desin demiyorum, başka adlar da olur. Ama «Zerrişte» nasıl olur? Bir deneyin: «Gel, pisi pisi, Zerrişte...» Gülünç olmuyor mu? *Tevfik Fikret*'in kulağı türkçeye hiç mi alışık değildi de acaba kediyi sahiden öyle çağırabilir miydi*? Türkçeyi o kadar hor görmüş bir adama biz de kalkıp «büyük Türk şairi» demişiz! Dahası var: beylik hükümlere pek bağlı olan o adamı ihtilâlcı de saymışız... Allah günahımızı affetsin!... O «Zerrişte»ye *symbolist* şiir diyenler de elbette vardır. Öyle ya! kediyi anlatıyor ama asıl söylemek istediği başka! *symbol*, timsal de o değil mi? «Hani bir gün seninle Topkapı'dan» diye başlayan parça da *symbolist* şiiri imiş... Bir gün biri *Ahmet Haşim*'in: «Merdiven» manzumesini okuyordu:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden...

Meğer o manzume bir akşam tasviri değilmiş, «merdiven» hayatmış... «Öyle hezeyan olmaz, *symbolistliğin* timsal aramakla ilişkisi yoktur, büsbütün başka şeydir,» diyecek oldum: «Bize hocamız öğret-

* *Tevfik Fikret*, «Gel pisi pisi!» demeyi şüphesiz bayağı bulurdu; hayvanı belki de: «Oh! şitap et, Zerrişte!» diye çağırırdı. O zaman da oluyor hani!

til!» demesin mi? *Ahmet Haşım* «edebiyat memuru» derdi, «edebiyat memuru»nun symbolistliği anlaması da işte böyle olur. İş kolaylaştıracak. Symbolistliğin ne olduğunu ne diye uzun uzun arasın? Timsal der çıkar... Kendilerine şimdiden haber vereyim: ben kedi derken aklıma başka bir şey gelmiyor; bu yazıyı kedileri sevdiğimi söylemek için yazdım... Ama arada aklıma *Tevfik Fikret*'in «Zerrişte» manzumesi geldi, onun için düşündüklerimi de söyledim.

18 Eylül 1942, Cumhuriyet

HASTALIK

Önce evde, sonra hastanede romatizmadan haf-talarca yattım. O ağrıları eskiden de çekmiştim ama, böyle uzun sürmemiş, böyle şiddetli olmamıştı. Ölüm-lü hastalık değildir, ama acısına dayanmak zor; he-le uykusuzluğu, insanda takat komuyor. İlk günler aldırış etmeyim, kendimi dinlemeyim dedim; şikâyet etmemeye, inleyip bağırmamaya çalıştım. Olmadı. En çok sağ kolum sızlıyordu; onu, yıllardır alışık oldu-ğum gibi, yastığımın altına alarak yatamadım; ben de insanların çoğu gibi sol elimi kullanmasını bil-mem, en küçük işlerimde, cigaramı yakmakta, bir bardak su içmekte zorluk çektim. Ağrı duydukça sinirlendim, sinirlendikçe ağrılarım arttı. Kendimi tutamaz oldum. Doğrusu, inleyip bağırmakta da in-sanı biraz olsun avutan bir şey var.

İstirap önce hayret veriyor; o kadar ki insan inanmak istemiyor; «Daha dün bir şeyim yoktu, elim tutuyor, bacaklarım yürüyordu. Bugün bu sızılar ne-den?» diyor. Biraz uzanmakla, kolunu şöyle bir sal-layıp döndürmekle kurtulacağını, yarın bir şeyi kal-mayacağını sanıyor. Sonra ağrılar yerleşiyor, yayı-lıyor, bir daha geçmeyecekmiş gibi korkutuyor. Bir gün, bir saat, bir an rahat edebilmekten ümit kes-i-liyor. Ama belki alışılır...

Ağrıya, sızıya ses çıkarmadan katlananları, Ey-yup peygamberi anlayamıyorum. Onları ki büyük, insanı aşan bir kuvvet!... Bedende duyulan ıstırap insanı küçültüyor, hiçten şeylere aldırış ettirecek, yalnız kendini, hayasızca yalnız kendini düşündü-recek kadar küçültüyor. Gönlümüze en büyük haz-

ları veren ümitleri, sevgileri unutturduğu, bizi bütün insanlara düşman ettiği saatler oluyor. Herkese, ıstırabımızı dindirmek ellerindeymiş de mahsus dindirmiyorlarmış gibi, hattâ ıstırabımıza onlar sebep olmuş gibi baktırıyor. Bir an aklımız başımıza geliyor, demin düşündüklerimizden, demin söylediklerimizden utanıyoruz; fakat ağrı gene kıvrandırmaya başlıyor, gene öfkemizi, o sebepsiz öfkemizi, belki kıskançlığımızı uyandırıyor.

Ruhta duyulan ıstırapın bir büyüklüğü olabilir; zaten o, insanları insanlara yaklaştırır, birbirine sevdirebilir, birbirinin haline aşına kılar. Onda daima ıstırap vardır; hiç olmazsa başka birinin yüzünden çekilir. Kederi olan insan başkalarını, başka birini düşünür. Mânevi ıstırap bize cemiyet hayatının verdiği, cemiyetin bir parçası olarak çektiğimiz bir şeydir; en şiddetli anlarında bile etrafımızla alâkamızı kesmez, hattâ o alâkayı kuvvetlendirir, bize yalnız kendimizi düşündürtmez. Öyle bir acıya uğramış, gönlü yaralanmış insanda bir haşinlik, başkalarına karşı bir sertlik, kırıcılık gözüktüğü çok olur; bunun altında da gene bir sevgi, insanlardan bir ümit sezmek kabildir. İnsanlara bağlı olmasa, onlardan bir şey beklemese onlara hiç kırılır mıydı? hiç keder eder miydi?

Bedenimizde duyduğumuz ıstırap ise bizi insanlardan ayırıyor. Onlardan kaçıyoruz, bir şey beklemiyoruz demiyorum; bilâkis, asıl hasta olduğumuz zaman onlardan fayda, hizmet umuyoruz. Hekim, eczacı, dostlarımızın ziyareti... Fakat bütün insanları sırf bize bir faydaları olacağı için, yalnız kendimiz için düşünüyoruz. Hasta, cemiyet hayatının bütün iyiliklerinden istifade etmek ister, buna mukabil kendisinin de başkalarına hizmete, onları anlamaya, sevmeye mecbur olduğunu kabul etmez. Kendisini dünyanın merkezi sayar; çektiği ıstırapın, hafif de olsa, herkesinkinden fazla olduğunu söyler. Bunun

böyle olmadığını bilir; bilir ama bildiği için kendi kendine isyan eder. «Falanın hastalığı benimkinden çok tehlikeli bir hastalık; o, belki de kurtulamayacak, ölecek. Ama bana ne? Benim için, benim çektiğim ıstırabın bir mânası var, ancak o gerçek...» Hastalar daima hodbin, bunun için de sevimlidir.

Hele romatizmalılar!... Aman ne gülünç hastalık ol!... Üç beş güne kadar, belki de daha çabuk geçecek bir kol, bacak ağrısını gözlerinde büyültüyor, büyültüyor, etraflarına tabiatın, insanların en büyük zulmüne uğramış gibi bakıyorlar. Hastanedeki günlerimi, en mânasız şeyler için zile basıp adam çağırdığımı, ağrılarım belki pek o kadar artmadan da şikâyet ettiğimi, inlediğimi hatırladıkça kendi kendimden utaniyorum.

«Bir uyuyabilsem!... Dün gece de uyuyamadım... Kolum ne kadar ağrıyor!... Acaba yarın geçer mi?... Yarın günlerden ne?... Kalkıp işe gitmek lâzım... Gitmeyeceğim, gitmeyeceğim işte... Gece ne kadar da uzun!... Uyuyabilsem, biraz uyuyabilsem. *Turnalar uçun*... Ne de kötü türkü! Neresini de seviyorlar... Para bulmalı... Kalkınca ilk işim gidip onunla kavga etmek olsun; neydi o geçen günkü gülmesi...

*Dil-i pür hasret ez kûy-i tü ber gerdidem ü refitem
Neşüd pâbüs rûzi âstân büsidem ü refitem.*

(Hasret dolu gönlümü semtinden çevirdim gittim; ayağını öpmek nasip olmadı, kapının eşiğini öptüm gittim.) Ne diye mektepte iken farisiye çalışmadım?... Of! bu kolumun ağrısı geçmeyecek mi?... İstanbul'da tam on gün yağmur yağdı... Temmuzda... Neresini severler o şehrin!... *Harabât*... İyi kitap değil... Bu *Ziya Paşa* iyi beyitler de seçmiş, seçmiş ama sanki kendine rağmen... Kendine rağmen demek hiç de türkçe değil... Ne düşünüyordum? Zan-

nederim biraz daldım, ancak bir dakika... Tam uykuya varacağımız sırada aklımızdan geçenleri hatırlamak kabil mi?.. Bugün kaç tane ilâç yuttum... Kaç tane olursa olsun, iki tane daha yutacağım... Kalkıp bana: «Naz ediyorsun!» dedi. Terbiyesiz! Ki-me naz edecekmişim? Söyleyeyim, bir daha gelirse içeri almasınlar... Saat kaç? İki... Biraz olsun uyuyamayacak mıyım? Ah! bir sabah olsa...

*Nedendir de kömür gözlüm nedendir
Şu benim geceki uyuyamadığım...*

Benimki romatizmadan... *Kâfirû*... O kadın neden herkes gibi *kâfuru* demez de böyle *kâfirû* der? Daha mı kibar sanıyor, nedir... *Kâfirû*... İnsanın sınırlarını boğmaya gelmiş... Saat kaç? İki... Bir türlü yürümüyor... İki hap yutayım... *Hep seninçündür benim*... Uyumuşum, hem epeyce uyudum... Bu ne ter? Yatağa işlemiş. Kalkıp çamaşır değişmeli... Saat kaç? İki buçuğu beş geçiyor... İki hap, bu kadar ter, yarım saat uyku için... Yarın günlerden ne? Bugün Fuat beni görmeye gelmedi, yarın da ben onu kovdurayım da görsün... Doktor bey iki saat öğle uykusu uyumadan gelemezmiş... Öğle uykusu!.. Siz... Siz... Ne zamandır görmedim... *Santa Lucia*... Kaç saat çaldılar! İnsanda biraz saygı olur... *Santa Lucia*'yı sevebilecek insanda ne gezer saygı! Bir yıkanabilsem!.. Şöyle sıcak bir su... Acaba bu ağrılar soğuk suyla duştan mı oldu?.. Siz... Siz... Ne kadar güzelsiniz!.. Acaba piyangodan kırk bin lira çıkarsa ağrılarım geçer mi?... Bu romatizma ümitsiz hastalık, yani yarın sabaha kadar ölüp ağrılardan kurtulmak ümidi de yok... Nereye koyayım kolumu? Bacaklarımdaki ağrılar hafifledi... Yollarınızda gezmek... Gündüz ağrılar acaba neden hafifliyor? Güneşin mi bir tesiri var? yoksa konuşacak bir insan bulduğumuz için mi?... *Kâni*'nin rubaisini şiir defterimin başına yazacağım:

*Bu dünyayı seninle sevmişim ben
Benim sensiz bu dünya nemdir ey dost*

Cıgaram var... Ne kadar da içmişim! koca tabla dolmuş... Siz... Siz... Ölssem de kurtulsam bu ağrılardan... Canım dünya... Evet, kitabımın adını *Canım dünya* koyacağım... Seviyorum dünyayı... Gelin bahçesi kimbilir ne güzeldir!.. Acaba kannalar solmadan görebilecek miyim... Ölssem de bu ağrılardan kurtulsam... Siz... Siz... Dünya güzel, her şey güzel ama ben dünyaya lâıyk değilim... Bir sabah olsa!... Yarın nedir günlerden?.. Bir yazı yazabilsem...»

Ankara'da romatizmaya hayret ediyorlar; halbuki çok varmış. Hava kuru olduğu halde. Hattâ Ankara romatizması en çok olan şehirlerimizden biri imiş... Zarar yok! Ankara'yı romatizması ile de severim. Bana hastalığını verdiği için memnunum. N'olur sanki? İşte geçti; kolum da, bacaklarım da gene işliyor... Ağrının gelmesi gibi gitmesi de insana hayret veriyor. İlk günler inanılmıyor. «Sahi mi? Artık ağrım yok mu? Birazdan gene tutmayacak mı?... Gece ilâcsız uyuyabilecek miyim?» Ama emniyet çabuk geliyor. İyilik, insanın vücuduna, içine hastalıktan da daha çabuk yayılıyor.

Hastalığıma geçirdiğim hayat sebep olmuş... Olun! İki yıl gönlümce yaşadıktan sonra, bir an uzaklaşmak istemediğim bu şehrin sokaklarında gündüz, gece istediğim kadar gezdikten sonra; gönlüm ümitsiz de olsa gene tatlı heyecanlarla çarptıktan sonra bir iki ay hasta yatmışım ne çıkar... O iki yıl, ömrümün en güzel, en canlı iki yılı! Güldüğüm, sevdiğim günler oldu; ağladığım, çırpındığım, kavga ettiğim, sıkıntı çektiğim, her an ölmeyi dileyecek kadar yeislere düştüğüm günler oldu. Hiçbirinden şi-

kâyet etmiyorum. Onlar benim en büyük zenginliğim; bana hayatı, dünyayı onlar sevdirdi. Bu iki yıl içinde yaptıklarımın hiçbirinden, hiçbirinden pişman değilim. İmkânsız ümitlerin acı tatlılığıyla hulyalar kurarak geçirdiğim günlerden, hayatı en çok kuvvetle tattığım günlerden, kollarıma, bacaklarıma ağrılar da vermiş olsalar, hiç şikâyet eder miyim? Geceler, hastalar için geçmeyen geceler, sağlıklı olanlar için ne büyük hazlar getiriyor! ama ne kadar da çabuk geçiyor!... Ağrılar gerçektir; artık onlardan kurtuldum, gene hulyalarıma, imkânsız ümitlerime kendimi bırakıp bu sevdiğim yollarda gece, gündüz dolaşacağım. Bundan gelecek her ağrıya, her sızıya razıyım.

25.9.1941, Cumhuriyet

HÂTİRALAR

I

Yazımın adı sizi aldatmasın: hatıralarımı yazmak, geçmiş neşeli, hüzünlü günlerimi düşüncemde tekrar yaşayıp sizlere de anlatmak niyetinde değilim. O ihtiyacı belki bir gün duyarım; fakat şimdilik ne *Yahya Kemal*'in:

*Kâmilidir o insan ki yaşar hatıralarla,
Bir başka kerem beklemez artık gelecekten.*

mısralarında söylediği kemale erdim, ne de *Ahmed Haşim*'in:

*Bize bir zevk-i tahattur kaldı
Bu sönen, gölgelenen dünyada*

mısralarındaki şifasız yeise gönlümü kaptırdım. Gelecekten daha çok keremler bekliyorum; varsın *Fuzuli*:

*Dünya yedi başlu ejdihadır
Endişe-i ülfeti hatâdır
Her lütfunadır define bin kahr
Her şehdinedir karine bin zehr*

desin, dünyadan alâkamı kesmedim. İşte gene bahar geldi, bademler, şeftaliler, elmalar, erikler, beyazlı, pembeli, o renk renk çiçeklerini giyindiler, yarın güller açacak, «Gelin bahçesi»nin kırmızı kannaları başlarını kaldıra kaldıra salınacaklar. Hem güzellik yalnız bahar, yaz mevsimlerine mi mahsus? Kışın, karakışın bile bir tadı yok mu? Dünyanın lütfu gibi kahır, şekeri gibi zehri de bir haz oluvermiyor mu?

Canım hayat! her mevsiminle, verdiğin her saadette, her ıstırapla ne kadar güzelsin!...

Mihneti kendüye zevk etmedir âlemde hüner.

Hatıralarımı yazmak niyetinde değilim. Onlar benden başka kimi alâkadar edebilir ki? Öyle büyük işler görmüş insanların yanında uzun uzun bulunmadım. Hatıralarımın bence —benim oldukları için— kıymetleri ne kadar büyük olursa olsun, başkalarını, belki en yakınlarımı bile cezbedemeyeceğini biliyorum. Anlatacak olursam onların kimsede merak uyandırmadığını görünce kıymetlerinden, yani kendi kıymetimden şüphe etmek tehlikesini göze almak istemiyorum.

19.4.1941, Cumhuriyet

II

Bütün bu söylediklerim edebiyat, hazır sözler... *Yahya Kemal*'in mısralarında, *Ahmet Haşim*'in mısralarında anlatılan hâleti hangi insan duymamıştır ki ben duymamış olayım? Yalnız bu yaşımda değil, bundan yıllarca önce de dünyanın benim için artık söndüğünü, gölgelendiğini hissettim. Çocukluğumuzu bir düşünün: o yıllarda bile zaman zaman artık sadece arkaya bakabileceğinizi, önünüzdeki günlerin size bir şey getiremeyeceğini sanmaktan, buna kuvvetle inanmaktan kendinizi alabildiniz mi? Hayatın asıl zevklerinden biri de hatırlamak, mütemadi oluş halindeki dünyaya bakmayıp içimizdeki olmuş âlemi seyretmek zevki değil midir? Bir Fransız şâiri soruyor:

«Ey hafıza! sen bize Rabbin bir rahmeti, yoksa bir lâneti misin?...»

Elbette bir lûtfu: yaşadığımızı onunla anlıyoruz; her saadet de, her felâket de ancak biz onları içi-

mizden seyredince, yani bizden uzaklaşınca, bizim gönlümüzün zenginliğini, asıl hayatımızı kurmuyor mu?

Hayat hatıralardan ibarettir; hattâ ümitler, gelecek günlerden beklediklerimiz de birer hatıradır: geçmişte değil, gelecekte birer hatıra... Biz onları anarız, hatırlarız, onları da içimizde eski günlerimizi gördüğümüz gibi görürüz, onlar da çoğu zihnimizden gelecek değil, geçmiş kisvesi ile, «edeceğim, olacağım» diye değil, «ettim, oldum» diye geçer.

En kuvvetli anları da işte o anlardır. Çok ümit ettiğimiz şeylere kavuşunca beklediğimiz sevinci duyamadığımızı herkes denemiştir; bunun sebebini o istediğimiz şeyi hayalimizde çok süslemiş olmamızda, gerçeğin de hiçbir zaman hulyanın zenginliğine erişmemesinde arayanlar vardır. Belki öyledir. Fakat çok umduğumuz şeylere kavuşunca bazan dehşete, haşyete benzer bir hal de duyduğumuz olur; bunun, eski bir hale dönmekten duyacağımız dehşetten, haşyetten pek farkı var mıdır? Acaba pek arzu ettiğimiz bir şeyi ele geçirdiğimiz zaman içimize ürperti veren hâlet eski bir şeyle karşılaşmanın, bir hatıranın olmuşluktan çıkıp tekrar oluş dünyasına girivermesinin verdiği azap değil midir?...

Hatıralarımı anlatmak niyetim yok; fakat bu, onların hiç kimsede alâka uyandırmayacağını sandığım için değildir. *Şeyh Galip*:

*Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dide-i ekvân olan âdemsin sen.*

diyor. Her insanın hayatı ilgiyle dinlenmeye lâyıktır. Yalnız büyük denilen kimselerin nasıl yaşadıklarını merak edenlere şaşarım: ötekilerde de insanlığı görmüyorlar mı? Onların da insanoğlunun bir parçası olduğunu, yeryüzündeki büyük maceramızın bir kısmını da ancak onlardan öğrenebileceğimizi unutuyorlar mı? Şüphesiz her insanda bütün insanlığı bul-

mak kabil değildir; fakat onu, ne kadar büyük olursa olsun, hiçbir insanda da bulmak kabil değildir. Bütün insanlık ancak insanların bütünündedir, her cüzün biraraya gelmesindedir; büyük olsun, küçük olsun, hiçbir cüz ötekinden kıymetsiz değildir. Bunun için ben her türlü insanın, hattâ hayatta tutukları işten hiç anlamadığım kimselerin bile, başlarından geçenleri, nasıl yaşadıklarını anlatmalarını pek severim. Hepsinin tecrübeleri de insanoğlunun tecrübeleri değil midir? Onlar da, ben de birer insan olduğumuz için her türlü ayrılıklara rağmen aramızda bir cihetten birlik bulunması, onların anlattığı o anlamadığım şeylerin birdenbire bende bir noktayı aydınlatıvermesi, bana bir şimşek halinde insanlığın aslını göstermesi mukadder değil midir?

Hatıralarımı anlatmanın bir gurur, nahvet eseri sayılmasından korkmam; öyle diyecek olanlar yanılırlar. Ancak benim hafızam, bu hususta, hiç iyi değildir. Geçmiş yıllarımın büyük bir kısmını unuttum; hatırladıklarım da hem parça parçadır, hem de sıra ile değildir. Hemen hiçbirinin yılını, hattâ mevsimini tayin edemem. Geçmiş günlerimden biridir; bildiğim işte bu kadardır. Hafızam daha iyi olsaydı, hayatımın sahneleri birer birer, sırasıyla gözlerimin önünden geçseydi, onları, başkaları için de kıymetli, meraklı olup olmadıklarını hiç araştırmadan yazar, insanlara bir insanın tecrübelerini bildirirdim.

Bu halimle hatıralarımı yazmaya kalkacak olursam yanlışla, yalana düşeceğim muhakkaktır; bilerek söylenilmiş yalan değil; kendim de öyle zannettiğim, öyle olduğuna inandığım için öyle söylerim. Böyle yazılmış hatıraların da kıymeti vardır; hâdiseler hakkında bildirdikleri yanlıştır, yalandır ama yazan insanın iç hakikatini doğru olarak gösterebilirler. Hattâ, bu bakımdan, bile bile yalan söyleyenlerin anlatacakları hatıralar bile kıymetlidir; çünkü onlar

da, dinlemesini bilenlere çok şeyler öğretir. Fakat insanların çoğu, insanoğlunun ne olduğunu, onun iç hakikatini öğrenmekten çok, birtakım hâdiselerin gerçekte nasıl geçtiğini öğrenmek isterler, ebedi hakikatten çok geçici hakikate ehemmiyet verirler.

6.5.1941, Cumhuriyet

III

Herkes gibi ben de eski günlerimi düşünmekten, onların tatlı olanlarına da, acı olanlarına da zehirsiz bir gülümseme ile bakmaktan hoşlanırım... Fakat hatıralar iki türlüdür; o kadar ki ikisine belki ayrı birer isim vermek lâzımdır. «Hatırlamak» deyince iki ayrı şey düşünüyoruz: biri, geçmişte olan bir vakayı isteyerek, düşünerek, hattâ uğraşarak hafızamızda bulmak; ikincisi geçmişte olan bir vakanın kendiliğinden hafızamızda uyanıvermesi. İrademizle, şuurumuzla, hattâ zorla uyandırılan hatıra ile bizi kendiliğinden kavrayan, bazan bütün gayretimize rağmen bizi bırakmak istemeyen hatıra, hiç bir olur mu?... Bununla yalnız düşünmek istemediğimiz, bizi bu dünyada, yahut öteki dünyada bir ceza ile tehdit eden hareketlerimizi kastetmiyorum. Onlar hatıradan ziyade korku, nedamet hislerimizin bize gönderdikleri cinlerdir. Bazan hiçbir cezası olmayacak, tamamiyle masum denebilecek işlerimizi de böyle zihnimizden uzaklaştırmak istediğimiz halde hatırladığımız vardır. Gerçi *La Rochefoucauld*: «Bizden başka kimsenin bilmediği hatıralarımızı çabuk unutturuz,» diyor; fakat asıl onları hiç unutamadığımız, asıl onların elinde kıvrandığımız da olur. Hattâ belki başkaları bildiği için onların müdafaasını da hazırlamışsındır, o kadar ki onları birer kabahat diye değil, çok doğru bir hareket, bir meziyet eseri diye görmeye başlarız. Her insan kendini başkalarına kar-

şı müdafaa etmeyi bilir, hiç olmazsa onları ikna edeceğine kendini ikna ettiği zamanları vardır; daha olmazsa onların hükümlerine aldırmadığını, aldırmayacağını kendisine samimiyetle söyler. Fakat insanın kendini asıl kendine karşı müdafaası zor, belki imkânsızdır. Kimbilir? bazı kimselerin, ancak kendilerince bilinen, kanunlarca bir suç, Tanrı indinde bir günah sayılmayacak hatalarını herkese teessürle anlatmaya kalkmaları, belki de, onları kendilerinden başka bilenler bulunsun da kendilerini hem onlara, hem kendilerine karşı müdafaa etmeleri kabil olsun diyerdir.

Yalnız hatalarımızın hatıraları mı içimize çöküp bizi kıvrandırır? *Verlaine*'in «*Hatıral Hatıral Benden ne istiyorsun?*» diye feryadı yalnız onların elinden midir? Bazan en tatlı hatıralar da, kendilerini davet etmediğimiz halde içimizde uyanır, zihnimizden uzaklaştırmak istediğimiz halde gitmez, bizi ıstırapla, zevkin fazlalaşmasından doğan o en şiddetli ıstırapla kıvrandırır. *Yahya Kemal*:

*Bir kerre sevip vuslata erdiyse cihanda,
Ömrün iyi rüyasına dalsın, uyusun ruh*

diyor... Belki işte asıl o zaman iyi rüyaya dalmak kabil değildir. İnsanoğlunun kaderindedir: bir kere tattığı zevkten, hazdan gene tatmak ister; ilk tadışını bir nevi sevinçle, zafer gururuyla hatırlar, fakat bu hatıra onu susatır; hem öyle bir susuzluk verir ki, bunu artık hiçbir pınar, hattâ gene o eski pınar, suyu bütün serinliğini muhafaza etmiş olsa dahi, dindiremez. Fransız şairinin sözü gene zihnimi kurcalıyor: «*Ey hafıza! sen bize Rabbin bir rahmeti, yoksa bir lâneti misin?...*» Hakkı var, o rahmet bir lânete benziyor.

18.5.1941, Cumhuriyet

Hatıralarımıza sığınıp şu akmakta olan zamanın, muammalar taşıdığı için neşesi bile endişe veren zamanın içinden sanki sıyrılıvermek ne hoş şeydir! Yarını henüz bilmediğimizden bugünü kavrayamayız; bugünün dündeki sebeplerini de gene yarın aydınlatacaktır. Geçmiş günlerimiz ise hem hazırlayıcıları, hem de sonuçlarıyla birlikte, bir bütün olarak gözüktükleri için ışıklı bir âlemdir. Neresine baksak, artık iyice anladığımız, bunun için de bize son derece hazlı bir gurur veren manzaralarla karşılaşırız. Geçmiş zamanı düşünürken anlayamamanın, şüphelerin üzüntüsünü çekmeyiz; gönlümüzde böyle bir üzüntü duyuyorsak o günler bizim için gerçekten, tamamiyle geçmiş değildir, birer hatıra olmamıştır, henüz içinde yaşadığımız zamanın birer parçasıdır. Hatıranın başlıca vasfı belki de, bize ait olduğu halde, bizi güldürdüğü, ağlattığı halde, başka bir kimseninmiş hissini vermesidir. Hatıralarımızdaki biz'in sevinçlerine, yaslarına gösterdiğimiz alâka, tarih kitaplarında, romanlarda rastladığımız insanların maceralarına gösterdiğimizden şüphesiz daha kuvvetlidir, çünkü onu daha yakından tanırız; fakat gene o cinsten bir alâkadır.

Kendimizi hatıraların akışına bırakıvermek bunun için bizi ölüm korkusundan da kurtarır. Gerçi hatıralarımızdaki biz'i artık yaşamayan bir adam gibi görürüz; fakat o, yaşamadığı halde, ölüme rağmen vardır; tarih kitaplarındaki, romanlardaki insanların daima var oldukları gibi... Ancak hayalde bir varlık; olsun, böyle bir varlığın hayali olması kendisini kuvvetle hissettirmesine mâni midir?... Hatıra, böylece, bize vücudumuzdan ayrıldıktan sonra da büsbütün ölmeyeceğimiz vehmini, bu en tatlı vehmi verir; zaten geçmişteki vücudumuz, maddemiz de bizim için şimdiki vücudumuz, maddemiz kadar kıy-

metli değildir. Hatıramızdaki biz, daima değişen, kendisiyle birlikte ruhu da değiştiren tenin esiri olmaktan kurtulmuş, artık hakiki haline erişmiş, hakiki şeklini almış olan bir insandır. Bize ebedi imiş gibi görünür, bize ölmeden önce ölüm olmayan bir âleme varmanın hazzını tattırır.

Hatıralarımıza sığınıp zamanın içinden sanki sıyrılıvermek... Elbette hoş bir şey; fakat kabil mi? Geçmiş günlerimiz gerçekten geçmiş midir? Bıraktıkları hatıralar bugünün tesirinde değil midir?... Hatıralarımız da bizimle beraber yaşar, bizimle beraber değişir. Bugünün dün üzerinde tesiri vardır. Tarihin insanlarını oldukları gibi görebiliyor muyuz? Onları anlamak için kendi hislerimizden, görüşlerimizden uzaklaşabiliyor muyuz?... Dünkü biz'e de gene bugünkü biz'in gözleriyle bakmıyor muyuz? Hatıralarımızı yaratan da gene yaşadığımız an, akmakta olan zamandır. İşte akşamüzeri, bir ağacın altında, artık silinen manzarayı görsem bile farketmeden, kimi benim çağırdığım, kimi de kendiliklerinden üşüşen hatıralara gönlümü açmış, öyle duruyorum. Sanki yaşamıyorum; etrafımı çeviren her şeyden uzakta, geçmişe karışmış gitmişim. O kadar ki biri gelip yavaşça koluma dokunsa, birdenbire hiç tanımadığım bir âleme düşmüş gibi ürpereceğim, bu günle hiçbir ilişkisi olmayan bir dünyadayım... Vehim! Sadece vehim!... O hayalleri kuran da, o hatıralara kendini bırakan da bugünkü ben değil miyim? Geçmişi olduğu gibi görmek hiç mümkün mü? Her an hatıralarımı kendim yaratıyorum; geçmişteki hiçbir halimi olduğu gibi göremiyorum. Geçmişteki bir gününe, safhalarını en iyi hatırladığım bir güne dönebilsem kimbilir ne kadar şaşırırm, onu sandığımdan büsbütün başka türlü bulurum da ondan. Bir günün hatırasına, ondan sonra gelmiş günlerin izleri eklenir; hiçbir hatıra saf değildir; hafızamıza olduğu gibi naksettiğimizi sandığımız anlar da gene

hayalimizin, daima zamanın tesir ettiği hayalimizin yarattığı şeylerdir... Öyledir; fakat bırakın, beni uyandırmayın, bu ağacın altında, artık silinen, şu gördüğüm halde farketmediğim manzaranın karşısında, akmakta olan zamandan, etrafımı çeviren dünyadan kurtulmuşum, geçmiş günlerimden birini, en tatlısını tekrar yaşıyorum sanmak sevdasındayım... Bırakın, ben de *Baudelaire* gibi:

«*Saadet dakikalarını canlandırmak sanatına aşı-nayım*»

diyerek kendimi avutayım; bırakın ben de *Sâmi* gibi:

Gel söyleşelim cümle geçen demleri cânâ

dediğim zaman, geçen demlerin de, cananın da da-vetime koşacakları ümidine kapılayım. Heyhat! çok kısa bir avunma... *Baudelaire* de, o sözünden hemen sonra bize haber veriyor:

«*O yeminler, o kokular, o sonsuz öpüşler, son-dalarımızın erişemediğı uçurumdan bir daha doğa-bilecekler mi?*»*

V

Gerçekten edilmemiş yeminler, gerçekten duyul-mamış kokular, ancak hayal ettiğimiz öpüşler... On-lar da birer hatıra değil mi? İçimizde gerçek hatı-ralar gibi yaşamıyor mu?...

Bir berrak kış akşamını hatırlıyorum; beni bir-denbire titreten, soğuşu ile değil, insanı bir tanrı ediveren ateşin parlamasıyla titreten berrak bir kış akşamı... Çok daha uzakta bir günü hatırlıyorum; neden aklıma geliyör bilmem? Bir hiç, hemen o gü-

* *Baudelaire*'in 'Balkon' adlı şiirindeki bu dizeleri *Cahit Sıtkı Tarancı* şöyle çevirmişti: «O yeminler, kokular, sonu gelmez öpüş-ler/Dipsiz bir uçurumdan tekrar doğacak mıdır?» (Can Yay.)

nün akşamı unutmam lâzımdı; halbuki ikide bir içimde canlanıyor: bir elbiseye asılı duran küçük bir mukavva parçasının bir numara olduğunu farketmemiş, çıkarılması unutulmuş bir fiyat etiketi sanmıştım; bana güldüler, utandım... Daha böyle birçok hatıralar, kimi ehemmiyetli, kimi ehemmiyetsiz hatıralar içimde uyanıyor. Bir hatıranın bizi kavrayıvermesi için ehemmiyetli olması mı lâzım? Yalnız «hayali cihan değer geçmiş zamanlar» mı, ya davetimizle, ya beklemediğimiz bir anda, zihnimize üşüşüyorlar?... Hatıraların esrarlı âleminde, kusursuz bir müsavat vardır.

Fakat o gerçek hatıralarımın, gönlümde uzun, kısa bir an tekrar yaşamak lûtfunda bulundukları zaman, hiçbirini nasıl reddetmiyorsam geçmiş hayallerimi de, gerçek birer hatıra gibi davet etmekten kendimi alamıyorum. Meşhur mısraı biraz değiştireceğim:

Geçmiş hayal olur ki zamanı cihan değer

O güzel hayallerimi kurduğum zamanlar, onları niçin unutayım? Zaten bilmiyorum, bazan kendimi onlara o kadar kaptırdım ki içimde birer gerçek oluverdiler. Onları kendimden ayıramıyorum, ayırmak istemiyorum... Hem hayaller kendilerini gerçekleştirmezsek, bizi bir türlü bırakmazlar ki... Hayallerinden ancak sanatkârlar, yaratıcı sanatkârlar kurulabilir. Şüphesiz ki *Shakespeare* kendini zaman zaman kıskanç bir Afrikalı, tamahkâr bir faizci, bütün dostlarından, evlâtlarından hıyanet görmüş bir hükümdar, zâlim bir kiral, genç bir âşık, sevgisinden çıldırıp sular üzerinde ölen bir kız diye görmüştür; yoksa *Othello*'yu, *Shylock*'u, *Lear*'i, III üncü *Richard*'ı, *Romeo*'yu, *Ophelia*'yı nasıl yaratabilirdi? Onlar hep kendisinin birer hatırası, hayali birer hatırası değil midir? Hatıralarımız hayalimizle zenginleştikleri, yahut zenginliklerini kaybettikleri gibi ha-

yallerimiz de birdenbire içimizde birer hatıra olabilir.

Belki de hayal ile hatıranın sınırlarını çizmek kabil değildir; birbirlerine o kadar girerler. Hulyalarımız henüz gerçekleşmemiş birer hatıra, hatıralarımız da geçmişte, yani artık hayal olmuş bir âlemde bir an gerçekliğe erdiklerini sandığımız birer hulyadır.

VI

Hatıralarla yaşamamanın, onları anlatmak isteğinin artık ihtiyarladığımızı, çökmekte olduğumuzu bildirdiğini söylerler. Genç insan, canlılığını yitirmemiş olan insan, dün geçtiği yola değil, yarın geçeceği yola bakarmış. Belki öyledir, bilmiyorum. Gençlik çağının emsalsiz faziletlerini inkâr edecek değilim; ondan sonra gelen yılların da, hasisin hazinesine sarıldığı gibi sarıldığımız hazları vardır, ama hiçbir, hiçbir gençliğin, kıymetlerini sonradan anladığımız için zamanında pek de itibar etmediğimiz hazlarıyla bir tutulamaz. Şuradaki yaşlı adama tanınmıştır diye, hayatta bazı kolaylıklara ermiştir diye hayranlıkla, gıpta ile, belki kıskançlıkla bakan delikanlı! bil ki onun saadeti dediğin senin, şu taze kadının gözlerinde birtakım hesaplardan değil, sadece tabiatın gelip bir an için olsun her kaydı, her korkuyu unutturuveren bir parıltı belirtmek gücünün yanında bir hiçtir. Ah! gençlik çağımız!... Dünyada gençliğin bütün imkânlarını gerçekleştirerek yaşamış kaç kişi vardır ki! Çoğumuz ihtiyarların, onlardan da ihtiyar olan şu 'akıl' dedikleri şeyin ateşsiz öğütlerine kapılarak gençliğimizi, kendimize, arzularımızı gönlümüzde boğmuş olmanın verdiği şifasız nedametleri hazırlamakla geçirdik. Yaşlandım, ihtiyarladım ama gençlik çağının faziletlerini hor görmek zehrinin, teselli giyimine bürünen o acının yüreği-

mi sarmasına hiçbir zaman bırakmayacağım...

Ama hatıralara dalmanın, hayata veda başlangıcı olduğuna gerçekten inanamıyorum; çünkü kendim gençlik yıllarımda da hatıralarımla yaşamayı sevdim, birçok genç insanın da zaman zaman durup dün geçtikleri yola baktıklarını gördüm. *Kemalettin Kamu* bir şiirinde:

*Bir bâde gibi neden
Biteyim bir içimde?*

diyor. Ben de herhangi bir ânımı, farketmeksizin mazi oluveren herhangi bir ânımı neden bırakayım da «bir bâde gibi bir içimde bitiversin»? Zamanı durdurmak hevesini, *Lamartine* gibi yalnız saadet dakikalarında değil, herhangi bir günümüzün herhangi bir saatinde de duymuyor muyuz? Zaman, yalvarmalarımıza kayıtsız, akıp geçiyor; hiçbir zevki, hiçbir kederi şöyle istediğimiz gibi tatmamıza aman vermiyor, bize ölümlü olduğumuzu, hiçliğimizi sezdireyor. Onu, hatıralar halinde durdurmuş olmak vehminden de mi kendimizi mahrum edelim?

Bir bilgin, hayatı: «Ölüme karşı koyan kuvvetlerin bütünü» diye tarif etmiş; bu söz hatıraya da ne kadar yaraşüyor. Ey benim geçen günüm! şimdi seni hatırlamakla, gönlümün gözleri önünde canlandırmakla seni, sendeki beni ölüm âleminde geri getirmiş olmuyor muyum? Hatıralarımızla, hatırlamak gücümüzle ölüme belki gerçekten karşı koyamıyoruz; ama ona isyanımızı, onu hiçbir zaman kabul etmediğimizi gösteriyoruz. Belki de hayat ile hatıra birdir; yahut hatıra canlılarda hayatın, ölüme karşı köyma dileğinin en ilerlemiş belirtisidir.

Bunun içindir ki asıl yaşadığımız günler, bizde derin izler bırakmış, içimizde zaman zaman yeniden doğan günlerdir. Ötekiler, tamamiyle sönmüş olanlar, bizim için bir hayat değildir ki!... Gerçekten çok

yaşamış diyebileceğimiz insan da en ileri yaşa varmış olan değil, en çok hatırası bulunandır. *Baudelaire*, daha genç yaşında: «*Bin yıl yaşamış kadar, daha da çok hatıram var,*» diyor.

Kendilerine hep hatıralar hazırlayarak, otuz yıla sanki bin yılı sıkıştırarak yaşamış olan insanların bahtiyar olamayacaklarını, içlerinde daima bir hü-zün duyacaklarını söylemeyin. Gerçi doğrudur; hatıra geçmiştir, bizim pek sevdiğimiz anlara bir daha gerçekten kavuşmayacağımızı, asıl zenginliklerimizi farkına varmaksızın elden çıkarıvermiş olduğumuzu bildirir. Ama saadet ancak geçtikten sonra, hatıra halinde sezebildiğimiz bir şeydir. Saadet, emsalsiz olduğunu sonradan anladığımız bir ânın hatırasından başka bir şey değildir. Biz saadet içinde yaşadığımızı değil, ancak saadet içinde yaşamış olduğumuzu farkederiz. Hatıralarımız olmasaydı, hatırlamak gücümüz olmasaydı, insanoğlu saadet fikrini yaratamazdı.

VII

Kahkahaları çevreyi çınlatan adam da, hıçkırıklarla ağlayan adam da, doğrusu çirkindir. O kadar ki en keyifli, yahut en kederli anlarımızda bazan birdenbire durup yanımızdakilerin yüzlerine bakar, duygularımızı gürültü ile göstermiş olmaktan bir utanma duyarız. Öyle gülen, öyle ağlayan insanlarda, hayasızca yalnız kendilerini düşündüklerini hayasızca açığa vurmuş gibi bir hal vardır. Bir de *Mahir*'in:

Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz

mısraı ile söylediği haleti düşünün. O ne güzel şeydir! Böyle ağlayan kimselerde *Watteau*'nun çizdiği yüzlerdeki incelik, o hulyalı asillik yok mudur? Şüphesiz onlar da hep kendilerini düşünür, en sevdikleri, yollarında canlarını vermeye hazır oldukları in-

sanlarda da gene hep kendilerini düşünürler. Kendimizi, yalnız kendimizi düşünmek, ne yapsak kaçıp kurtulamayacağımız kasvetli bir mahpestir. Ama hatırlayan insanlar, geçmişte gördükleri kimse kendilerinden başka imiş gibi, özlerinden ayrılmışa benzer, bununla âdetâ daha insanlaşırlar. Hatıra onlarda keyfin de, kederin de başkalarına pek batan uçlarını körletmiş gibidir.

Hatıralarımızla gülsek de, ağlasak da, o gülmede, o ağlamada kimseyi inciten bir şey yoktur. Sanat eserlerinin verdiği heyecan gibi... Hatırlayan insan, sanki bir sanat eri oluvermiştir; gerçek sanat erinden biricik farkı —şüphesiz çok büyük bir fark— eserini bir maddeye dökmemesi, bir şekil verememesidir. Zaten hatıra, gerçeği ile, düşü ile, sanatın asıl gereği değil midir? Sanat eserini yaratıcı hayal, yaratıcı hayali ise hatıralarımız doğurur.

VIII

Geçmiş günlerimi düşünüyorum. Kimini gerçekten bir daha yaşar gibi oluyorum. Şimdi ortalık ılık içinde; Ankara bir mayıs gününün sıcak parıltılarıyla yanıyor; ama benim için ortalık kararıyor, yarı bulutlu, serin bir kış başlangıcı havası içinde yollardayım, yüreğim çarparak bir sesi dinliyorum; artık unuttuğum, zaten şüphesiz unutulmak için söylenilmiş sözleri değil, sesi dinliyorum. Duyuyor muyum? bilmem; bana duyuyorum gibi geliyor. O ses saadetin sesi; erişilmemiş, erişilmedikleri için de gönlümüze en aziz olan saadetlerin sesi...

Kimini hiç görmüyorum. Ne yaptım? nerededim? kiminle idim? bilmiyorum. Ancak öyle bir günüm olduğunu biliyorum. Bir neşe günü müydü? bir keder, bir korku günü müydü? onu da bilmiyorum... Ama o gün benim içime doğuyor, vüzuh ile, musi-

kinin bütün vüzuhu ile doğuyor. Kendisinin değil, içimde izinin hatırası var. Bir besteyi dinlerken duyduğumuz o sevinç mi, elem mi, kestirilmez, ama bize sanki bütün hayatı söylediği pekâlâ bilinir hâlet içindeyim.

Şimdi bir halimi hatırlıyorum. O gördüğüm insana, benim geçmiş bir günümdeki halime gülüyor muyum? sevgi ile gülümsüyor muyum? bilmiyorum; onun karşısında, bu duyguların belki hepsini toplayan bir hâlet içindeyim. Aklın vüzuh dediği o karanlık şeye ermek istemiyorum; duygularımın, gönülümün vüzuhu içindeyim, asıl hayatın o karışıklıklarla kurulmuş düzeni, karanlıklarla yoğurulmuş ışığı içindeyim. Hatıra âleminde, bir musiki âlemindeyim... Musikinin bize sanatın her şeklinden daha çok işlemesi, belki içimizde bütün hatıralarımızın, hatıralarımızdan kalan bütün izlerin birarada doğuvermesine, çelişmeleriyle, perişanlıklarıyla, belirsizlikleriyle en âhenkli, en kusursuz, en aydınlık bir nizam kurmalarına elverişli olduğu içindir.

Musikinin uyandırdığı hatıralar, hatıraların musikisi... Hayatımızın en büyük hazzı, kendimizi o akışa bırakıp onun üzüntüleriyle perişan olmak değil midir?

19 Nisan, 6 ve 18 Mayıs 1941, Cumhuriyet

FAYDA

Çok kimseler, hele biraz mektep medrese görmüş olanlar, her işten, her şeyden ille bir fayda beklerler. Arasına kırlara çıkmaları, bir su boyunca gezinmeleri bile, hoş bir vakit geçirmek için değil, oturdukları yerde toz, duman olsun olmasın, ciğerlerini şehrin pis havasından temizlemek içindir. Vitamin bulunalıberi, nefislerini körletip bol soğanlı domates salatasını da hor görmekten kurtuldular; yoksa salt canları çekti diye yemeyi ciddiliklerine bir türlü yakıştıramıyorlardı. Onlar da öyle yol tutturmuş, yaşamının tadını fayda aramakta buluyorlar.

Sanata düşmandırlar demeyeceğim. Gerçi içlerinde şiire, musikiye, resme ancak çocukların, bir de çocuk kalmış insanların heves edeceği birer iş diye bakanlar vardır. Bayılırim öylelerine; düşündüklerini olduğu gibi söyleyen, elâlemin ne diyeceğine aldırmayan, boşa boş demekten çekinmeyen kimselerdir. Ama öyleleri günden güne azalıyor; çoğu, sanatın da faydası olduğunu öğrendiler, işi sanat adamını saymaya, teşvik etmeye kadar vardırıdılar. Elbette! bakkın Şinasi Efendi ne demiş: *«Edebiyat hislet-amûz-i edeb olduğundan...»* (Birçok sözleri kolayca ezberlerim ama bu tekerlemeyi bir türlü sonuna kadar belleyemedim. Ama önemlidir. Hani pek derin gözükten saçmalar vardır, onların en güzel örneği diye gösterilse yeridir.) İnsanlara edep, terbiye öğreten sanata söz söylenir mi hiç? Nerdeyse sanatın da bilim kadar, tüccarlık kadar ciddi bir iş olduğuna inacaklar. Aralarından şiir, roman yazarlar da çıkıyor; yazdıkları doğrusu pek bir şeye benzemiyor,

kimsenin huyunu değiştirip ahlâkını düzeltemiyor ama, olsun! kendileri gibi düşünenerin hoşlarına gidip ilerlemelerine yardım ediyor. Bu da azımsanacak bir fayda mı?

«Edebiyat hislet-âmûz-i edeb olduğundan...» Böyle düşünen yalnız *Şinasi* merhum değildir. (Bilmem size de öyle geliyor mu? bence bu *merhum* sözü *Şinasi* Efendiye pek uyuyor, o kadar ki ona sağlığında da *Şinasi merhum* denmemiş olmasını bir türlü aklım almıyor.) Dünyanın her yanında böyle diyen sayısız insanlar vardır. Hani insan karısını boşamalı mı, boşamamalı mı? hovardalık edip firengiye tutulanların sonu ne olur? diye birtakım romanlar, tiyatro piyesleri yazarlar, adına da «tezli» derler, işte onlar da *Şinasi* Efendinin tekerlemesinde kendini gösteren düşünceden doğmuştur. Sadece güzel olsun diye, okuyup seyredenlerin hoşuna gitsin diye yazılmamışlardır; Allah esirgesin! hiç öyle çocukluk olur mu? Ciddi kimseler ne der sonra? Roman, tiyatro piyesi dediğinin dersten farkı olmamalıdır; yoksa faydası kalmaz... Çocukluğumda ben de öyle şeyleri koltuklarımı kabarta kabarta okurdum. Şimdi adları unutuldu gitti ama o zamanlar Fransız yazarları arasında ikisi de pek tanınmış, ikisi de Académie Française'den, biri *Paul Hervieu*, biri *René Brieu* diye iki kişi vardı; ben arkadaşlarım gibi *Nat Pinkerton*, *Sherlock Holmes* okuyup eğleneceğime onların kitapları üzerinde esner dururdum. Ama gene bırakmazdım, onlardan düşünmeyi, ciddiliği öğrendiğime inanırdım. Onlara kapıldığım için olacak, o yıllarda «Piç» diye bol terkipli, *Emin Bülend*'in «Kim» manzumesi kadar imaleli bir *sonnet* kaleme almıştım, hem de tam bir *sonnet*; türkçesi çok bozuktu ama kafiyelerine diyecek yoktu. Çok şükür şimdi bir mısraını hatırlamıyorum! Bazı kimseler çocukluklarını hazla, yürekleri yumuşayarak anarlar; benim o sersemliklerim aklıma geldikçe tüylerim ürperiyor, ken-

di kendimden nefret ediyorum. «Böyle biçimsiz, tad-sız şeyler okuma; bak, dünyada ne güzel kitaplar var» diyen biri de çıkmazdı. Ne gezer! öyle şeylerle uğraşmamı beğenirler de sersemliğimi bir kat daha artırırlardı.

Hervieu ile *Brieu*'nün piyesleri artık okunmaz oldu; *Celâl Sahir*'le *Yusuf Ziya*'nın adapte ettikleri 'Ceza'yı, *Faruk Nafiz*'in yanılmıyorsa *Cenap Şaha-bettin*'le birlikte adapte ettiği 'Uçurum'u da artık kimseler bilmiyor; ama *tezli edebiyat* modası aldı yürüdü. Eskiden şiiri pek sarmamıştı, şimdi ona da geçti. Aralarında yaşlısı da var, genci de, birtakım şairlerimiz temiz bir dille güzel mısralar söylemeye değil, öğretici şiirler yazmaya heves ediyorlar. Sevgilerini, dertlerini, sevinçlerini anlatmaya da kalkmıyorlar, birtakım fikirleri yaymak isterlermiş... Cemiyet kendilerinden böyle bir hizmet bekliyormuş. Şiir halkı aydınlatmak için yazılmalı imiş. Halk, yani köylüler, işçiler, küçük esnaf takımı onların yazdıklarını okuyacak, böylece doğru düşünmeyi, adam olmayı öğrenecek!... İnsan kızsın mı, gülsün mü, kestiremiyor. Halka bir baksalar ya! Ne güzel şiirleri vardır; Anadolu'nun, Rumeli'nin, İstanbul'un eski, yeni halk türkülerini bir dinleyin, birdenbire bir şimşek gibi parlayan nefis mısralar bulursunuz. Hiçbirinin de bir şey öğretmeye, bir fikir yaymaya kalktıkları yoktur. Halk, sanatın sadece güzel şekiller yaratmak arzusu olduğunu kendiliğinden anlamıştır. Bir tanesinin bile şiirlerini okumuyor; bir köye gidip genç şairlerimizin sözde halk diliyle yazdıkları o özentili bezentili koşmaları, manileri okuyun, kimse hoşlanmıyor. Anlamadıkları için mi? Yoo! anlaşılmayacak neleri var? Ama halkın şiirde aradığı güzellik de yok. Bizim bugün *Karacaoğlan*'ın, *Deli Boran*'ın diye bildiğimiz, ağızdan ağıza dolaşarak değişmiş, bozulmuş, gene de tazeliklerini, güzelliklerini yitirmemiş şiirleri söyleyen halk, üç dört kendini beğenmişin:

«Biz halkı aydınlatmaya çalışıyoruz!» diye kendileri de inanmadan yazdıkları ecişbücüş şiirleri neden dilesin?

İşin doğrusu: bütün bu adamlar, halk için yazdıklarını söyleyenler sanatı gerçekten sevmiyorlar. Bir mısraın, bir bestenin, bir resmin güzel olması onlara yetmiyor, bir de faydası olsun istiyorlar. Güzelliğin anlatılamayacak, ancak duyulacak bir şey olduğunu kabul edemiyorlar. Mektebe gitmişler, orada hocaları birtakım şeylerin nasıl yetiştiğini, nasıl yapıldığını öğretmiş, sanıyorlar ki şiir de öyle öğrenilir. Halk şiirlerini okuyorlar, beğeniyorlar; onların konularına bakıyor, hecelerini sayıyorlar, kafiyelerini öğreniyorlar, o kadar hece ile, öyle kafiyelerle gene o sözleri söylerlerse bir güzellik yaratacaklarını sanıyorlar. Yalnız o kadar mı? Halk cahil, öyle derin düşünmesini bilmez; kendileri ise yıllarca okumuş, ortalı yüksekli bütün mekteplerden geçmişler, elbette halktan daha iyi düşünür, daha iyi anlarlar. Kendilerini halka feda ediyorlar. Gerçi çok daha büyük, çok daha önemli eserler meydana getirebilirler, ama bir cömertlik gösterip halk için yazıyorlar... Sanatı sevmiyorlar, bir; kendilerini beğeniyorlar, iki... Bu iki yoksulluğun birleşmesinden artık bir güzellik doğabilir mi?

Sanat eseri hiçbir fikri yaymaz demek mi istiyorum? Hayır, öyle şey olmaz. Her eser ister istemez bir insanın, bir toplumun düşüncelerini bildirir. Hatta sadece güzellik kaygısıyla yazılmış olanlar bile gene bir *dünya görüşü*'nden haber verir. Her şiirde, her romanda yazarın da, yazıldığı çevrenin, zamanın da eğilimlerini, nelere inandığını görebiliriz. Ama bu isteyerek olmaz. Sanat adamı yalnız güzellik yaratmak için çalışır. *Luigi Pirandello*'nun, *Altı kişi muharririni arıyor* adıyla dilimize çevrilmiş bir oyunu var; altı insan, ancak düşler âleminde var olan altı kişi, nasıl yaşadıklarının, neler yaptıklarının ille

söylenmesini istiyorlar, bunun için de gelip bir yazara musallat oluyorlar... Birtakım kişiler, duygular, şekiller sanat adamının içini kavrar, bir eser halinde dışarı vurulmak isterler. Sanat adamı işte içinden gelen o sesi duyar, onun için eser yaratır; kimseyi aydınlatsın, bir faydası olsun diye değil...

Fayda arayan, sanatın herhangi bir işe hizmet etmesini isteyen kimse sanatı sevmiyor demektir; ayıp değil, anlamasın, sevmesin; ama rahat bıraksın, başka yollara sürüklemeye kalkmasın.

Sanatın faydası... İlle bir fayda arıyorsak, sanat hoşumuza gidiyor, bize hoş vakit geçiriyor da ondan seviyoruz diyemez miyiz? Bu da bir fayda değil midir? Yok, hoş vakit geçirmek, eğlenmek, güzellikle heyecan duymak ciddi bir iş değilse, hayatta her işimizin daha büyük bir faydası olmak gerekse, biz de daha ileri gidebiliriz: Yaşamamanın ne faydası vardır? Yaşamamak da olur pekâlâ! Diyeceksiniz ki yaşamayı biz seçmedik, dünyaya geldik, varız; öyle ise gene var olmaya bakalım, her işimizin de o varlığa hizmet etmesine, onu uzatıp iyileştirmesine çalışalım... Peki, ama sanat da bizim seçtiğimiz bir şey değildir, o da kendiliğinden vardır; insanoğlu güzel şeyler varetmek ihtiyacıyla sanat işlerini meydana getirmiş; hayatın faydasını aramadığımız gibi sanatın da faydasını aramayın.

11.9.1942, Cumhuriyet

KLASİK

Kimi uslu uslu öğütler vererek, kimi öfkelenmiş ateş püskürerek, sanat adamlarının artık çocukluğu bırakmalarını, yüzyıllardır denenmiş yollara girmelerini istiyorlar. Dediklerine bakılırsa şiirde olsun, resimde, mimarlıkta olsun, yeni çıgırlar insanoglunun zevkinde bir 'düşme' olduğunu gösteriyormuş. Önüne geçilmezse dünyada güzellik kalmayacakmış. Dünküler ölmez eserler yaratmanın yasalarını bulmuşlar, bugünkülerin işi onlara uymak olmalıymış. 'Yeni sanat' belki bir zaman gözü çeker, eğlendirirmiş ama tez unutulur gidermiş... Böyle eskiye benzenmenin, araştırmalardan kaçıp kafayı tembelletirmenin adını *klasik olmak* koymuşlar...

Yüksek perdeden bir *klasik* (classique) dediler mi, şöyle kesip atacak bir söz ettiklerini sanıyorlar. Dillerinden düşürmedikleri, şimdilik türkçesi de olmayan o söz ne demekmiş, onu pek belirtmiyorlar. Çok kullanılan her söz, ağızdan ağıza geçtikçe anlamında az çok değişiklik olacağından karanlıklaşır; o kadar ki, gün gelir, hiçbir şey dememekle bir olur. İyi bakın, yukarıdan konuşanların kullandığı sözlerin çoğu bu çeşittendir. Dinleyenler de hoşlanır. Kendilerine büyük büyük işlerden açıldığını, kendilerinin de anladıklarını sanırlar. Oysa ki kulaklarına hoş gelen, kendilerini beğenmelerini artıran karma-karışık bir beste, bir uğultu duymuşlardır, işte o kadar.

Klasik, lâtince de «yüksek sınıftan, soy eser» demekmiş. Hangi eserlere soydur, yüksek sınıftandır diyebiliriz? Böyle bir şey sorulunca, işin içine kendi

zevkimizi karıştırmadan verebileceğimiz bir tek cevap vardır: «Zamana dayanmış olan eserler.» Öyle ise hiçbir şiir, resim, mimarlık eseri için, yaratıldığı günlerde «klasiktir» diyemeyiz; böyle olup olmadığını zaman gösterecektir. Bunu kabul edersek, herhangi yeni bir eserin «klasik» olduğunu söylemenin yersiz olduğu anlaşılır.

Klasik eser yüksek sınıftan, soy bir eser olduğu için, yeni yetişenlere örnek diye gösterilir. Ama bir gence: «Bu eser sana örnek olsun» demek: «Sen de ille buna benzetmeye çalış, bunun dışında güzellik olmaz» demek değildir. Öyle olsaydı gençlere bir tek eserin örnek olarak gösterilmesi yeterdi. Oysa ki birbirine benzemez, birbirinden büsbütün ayrı görüşlerle yaratılmış türlü eserler örnek diye gösterilir. Demek ki güzelliğin ille uyulacak yasaları yoktur; varsa bile bunların hepsini hiç kimse, hiçbir çağ bulamamıştır, açık olarak belirtememiştir. Gençlere örnek olarak birtakım eserler gösterilmesi, kendilerine şunu söylemek içindir: «Geçmiş günlerde birçok eserler yaratılmış, ama çoğu zamana dayanamamış, unutulmuş; şimdi onları güzel bulmuyoruz. İçlerinden bunlar kalmış. Doğrusunu isterseniz bunlar da birbirilerine benzeyen eserler değildir; o kadar ki içlerinde birbirlerini yıkmak için ortaya konmuş olanlar bile vardır. Aralarındaki ayrılıklar bugün hepsini de güzel saymamıza engel olmuyor. Bunlar size güzeli çirkinden ayırmayı öğretecektir. Güzel nedir, çirkin nedir? iyice söyleyemiyoruz; şimdiye kadar hiçbir sanat adamı da söyleyememiş. Ama size örnek olarak gösterdiğimiz bu eserler sizde güzelliği sezmek gücünü uyandırabilir. Sakın güzelliğin yalnız bunlarda olduğunu sanmayın; öyle sanırsanız bu eserler kendilerinden beklediğimiz hizmeti görememiş, sizin zevkinizi işleyememiş demektir; çünkü zevki olan adam yalnız kendisine öğretileni beğenmekle kalmaz, daha ilk karşılaştığı şeyde de, yenide de gü-

zellik olup olmadığını sezer. Klasik eserlerle geçirilecek zaman, kafayı daraltmaz, genişletir; güzelliğin yolu bir olmadığını öğretir. Gerçi klasik eserlere saplanıp kalmış, onların dışında hiçbir güzellik bulunmadığını söyleyenler olacaktır; aldırmayın onlara, onlar yaradılışlarında güzelliği sezmek gücü olmayanlar, ancak öğrendiklerini bellemekle kalacak zavallı kimselerdir.»

Klasik sözü böyle anlaşılnca insanı yeniliğe götürmesi gerektir, çünkü gençlere örnek diye gösterilen eserler kendilerinden öncekilerin *benzentisi* (taklidi) değildir, hepsi de zamanlarında yepyenidir. İçlerinde, bugünün yeni eserleri gibi, öfke ile, türlü kötölemelerle karşılanmış olanları çoktur. Bugünkü sanat adamlarının ille dünkülere benzemelerini, onların uyduğu kurallardan çıkmamalarını isteyenler, şimdi *klasik* saydığımız bir eserin yeni yaratıldığı günlerde, kendinden öncekileri andırmadığı için beğenmeyecek olanlardır.

Bizdeki 'klasikçilerin' istedikleri, doğrusu, düne uymak da değil; çünkü eski eserlerle de pek uğraşmıyorlar. İçlerinde Yunanlıları, Lâtinleri değil, Avrupa'nın XVI'ncı, XVII'nci yüzyıllarda gelmiş şairlerini bile okuyanlar az; bizim eski şairlerimizi de pek merak etmezler, vaktiyle üç beş kitap karıştırıp birkaç şiir bellemişler, onlara güzel dendiğini duymuşlar, bugünküler de hep onları söyleyip dursun istiyorlar. Onların dışında bir şeyle karşılaştılar mı, şaşırıyorlar, anlamıyorlar. Anlamaları da bir tuhaf:

*Çıktım semavata hâk ber-ser
İndim semavat ile beraber*

sözünden anlam çıkarıyorlar da: *Yazık oldu Süleyman Efendiye* denilince anlamıyorlar! Beğendikleri, göklere çıkardıkları şiirleri biraz inceleyerek okuyun,

çoğunun hiçbir anlamı olmadığını görürsünüz. Alıştıkları birtakım sözleri buluyorlar ya! yeter; onların elbette bir şey demek olacağını sanıyorlar.

Klasikçilerimizin çoğu klasikliği sadece kalıplarda arıyor. Bir şiirin vezinli kafiyele olmasını istiyorlar, işte o kadar. Altı-beşle bir koşma, aruzla bir şarkı yazın, içini saçma ile doldurun, bayıla bayıla okuyorlar. İçlerinden birini tanırım, bir şairimize: «Benim dergime vereceğin şiirlerin vezni, kafiyesi olsun, korum; serbest nazımla yazarsan almam,» demiş; dergisinde istediği çeşitten, ama hepsi de tatsız bir yığın manzume çıkıyor, yazarların arkadaşlarından başka kimse okumuyor. Günahına girmek için söyleyeyim, o klasikçinin dergisinde serbest nazımla da bir şiir çıktı; son derece, hemen kendi yazdığı şiirler kadar kötüydü; o zaman anladık ki kötü olmak şartıyla serbest nazımdan da hoşlanabiliyormuş. Biliyorum, dergisine o şiiri almakta özü vardı, onu yazan kendisini övebilecek, iyiliği dükunabilecek kimselerdendi. Böyle bir «fayda» karşısında serbest nazım düşmanlığı mı kalır?

Klasikliğe, *klasik* sözüne düşman olduğum sanılmasın; o sözü ben de hayli kullandım. Klasikleri, yani geçmiş yüzyıllardan kalmış eserleri okumayı da severim. Bilirim ki her sanat adamında klasik olmak kaygısı bulunmalıdır. Yarına kalmak için çalışmayan, eserinin zamana dayanmasını istemeyen, bugün beğenilip yarın unutulmaya razı olan bir sanat adamından ne hayır umulur? Ama klasiklik ötedenberi alışılmış kalıplara uymakta değildir, ölmeyecek şekiller yaratabilmektedir. Bugünün sanat adamı da, kendi içinden gelen sese uyarak vereceği eserlerde o ölmeyecek, zamana dayanacak şekilleri verebilirse yarının klasiği olacaktır, şimdi kendisini beğenmeyenlerin, kötüleyenlerin çocuklarına yarın örnek diye gösterilecektir. Klasiklik bir çığır değildir; klasik eskimez, geçmez demektir; her zaman klasikle-

rini yetiştirir.

Şunu da söyleyeyim ki klasikçilerin ağırbaşlılıkla olsun, öfke ile olsun söylenmeleri hoşuma gidiyor; onların sinirlenmeleri zamanımızda yeni bir sanat kaynaşması olduğunu gösterir. Gençlerin hepsi de eski kurallara uysaydı, eski kalıplardan ayrılmasaydı, o adamların bir diyecekleri olmazdı, eskilikleri içinde rahat rahat çürürlerdi. Onların bağırıp çağırmaları, bugün yeni araştırmalara girişen sanat adamlarımız için en büyük övgüdür.

26.9.1942, Cumhuriyet

EDEBİYAT

Sanat, edebiyat meselesi üzerinde fikir yürütme-ye, münakaşalara girişmeye bir zamanlar bayılırdım. Öyle de pek eski değil ya! daha bir yıl bile olmadı. Ama hızla akıvermiş olan şu birkaç ayın arkasındaki geçmiş, şimdi bana ne kadar uzak görünüyor! Böyle hem uzaklık, hem de yakınlık hislerinin birleşivermesinden insan bir tuhaf oluyor. Eskiden söylediklerimi hatırlamıyor muyum? İnkâr mı ediyorum? Hayır, hepsini biliyorum, kabul ediyorum; ama, nasıl söyleyeyim? onlar bana bugün, artık içinde bulunmadığım, gerçekliğine tamamiyle inanmadığım bir âlemin sözleri, öyle bir âlemin işleri gibi geliyor; bana yabancı olmamakla beraber gene onlarla benim aramda bir ayrılık var. Nazariyelerin, tenkidin boşluğunu, lüzumsuzluğunu o kadar duydum ki, benim de öyle şeylerle uğraşmış olmama şaşıyorum. Güzel bulduğumuza hayran olmak, güzel bulmadığımızdan da kaçınmak için sebepler mi göstermek lâzım? Güzellikle çirkinlik, yeter birer sebep değil midir? Bir rüyadan uyanmış gibiyim; bütün rüya hatırımda, ama artık onun bir gerçeksizlik âlemi olduğunu da biliyorum... Ne yapalım ki bazan rüyalarımızın hesabını görmek de lâzım geliyor.

İnkilâpçı Gençlik gazetesini çoktanberi okudüğüm yoktu; hattâ çıkmakta olduğunu da bilmiyordum. Son sayısını, benden de bahseden bir yazı bulunduğunu söyleyerek, üstadım *Yahya Kemal* gösterdi. *Mehmet Kaplan*, «Bizde edebiyat cereyanı» başlıklı yazısında benim bir sözümü münakaşa ediyor;

kendisi de *Doğan Ruşenay*'ın bir yazısından almış. O söz şudur:

«Artık okunmayan, eserleri kimseyi alâkadar etmeyen şairler, büyük diye, ehemmiyetli diye gösterilmekte devam edildikçe, yeni nesillerde edebiyatın, şiirin hayatta hiçbir mevkii olmadığı, muharririn, şairlerin ancak edebiyat tarihlerinde zikredilmek için çalıştıkları kanaati hasıl olacak. Halbuki gençlere şiirin, güzel, büyük şiirin daima yaşayacağı hissini vermek lâzımdır.»

Doğan Ruşenay'ın *Gün* gazetesinde benden bahseden bir, hattâ birkaç yazısı çıktığını biliyorum, ama okumadım; bunun için onun benim sözüme ne mâna verdiğinin farkında değilim. *Mehmet Kaplan*'ın yazısını okudum; gördüm ki benim sözümü ya anlamamış, yahut ona keyfince bir mâna vermeyi münasip bulmuş. Çünkü şöyle diyor:

«... (Gazetede cümlesinin bir satırı düşmüş)... eski edebiyata karşı cephe almak, ona tamamen bigâne kalmak için büyük bir senet hükmüne giriyor. Fakat bu düşünce ne dereceye kadar hakikate muvafıktır? Yenilik namına eskiye bütün bütün yüz çevirmek doğru bir şey midir? Eski şair ve muharrirlerin okunmamasının sebepleri nedir? Bu meselelerin düşünülmesi icap eder.»

Ben, hiçbir zaman, eski şairlerimizden bütün bütün yüz çevirelim demedim. *Fuzuli*'yi, *Baki*'yi, *Naili*'yi, *Nefi*'yi, *Nedim*'i, *Galip*'i, daha başkalarını da, ne kadar sevdiğimi beni tanıyanların hepsi bilir. Gençlerde o şairler için muhabbet uyandırmaya elimden geldiği kadar çalıştım. O sözümü, bir nevi edebiyat tarihi telâkkisini tenkit ederken söylemiştim. Anlatayım:

Biz, Fransızlarda, Almanlarda, İngilizlerde olduğu gibi bir edebiyat tarihi yazmaya kalkıyoruz; halbuki bizim edebiyatımız, o milletlerin edebiyatına benzemez. Bir *Voltaire*'i bir *Hugo*'yu, bir *Milton*'u,

bir *Goethe*'yi hulâsa etmek, bir dereceye kadar kabildir; onların yazılarından ne düşündükleri, hayat telâkkileri, hattâ kendi hayatlarına dair işaretler çıkarılabilir. Halbuki *Fuzuli*'nin, *Baki*'nin şiirleri hulâsa edilemeyeceği gibi o şiirlerden, şairlerinin düşünceleri, hayatları hakkında da bir şey çıkarılamaz. Bir misal göstereyim: edebiyat tarihlerimizin birinde, *Baki*'nin:

Kadrini seng-i musallâda bilip ey Baki
Durup el bağlayalar karşına yaran saf saf

beyti, şairin büyük hırsına bir delil diye gösterilir. *Baki* gerçekten haris olabilir, fakat bu hırsa o beyti şahit göstermek doğru olamaz; çünkü bir kere ne zaman yazıldığını bilmek kabil değildir, belki onu şair gençliğinde, henüz büyük şöhrete ermeden söylemiştir; sonra bizim eski şairlerimiz her sözü ancak bir *mazmun* olarak kullanır, onunla kendi endişelerini söylemek hevesine düşmez. Cenazesine geleceklerin namaz için el bağlamalarını, kendisine bir hayranlık eseri diye tasavvur etmek *Baki*'nin hoşuna gitmiştir, işte o kadar. Bizim eski edebiyatımızı, Avrupalıların edebiyatı gibi görmek doğru değildir; bunun için edebiyat tarihimizi yazmanın usulünü henüz bulamadık. Bizde ancak metinlerin kıymeti vardır, metinler okutulmalıdır; bunların yanında dilin değişimleri de gösterilebilir; fakat şiirlerimizle Türk cemiyetinin fikir tarihi, hele şairlerin bu husustaki hizmeti pek gösterilemez.

Sonra edebiyat tarihlerimiz, artık kimsenin okumadığı birçok şairlerin hayatı hakkında sözlerle doludur; bir kısmının şiirlerinden iki beyit bile gösterilmez. Ben bunlara itiraz etmiştim. Son yüzyıl içinde gelmiş bazı şairlerimizden de pek mübalâgalı övmelerle bahsedilir; halbuki artık kimse onların şiirlerini okumuyor, gülmeden okuyamıyor. Böyle okunmayan, gülmeden okunmayan şairleri göklere

çıkarmak, gençlerde şairin ancak edebiyat tarihinde adı geçsin diye çalıştığı hissini uyandırır. *Mehmet Kaplan*, benim sözümdeki son cümleye niçin dikkat etmemiş: «*Halbuki gençlere şiirin, güzel, büyük şiirin daima yaşayacağı hissini vermek lâzımdır.*» Dilimiz, zevkimiz ne kadar değişirse değişsin *Fuzuli*'nin, *Baki*'nin, *Nedim*'in, *Galip*'in daima okunacağına kaniim; çünkü onların şiiri güzeldir, büyüktür.

Hattâ onların şiirleri okundukça edebiyatımızın yenileşeceğine, birtakım mihaniki denecek mısralar düzen *şiircilerin* kıymetsizliği daha iyi sezileceğine kaniim. Niçin *Mehmet Kaplan* bana söylemediğim bir şeyi söyletiyor? Ben yeniliği her yerde severim: *Fuzuli*'yi de, *Baki*'yi de, *Ahmet Paşa*'yı da, *Sultan Veled*'i de yeni oldukları için severim. Onlar eskiye devamla kalmamışlar, kendileri de geleneğe bir şey katmışlar, dili sevip genişletmişler, inceltmişlerdir. *Sultan Veled*'in:

*Senin yüzün güneştir yoksa aydur
Cânım aldı gözün dahi ne aydur*

beytindeki tazeliği, zamanına nisbetle ne kadar yeni olduğunu hissetmiyor musunuz? Tazelik, yenilik asırlarla kaybolan bir şey değildir. *Nevai*'yi düşünüyorum; beş yüzyıl önce Herat'ta geldiği için dili, tamamiyle benim dilim değil; ben, şair olabilsem de onun gibi söyleyemem, aramızda beş yüzyıl var. Ama onun sözlerindeki yeniliği, tazeliği duyuyorum:

*Hak tanuktur kim tiriğlikdin manğa sinsin murad
Yoksa âlemin yoğ u bârı beraberdür manğa*

beyti bana *Fazıl Hüsnü Dağlarca*'nın, *Cahit Sıtkı Tarancı*'nin, *Oktay Rifat*'ın şiirleri gibi taze, yeni geliyor. Şunu da söyleyebilirim: bugünkü şairlerimizin araştırmalarını düşmanlıkla, yahut gülerek karşıyanlar, hiç şüphe etmesinler, şiirlerini Fars dilinde yazmadığı için, eskiye devam etmediği için bundan

beş yüzyıl önce *Nevai'*ye de gülerler, ona da düşmanlık gösterirlerdi. «Tazelik, yenilik asırlarla kaybolan bir şey değildir,» dedim; *Fuzuli'*yi, *Baki'*yi, *Nedim'i* yenidir, tazedir diye sevmeyenler, hiç sevmesinler daha iyi ederler.

Mehmet Kaplan daha birçok şeylerden bahsediyor. Yazısından, yabancı tesirlere düşman olduğu, hiç olmazsa onları pek dostça karşılamadığı hissediliyor. Bir taraftan divan edebiyatımızı, bir taraftan da: «*Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat* cümlelerimizde içinde gizlidir,» deyip Tanzimatçılarla onlardan hemen sonra gelenleri savunurken yabancı tesirlere düşmanlık göstermek, doğrusu, hayli garip oluyor. «*Bizim kendi bünyemizden çıkan yenilik devam eder, yabancı tesir ise bir müddet havasını hâkim kıldıktan sonra silinir, gider,*» demeden biraz önce: «*Beş asırlık Divan edebiyatında, yabancılıklara nisbetle, kendimize has tarafların ne kadar az olduğu düşünölsün*» diyor. Havasını bir müddet hâkim kıldıktan sonra silinip giden tesirin beş asır gibi kısa bir süre sürmesi, o tesirle doğmuş edebiyatta bugün de okunacak, hayran olunacak şairler bulunması... Bunlar bana birbirini pek tutmaz sözler gibi gözüküyor ama, kimbilir, belki de birbirine uygundur; hepsi de bir kalemde çıktığına göre elbette aralarında bir birlik vardır, ancak onu ben göremiyorum.

Bu münakaşaya devam etmek niyetinde değilim. Söyledim ya! bir zamanlar benim de uğraştığım işleri bugün, gerçekliği olmayan bir âlemin boş, lüzumsuz hayalleri diye duymaktan kendimi alamıyorum.

4.9.1942, Cumhuriyet

AHMET HAŞİM

On bir yıl olmuş... *Ahmet Haşım* öleli uzun bir zaman geçtiğini yüreğimdeki sızının dinmiş, yerini hatıranın melâline, hüznle şevkin birleştiği o emsalsiz duyguya bırakmış olmasından anlıyordum. Sevdığımız bir insan bizim dünyamızdan ayrılınca gönlümüze bir perişanlıktır çöküverir: «Bir daha göremeyeceğim o yüzü... Bir daha işitemeyeceğim o sesi...» deyip deyip içleniriz. Aşk, ölümden de öte kavuşmalar hayal ederek avunsa bile bir kere durmuş bir kalbin bir daha vurmayacağını unutamayan dostluk, yarasını onulmaz sanır. Her derdin devasını bulan günler onun da şifasını getirir: birdenbire ölümün anlamı kaybolur, o sevdiğimiz insan gerçek hayattan daha kuvvetli, sanki daha «sahih» bir hayatla yaşamaya başlar. Hiçbir şey, kendinden önce olmuşları büsbütün silemez, *olmamış* edemez. Ölüm de insanı yok edemez: bir daha göremeyeceğiz dediğimiz o yüz gene gözlerimizin önünde, bir daha işitemeyeceğiz dediğimiz o ses gene kulaklarımızda değil mi? Onları her andığımızda gene canlı olarak görmüyor, gene canlı olarak duymuyor muyuz? Kadıköy yokuşundan çıkarken *Ahmet Haşım*'in tabutu ile karşılaştığım gün, *Ahmet Haşım*'i ilk tanıdığım günü, onunla konuştuğum günleri silip atı mıverdi? Hatıra için zaman geçmez, akıp gitmez; günler birbirine katılır, bazan şu, bazan bu yanını gördüğümüz bir bütün olur. Bir insan kendi ölümü ile değil, kendisini sevmiş, yahut sadece tanımış en son insanın da toprağa düşmesiyle ölür.

Ahmet Haşım şimdi, kendisini tanıyanların ha-

tırlamasına bağılı olmayan bir hayatla da yaşıyor: şiirimizin ölümsüzleri arasına girdi. Adı etrafında çekişmeler, kavgalar, budalaca gülmeler hemen son yıllarına kadar sürüp gitmişti; ölümünden sonra hepsi duruverdi. Şiirinde, hiç olmazsa bazı şiirlerinde anlam olmadığını söyleyenler bile vardı: bugün kimsenin öyle bir şey dediği yok. Ondaki kalan eseri artık herkes anlıyor demek istemiyorum; severek okuyanlar arasında dahi bir şiiri ancak mısra mısra anlayıp bütününü kavramayanlar bulunduğunu biliyorum. (Ne yapalım? bu da zamanımızın dertlerinden biri; okur yazar dediğimiz kimselerin çoğunda bir «perakende» anlayışla yetsinme var, her şeyi parça parça alıyor, o parçaları birleştirmeye, zihinlerinde bütününü görmeye uğraşmıyorlar.) Ama *Ahmet Haşim*, anlamsız, biribirini tutmaz mısralar sıralayan bir şair diye anılmıyor. Kabul edildi: Türk şiirinin unutulmayacak, bir yana atılmayacak bir şairi diye kabul edildi. Böyle kabul edilmesi de şu, yahut bu fikre hizmet ettiği, şu yahut bu duyguları yaymaya çalıştığı, onlara dayandığı için değildir; sadece şair olarak, sadece şiirleri için kabul edildi. Bir zamanlar bizim sevdiğimiz, sohbetini aradığımız, nazını çektiğimiz, bazan da kavga edip darıldığımız, gene barıştığımız *Ahmet Haşim* artık edebiyatımızın defterine yazıldı; bunun içindir ki biz de çok defa onu tanıdığımızı, üstadımız, dostumuz olduğunu unutuyor, adını tarihten iştirir gibi oluyoruz: *Fuzuli*'nin, *Baki*'nin, *Galip*'in adları gibi.

Ahmet Haşim, büyük bir şair miydi? yoksa edebiyat tarihimizde orta bir şair diye mi anılacaktır? *Fuzuli*, *Baki*, *Galip* gibi üzerinde uzun uzun durulacak mı? yoksa *Şeyhülislâm Yahya*, *Neşati*, *Esrar Dede* gibi mi okunacak?... Bir bakıma şairleri, hele bizim şairlerimizi büyük, küçük diye ayırmak doğru değildir: *Bursalı Halili*'nin, *Beylikçi İzzet Beyin* birer beyti de bize *Naili*'nin, *Nedim*'in beyitleri kadar,

hattâ onlardan da güzel gelebilir. Ama şairleri büyük, küçük diye ayırmak zihnimizin kaçınamayacağımız bir ihtiyacdır. *Ahmet Haşim* için hüküm vermenin zamanı daha gelmemiştir: bize çok yakın. Hele onu benim gibi tanımış olanların vereceğimiz hüküm, bir tarafın sözü olmaktan kurtulamaz. Ben onu elbette büyük bir şair diye görüyorum: benim duygularıma, düşüncelerime işlemiştir. Onun şiirini sevmediğim günler olabilir: şiiri onun anladığından büsbütün başka türlü anladığım günler çoktur; ama şiiri onsuz düşünemem. Şiir üzerine ne düşünüp söylesem bilirim ki ya *Ahmet Haşim*'in yanındayım, yahut onunla çarpışıyorum. Zamanımızın şairleri, edebiyat adamları arasında onun tesirinden geçmemiş, onun şiirine önem vermemiş olanlardan hoşlanamam. En güzel şiirlerinin birinde

Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz

der; ben de *Ahmet Haşim*'i anlamayan nesle âşinâ olamıyorum. Yalnız ben mi öyleyim? *Yakup Kadri*'ye, *Falih Rıfki*'ya, *Abdülhak Şinasi*'ye, *Ahmet Hamdi*'ye, hattâ öfkesini yenebildiği günlerde *Yahya Kemal*'e sorun, onlar da şiiri *Haşim*'siz düşünemeyeceklerini söyleyeceklerdir. Bizim için *Ahmet Haşim* bir mihenk taşı olmuştu; bütün tanıdıklarımızı, hele kendilerini edebiyata vermiş olanları, *Ahmet Haşim*'i anlayanlarla anlayamayanlar diye ikiye ayırırız, anlayamayanlardan da hiçbir zaman tamamiyle hoşlanamayız. O, bizim için, kendi duygularımızın, kendi düşüncelerimizin bir merhalesi, belki de en esaslı, selâmet yolunun başlangıcı olan merhalesidir. *Haşim*'i tanımasaydık öz şiiri kimseden öğrenemeyecektik demiyorum; onu öğrenmek için *Bremond*'u okumaya da ihtiyacımız yoktu, şiir geleneğimize anlayışla bakmak yeterdi: bizim eski şiirimiz öz şiirin ta kendisidir; adını kitapların bile unuttuğu bir şairimizin:

Mısra'-i berceste-i mehzûn bir mâna iki

mısraı, Bremond'un bütün söylediklerini toplayıvermiştir. Ancak öz şiir bizde çok unutulmuştu; o kadar ki, yok sanılıyordu. Şiirimizin ahlâk dersi vermek, hakikatler öğretmeye kalkmak gibi yollara girip kendini inkâr ettiği, hiç olmazsa hor gördüğü bir zamanda *Ahmet Haşim* öz şiiri Firenklerde bulup bize gösteriverince şaşırdık, bir sarhoşluğa kapılmış gibi olduk. *Haşim* bize, ileri sürdüğü düşüncelerin eserini verebildi mi? Onu veremediyse de, yani öz şiirin örneklerini gösteremediyse kendisi öz şairin, öz sanatkârın, yani şiiri, sanatı her şeyin üstünde gören, şiire, sanata bir vasıta diye değil, bir gaye diye inanan adamın ne olduğunu anlattı. Bir eksiği vardı: Firenk şiirinden dönüp bizim şiirimizle uğraşmadı, divan şairlerimizi, saz şairlerimizi okuyup dilini ona göre düzenlemedi. Eserinde, artık bıraktığımız birçok arapça, farsça sözler bulunmasına sinirlenmiyorum:

*Sana yalnız bir ince taze kadın,
Bana yalnızca eski bir budala
Diyen bugünkü beşer,
Bu sefil iştiha, bu kirli nazar,
Bulamaz sende, bende bir mâna,
Ne bu akşamda bir gam-i nermin,
Ne de durgun denizde bir muğber
Lerze-i istitâr ü istîğna...*

Bu dil elbette tabii değildir, yapmadır; ancak *Haşim*'in duygu, düşünce âleminin bir parçasıdır, onun kendiliğinden doğan bir kalıbıdır. Yapmadır, ama *Hâmit*'in dili, *Fikret*'in dili gibi yapıştırma değildir. *Hâmit*'te, *Fikret*'te sanki duygu, düşünce ayrı, dil ayrıdır; onların duyup düşündüklerini, kendi kullandıkları kelimeler gibi başka kelimeler de söyleyebilir. *Ahmet Haşim*'in dilinin suniliği, yapmalığı, nasıl söyleyeyim? tabiidir. O dili de kabul ediyorum; ancak

şunu söylemek istiyorum: *Ahmet Haşim*'in dili, kendi âleminde tabii olmakla beraber, bizim edebiyatımızla kaynaşamamış, yabancı olmaktan, dışarıda kalmaktan kurtulamamıştır. *Baki*'nin, *Naili*'nin bizim hiçbir zaman kullanmadığımız arapça, farsça kelimelerle dolu beyitlerini okuyun, duyulan ses bizimdir, o ses türkçedir; *Hamit*'in şiirinde, *Fikret*'in şiirinde duyulan ses ise türkçe değildir. *Ahmet Haşim* o dili belki daha güzelleştirmiştir; belki değil, muhakkak. Ama yabancı olmaktan kurtaramamış, şiir geleneğimize maledememiştir. Bunun içindir ki onu anlamayanlara *dşinâ* olamadığım gibi, onda kalmış olanlarla, onun sesindeki yabancılığı duymayanlarla da uzlaşamıyorum. (Şunu da söyleyeyim ki o yabancılık arapça, farsça kelimelerden gelmiyor; bugün bildiğimiz, her gün kullandığımız türkçe kelimelerle yazılan bir dil var ki onun da sesi bizim değil, bize tamamiyle yabancı. Ama bu, büsbütün başka bir meseledir.)

3.7.1944, *Ulus*

HAŞİM'İ YERMIŞİM

Ahmet Haşim'i sağlığında överken ölümünden sonra *yermişim* (aleyhinde bulunmuşum)... On bir yıldır bunu o kadar söylediler, o kadar yazdılar ki, hani benim bile acaba mı diyesim geliyor. Ama değil, hiçbir zaman yermedim *Haşim*'i: ne sağlığında, ne de sonradan. Yermiş olsam söylerdim yediğimi. Neden saklayacakmışım? Ben ne düşünürsem onu söylerim; düşüncem değişince de değişti demekten, *dönmek*'ten çekinmem. «O günlerde iyi bir şair saymıyordum; ama yanıldığımı anladım, hayran oldum» demek utanılacak bir şey midir?

Ateş yanmadan duman olmaz, derler. O dumanın da var bir ateşi. Bir akşam İstanbul'da Yüksek Muallim Mektebinde *Ahmet Haşim* için bir toplantı oldu, ben de oradaydım, bir iki söz söyledim. İşte o sözlerden kötüleme mânası çıkardılar. Anlamadılar da onun için sanmayın, açıldı benim dediklerim, *Haşim*'i yermediğim belliydi. Ama öyleye çekmek işlerine geldi. Hatırlarım ben sözlerimi, gene söyleyeyim.

Tâ başından başlayayım. *Ahmet Haşim* öldü, Kadıköy'ünden aldık, Eyüp Sultan'a götürdük. Edebiyat, şu en kötü mânasıyla edebiyat, daha o sabah-tan başlamıştı. Ölen yazarların arkasından söylenmesi âdet olan basmakalıp sözleri bilirsiniz: «Şöyle büyüktü... Böyle büyüktü... Canımız gibi severdik... Kim tutacak şimdi yerini?...» Gazetelerimizde o sözlerin bir tanesi esirgenmedi. Kimselerle geçinmeyen, boyuna kavga çıkaran *Ahmet Haşim*'in meğer ne kadar da dostu varmış! Hepsi de ilk yazıların-

danberi onu okur, beğenirlermiş. Daha yeni örtülmüş mezarının başında bile ne acayip sözler işittik! Sağlığında düşmanı olan, ikide bir saldırıp kalbini kıran bir yazar: «*Ahmet Haşiiim! Ahmet Haşiiim!* bi-zi bıraktın da nerelere gidiyorsun?» makamından tutturup bir nutuk çekti. Öğretmen arkadaşlardan biri «nutuk atmak» der, o yazar da bir «nutuk attı». Ondan sonra bir adam belirdi. Rum ağzı ile Eyüplüler adına *Ahmet Haşim*'e «beyan-i hoşamedî» etti. İnanmazsınız ama vallahi öyle oldu. «*Ahmet Haşim* Bey biraderimiz bu akşam bizim misafirimizdir» diye başladı, neler, neler söylemedi. Kendisi tanımamış ama «*Ahmet Haşim* Bey büyük şairmiş; hem öyle şurda burda yazan bir şair değil, kitaplar çıkarmış bir şairmiş...» Bir türlü de susmak bilmez! O kadar ki *Nizamettin Nazif* dayanamadı, o daha susmadan kendi nutkuna başladı. Ne dese beğenirsiniz? *Ahmet Haşim*'in şairliği, kahramanlığı yanında bir şey değilmiş; Çanakkale savaşına topçu yüzbaşısı olarak gitmiş, bir topta bir İngiliz dridnotu batırmış... *Ahmet Haşim* Çanakkale'de bulunmuştu ama, öyle gemi memi batırdığını söylemezdi; orada karpuz kabuklarını bir şeyler okuyarak ayışığına tutup şeffaf bir yemek haline getiren Hindli bir af-suncu tanımışmış, yalnız onu anlatırdı.

Haşim'in mezarı başında işte böyle nutuklar dinledik.

Bir iki gün sonra Üniversite'nin büyük konferans salonunda bir toplantı oldu. Geçmiş gün, orada söylenenlerin hepsi aklımda kalmadı, zaten o zaman da iyice anlayamamıştım; ben öyle güzel, edebiyatça sözleri pek kavrayamam. Ama bir tanesini hatırlıyorum: bu memleket değerlerini bilip şairlerine bakmazmış, *Ahmet Haşim* de acından ölmüş. El ne yap-sın? açlıktan, yoksulluktan ölmüş sanat adamları üzerine şöyle içli içli, parlak parlak cümleler sıralamak kolay iş, dinleyenlere de dokunur... Ama *Haşim*

acından ölmemiş, ne çıkar? öyledir diye sussun mu o adam?

Ertesi akşam Yüksek Muallim Mektebine, Zeynep Hanım konağına gittik. Merdivenlerden çıktık, salona girdik. Masanın üzerinde bir lâmba, bir de saksı içinde bir demet karanfil, *Haşim*'in 'Karanfil' şiirini düşünmüşler de onun için koymuşlar. «Karanfil şairi» demek ne ince, ne duygulu bir buluş, değil mi? Allah ıslah etsin! Oturduk. Az sonra bir işaret ettiler, hepimiz kalktık. Lâmbalar söndü. Cam bölmenin arkasına bir fonograf yerleştirmişler, *Chopin*'in 'Ölüm marşı'nı çaldılar. Onu öyle ayakta, karanlıkta dinlememiz lâzım geliyormuş.

Sonra bir zat masa başına geçti, ayakta durup başladı edebiyata. Son günlerde *Haşim*'in evine gitmiş, bir çıt bile yokmuş. 'Yarasalar' şiirini hatırlamış, onu okudu: «...*huffaşeler... san örmektedir... zulam-i şebi...*» O şiiri sevmem, ezberimde değildir; belki adını bile yanlış yazdım. Ama o zat ellerini omuzları hizasına kaldırmış, bir sağa, bir sola götürerek, ikide bir hıçkırıklar da karışan boğuk bir sesle ağlamaklara devam etti: *Haşim*'in şiiri okunurken insanın kulağına bir keman sesi gelirmiş; şiir demek musiki demekmiş; daha böyle birtakım sözler. O bitirdikten sonra *Haşim*'in birkaç güzel şiiri okundu; okuyan iyi okudu, doğru okudu, ama kimsenin kulağına keman sesi gelmedi.

Bir feylesofumuz kalktı, *Ahmet Haşim*'in *tahteşuur*'unu tahlil etti, kimsenin de, öyle sanıyorum kendisinin de pek anlayamadığı derin derin sözler etti.

Benim sıram geldi. Ayağa kalktığım zaman ne kadar sinirli olduğumu bilmem anlatabildim mi? Böyle şeylere dayanamam; elimde değildir, homurdanırım. O akşam da homurdandım.

Bir kere karanfilleri uzağa itip iskemleye öyle oturdum. Sonra dedim ki:

«*Ahmet Haşim*'i çok severdim; zamanımızın en

iyi şairlerinden biri sayarım. Ama bu akşam çok bir şey söyleyemeyeceğim. Kederimden söyleyemeyeceğim sanmayın: insanın kederi varsa, kendini tutamayıp ağlayacaksa evine kapanır, orada ağlar. Herkesin içinde, bir konferans salonunda hıçkırmak ayıp şeydir. Hazırlanmadım da onun için söyleyemeyeceğim.

«Demin burada biri, *Ahmet Haşim*'in şiiri keman sesine benzer dedi. İnanmayın böyle şeylere! Şiirden keman sesi gelmez. Şiirin keman sesine benzemesi istenilseydi şiire hacet kalmazdı, keman çaldık, olur biterdi. Şiirin musikisi demek, resmin musikisi, mimarının musikisi demek gibi bir şeydir. Hem *Haşim*'in şiirinde musikiden çok resim vardır. Resmi anlardı; şiirinde de kendisinin bestekâr gibi duyguları içine kapanan bir adam değil, ressam gibi gören, gözleri önünde canlandıran bir adam olduğunu göstermiştir. *Haşim*, musikiyi pek anlamazdı; kafiyelerinin bozuk olması da belki ondandır. Evine gidenler bilirler: musiki diye, İran'dan getirttiği aca-yip bir plâğı çalar dururdu; hepimize bir fena gelirdi, ama hatırını kırmamak için dinlerdik.

«*Ahmet Haşim* için, acından öldü diyorlar. Yalandır; memleket kendisine pekâlâ baktı. Hepimiz biliyoruz: *Haşim* dolma yerken öldü; böbrekleri bozuktu, karaciğeri bozuktu da onun için. Bir adamın büyük şair olması için mutlaka sıkıntı çekmesi, aç kalması, kadrinin bilinmemesi lâzım gelmez. Böyle şeyler söylemek ayıptır. Hem *Haşim* şiirlerinde duygularını söyleyen, başından geçenleri anlatan adam değildir. Hani şair içli adamdır, ah eder, vah eder diye bir söz vardır, *Haşim* o mânada şair değildir. Sanat adamıdır: gönlü ile değil, kafası ile çalışırdı.

«*Ahmet Haşim*, şiirin, sanatın hayata karışmasını, hayattan uzak olmasını isteyen adamlardan-
dı. Firenklerin: «Fildişi kuleye kapanıyor» dedikleri şairlerdendi. Bir zamanlar ben de onun gibi *fildişi*

*kule'*ye taraftardım. Ama bugün dünya karıştı; eski düzen çöküyor, yerine yenisi kuruluyor. Böyle zamanda kimse *fildişi kule'*de kalamaz. Sanatın bir *fildişi kule* olmasını isteyenler de sokağa inmek, düşündükleri, inandıkları şeyler uğrunda çarpışmak zorundadırlar.»

İşte böyle şeyler söyledim. Bunları söylerken *Haşim'*i yermek, kötülemek aklımdan bile geçmemiştir. Belki o gün bunları söylemenin sırası değildi; yeni ölmüş bir şairin yalnız iyi taraflarını göstermek belki daha doğru olurdu. Benim sözlerim, *Nurettin Artam'*ın dediği gibi, «nikâhta talâk ayetlerini okumaya benzemiş» olabilir; ama *Haşim'*i yermek değildi. Ben o akşam yerdim, yerdim ama başka kimseleri yerdim.

17.7.1944, *Ulus*

ARUZ

Yıllardır edebiyatçılarımız arasında *aruz* ha atıldı, ha atılacak diye bir sözdür dönüyor ama aruz, öfkeyle savurulan tehditlere de aldırıyor, «*Şahane geldiğin gibi şahane git gene*» deyip nezaketle pabucunu önüne çevirenlere de gücenmiyor, bu diyarı, bu dili bir türlü koyup gitmiyor. Kolay mı ürkütmek onu? Kös dinlemiş. Yalnız dinlememiş, nice yüz yıllar kendi de çalıp dinletmiş. Gerçi arasına bir kayboluyor; ama hiç beklemediğiniz bir zamanda bakıyorsunuz, bir derginin sayfaları arasından kendini gösteriveriyor. İşittiğime göre şimdi de biri varmış, aruzu kolaylıkla öğretmek için *efail tefail* yerine, *Tahsin Nahit* merhumun acayip bir şiirindeki:

*Bir sonne. Süreyya Beye. Hiç anlamıyorlar
Sevmek ve sevilme ne demektir bu kadınlar*

mısralarını andırır kalıplar uyduruyormuş. Sevsinler!... Aruz bu duygulu soğukluğa bile dayanabilir.

Yarın ne olacağını bugünden kestirmeye çalışmak hiç hoşuma gitmez. Söyleyeceklerim ya doğru çıkmaz da utanırsam diye korktuğumdan değil; varsın yanlış çıksın! Kim hatırlayacak da başıma kakacak? Ama şu yaşadığım günün tadını çıkarıp acılarını çekmek, mihnetini kendime zevk etmenin bir yolunu aramak neme yetmiyor? Aruz kalırdı kalmazdı diye falcılık edecek değilim. Kalırsa acaba şimdiki gibi mi kalır? Yarın bakarsınız bir şair gelir, oynayarak aruzda hiç umulmadık imkânlar buluverir...

Aruz türkçeye uymuyor, dilimizi ille çekip uzat-

mamızı istiyor diyorlar ya, ben pek inanmıyorum. Usta bir şairin eline düştü mü, öyle bir uyuyor ki! *Yahya Kemal*'in 'Ses', 'Açık deniz', 'Vuslat' gibi şiirlerindeki türkçe, bizim bugün konuştuğumuz, yazdığımız türkçe değil midir? O işi ancak *Yahya Kemal* başarıyor da diyemeyiz. *Mehmet Akif*'i hiçbir zaman iyi bir şair saymadım, *Faruk Nafiz*'e hayran olmadım; ama onlar da *imale*'yi kabul etmeden, hattâ arapça, farsça terkipler kullanmadan binlerce mısra söylemişlerdir. Başka şairler de gösterebiliriz. Aruz türkçeye uymuyor demeden önce *Türk Galip Paşa*'nın Kastamonu ağzı ile yazdığı ayıp ayıp gazelleri bir hatırlasak iyi ederiz: Kastamonu dili aruza uysun da İstanbul türkçesi neden uymasın?

Yahya Kemal'in, *Mehmet Akif*'le *Faruk Nafiz*'in, daha başka yeni şairlerimizin yazabildikleri imalesiz şiir eski şairlerimizin de elinden gelemeydi?

*Hep seninçindir benim dünya cefasın çektiğim
Yoksa ömrüm varı sensiz neylerim dünyayı ben*
diyen *Baki*,

*Daim arayan bulsa civanım seni bende
Bir gonca gül olsan da senin gülşenin olsam*
diyen *Nedim*, isteseler, hiç şüphesiz böyle daha çok beyitler söyleyebilirlerdi. Ama heves etmemişler, çünkü *İran zemin*'e özenmişler, dilleri farsçaya çalsın diye uğraşmışlar. *Nedim*:

*İran zemine tuhfemiz olsun bu nev gazel
İrgürsün İsfahana Sitanbol diyarını*
derken, İstanbul'un üstünlüğünü göstermeye çalışıp kendini överken bile üstadlarının yolundan ayrılmıyor. *Yahya Kemal*, eski şairlerimizin bu hevesini ne güzel, hem de ne kudretli bir beyitle anlatıvermiştir:

*Lisanı şive-i Şirâzdan nümune idi
Acemperest-i Rumun imale devrinde.*

Bir de şu «seviyorum» sözünün aruz kalıplarından hiçbirine girememesi var. Ne yapalım giremiyorsa? Şiirin: «Ben seni seviyorum» demekten başka işi mi yok? Divan şairlerimiz, *Fuzuli, Baki, Nefi, Naili, Nedim*: «Ben seni seviyorum» diyememişler de aşklarını söyleyememişler mi sanki? Farsça bilmem: dediklerine göre o dilde «sevmek» sözünün bir karşılığı yokmuş, «dost tutmak» derlermiş. Farsçada «sevmek» sözü varmış olmasın, *Şiraz'lı Hafız* dünyanın en büyük aşk şairlerinden biri diye anılır. Fransız şiiri iki sesli harfin yan yana gelmesine izin vermediğinden *Racine, Chénier, Lamartine, Hugo, Mallarmé* «Tu es...», (sen..sin), «tu aimes» (seviyorsun, seversin) diyememişlerdir. Başka dillerde de böyle şeyler bulunabilir. Bir kural, yasa, düzen olur da zorluklar, imkânsızlıklar çıkarmaz olur mu? Şiir kuralları da şairin aşmasına izin olmayan birer sınırdır. «Ben seni seviyorum» demek isteyen aruzla yazmayiverir: hece vezni var, serbest nazım var... Hem, a Efendim, şiir yazın diye sizi zorlayan mı var?

Aruz, türkçeden hece veznini kaldıramadığı gibi, hece vezni ile serbest nazım da aruzu kaldıramıyor. Bunun birkaç sebebi var: bir kere aruz, dilimizde çok eskidir, bin yıllık türkçe metinlerde onu buluyoruz. Artık nasıl dilimiz varır da aruz milli değildir diyebiliriz? Nereden, kimden almış olursak olalım, bin yıldır onu kendimize mal etmişiz, benimsemişiz. Geçmişten kalan bütün kitapları kapatamayız: onları ne zaman açıp okusak gene aruzla yazmak hevesi içimizde elbette uyanacaktır.

Ama aruzun bir türlü bırakılamamasının asıl sebebi bence bu değildir. Türk şairleri aruzu işlemişlerdir, aruzla çok âhenkli şiirler yazmışlardır. Hece vezni halk arasında, tekkelerde, hattâ bazan milletin aydınları arasında, sarayda kullanılmıştır: ama asıl büyük şiirimiz aruzla yazılmıştır, bunun için hece işlenmemiştir. Sadece ortadaki eserlere ba-

kıp imkânları düşünmeyen çok kimseler de bu yüzden yanlış bir düşünceye kapılmış, aruzun kendiliğinden âhenkli olduğunu, hece vezninin ise hiçbir zaman o âhenge erişemeyeceğini sanmışlardır. Halbuki aruzun *âhengi* değil, *ittiradı* vardır. *Bakî'nin Sultan Süleyman* için söylediği *mersiye*, dilimizin en güzel şiirlerindendir: *Nefî'ye*:

Nitekim âb-ı hayât-ı suhan-i Bakidir

Haşrede kılın zinde nâm-ı Süleyman Hanı

dedirten o usta işinin her bendinde ayrı bir âhenk, ayrı bir musiki vardır; ama o şiirin vezni olan *mefûlû fâilâtü mefâilü fâilün* kalıbını, yahut *sevmek mi sevmemek mi sevmek mi sevilmek mi sevdiğim* gibi bir lâkırdıyı yüz on iki kere değil, on kere söyleyemezsiniz, hiçbir âhengi yoktur. Koca koca divanlarımız vardır ki açtınız mı, bir tek âhenkli mısra bulamazsınız, hep bir sesin tekrar edilmesinin verdiği başağrısıyla kapatarsınız. Ama nidelim ki çok kimseler için âhenk *ittirad* demektir, hep bir sesin tekrarlanması demektir. Aruzda onu bulunca âhenk var deyip çıkıyorlar. Marşlara ayak uydurmak herkesin elinden gelir, bir senfoninin âhengini sezmek ise herkese ver-gi değildir. Aruz marş musikisi gibidir: öyle olduğu için de çok kimseyi aldatmıştır, daha da aldatacaktır.

Gene o sebeple bazı kimseler, efail tefaile uyar, birkaç söz söylediler mi, kendilerini âhenkli şiirler yazan birer şair sanıyorlar. Onlara ne deseniz boş-tur: insanoğlu koltuklarını kabartan bir sanıdan kolay kolay vazgeçer mi?

Zamanımız şairlerinin aruzdan çok hece vezni ile yazmaları, aruzun güçlüğünden geliyor diyenler de vardır. Bu söz için büsbütün yanlıştır diyemeyiz. Genç şairlerimizin, hattâ yaşayan şairlerimizin çoğu aruzu bilmezler. Aruz, bizlerin mektebe gittiğimiz yıllarda da öyle iyice öğretilmezdi: sonradan büsbütün öğretilmez oldu. Şairlerimizin işin kolayını ara-

dıkları da yalan değildir: yeni çıkan dergilere, şır kitaplarına bakın, aruzun ittiradı yerine *altı-beş*'in, yahut *yedi-yedi*'nin tıkırtısı gelmiştir. Hep o ezgidir gidiyor... Şiir düzmek, güzel bir mısra söylemek güç bir iştir: ama sözü vezne uydurmak, kafiye bulmak çyle zor bir şey değildir, biraz uğraşmakla elde edilir. Öyle sanıyorum ki bugünkü şairlerimiz bir himmet edip de aruzu öğrenseler hemen onunla yazmaya 'başlarlar, çünkü sanatın zorluğunu yenmeye çalışmıyor, ancak kalıplara dökülmüş lâkırdı etmek, çokluğun bir 'ninni gibi dinleyeceği tatsız, mânâsız mısralar sıralamak istiyorlar. Aruz daha işlerine gelir.

Ancak aruzun güç olduğu doğru değildir. Şimdi bana aruzla bir şiir yaz dersiniz yazamam, elimden gelmez; hece vezni ile de yazamam. Eskiden hece vezni ile de yazardım, aruzla da. İyi bir şair olamayacağımı anladığım gün, —övünmek gibi olmasın, çabuk anladım— o gün ikisini de bıraktım; yoksa şimdi ikisiyle de bir yığın kötü şiirim bulunabilirdi. Onu da istemedim. Nesrin iyi olmayanı da yazılır, bir gün okunur, ertesi gün unutulur. Şiir ise, ancak unutulmasın diye yazılmalıdır. «Efendim sevdiğim devletli sultanım gözüm canım» diyebilmek hiç de zor değildir, bir zaman uğraşır, dilinizi alıştıırırsınız, olur biter; ama *Fuzuli* gibi:

Gözüm canım efendim sevdiğim devletli sultanım

demek, o sırayı bulmak zordur, ancak iyi bir şairin elinden gelir. Güç olan şairin o sanatıdır, aruza, ya-nut hece vezni kalıplarına söz dökmesi değü...

10.7.1944, *Ulus*

YAHYA KEMAL

Yahya Kemal'i iki yıldır görmemiştim. Geçen akşam Ankara'da olduğunu öğrenince sevindim, sanki bir ışık doğdu içimde. Ne hoştur onun konuşması! Yalnız şiirin değil, ahabap, dost oturmalarındaki konuşmanın da üstadıdır. Başkalarına pek söz bırakmaz, bıraksa da: «Üzme kendini, beceremiyorsun!» der gibi dalgın dalgın bir dinleyişi vardır. Olsun; kendisi öyle güzel söyler ki siz, dinlenilmemenin onurunuzda açtığı yarayı unuttur, o sözler onun değil de sizin ağzınızdan çıkıyormuş gibi bir keyif duyarsınız. Benden iltifatını esirgemez ya, azarladığı da oldu. Hele bir gün: «Sen bir şey bilmezsin, bir şey anlamazsın» diye başlayıp ne idüğümü yüzüme vuruverdi; küçüldüm, küçüldüm, ama sıkılmadım doğrusu: inşallah bir parçacık olsun insafsızlığın da karıştığı o sözler o kadar tatlıydı.

Gelecek yüzyılın insanlarını kıskanıyorum: içlerinde şiiri sevenler *Yahya Kemal*'in eserini tam olarak okuyacak, güzelliklerini, değerini bizden daha iyi anlayacaklar; hayranlıkları bizimkinden belki hem daha büyük, hem de daha berrak olacak. Biraz da acıyorum onlara: şair *Yahya Kemal*'i bilecekler, insan *Yahya Kemal*'i, bizim konuşmalarıyla tanıdığımız insan *Yahya Kemal*'i bilmeyecekler. Bizden önce gelip geçmiş insanlar, gözümüzde tanrılaşveriyor. Güzel şey tanrılaşmak! ama büyüklükleri, küçüklükleri, meziyetleri, kusurlarıyla insanoğlunda öyle bir hal var ki, işte o yok tanrılarda. *Baki*'yi düşündükçe, içimi, ürpermeye benzeyen bir hayranlık kaplar; kendisini tanımış, kendisiyle konuşmuş olsay-

dım... *Emri*'ye kimbilir ne adlar takmıştı, kimbilir neler söyledi onun için! *Nevi*'yi de çekiştirir miydi acaba? Ah! *Baki*'yi görseydim, biliyorum ki hayranlığım eksilmezdi, ama ürpermeden çok sevgiyi andırırdı.

Nedir *Yahya Kemal*'in konuşmalarında söylediği? Hatırimızda kalan birçok sözleri, hikâyeleri vardır; onları biz söylemeye kalktık mı, ne bileyim? öyle güzel olmuyor. Bir anlattığını bir daha anlatır, gene de zevkle dinleriz: pek iyi bildiğimiz o hikâye bize yepyeni gibi gelir: *Yahya Kemal* söylediği için hoş, *Yahya Kemal* söylediği için tazedir o. Öyle olmasa birimiz oturup yazıverirdik. Hangi şairin, hangi büyük adamın söyledikleri anlatılabilmiş ki? *Eckerman*'ın kitabındaki *Goethe*, büyük sözler söyleyen, en gösterişsiz olduğu anda bile gene kendisinden sonra gelecek insanların karşısına çıktığını düşünen bir adamdır. O değil benim istediğim... Bir kere göçmüş bir insanı tam olduğu gibi göstermek, gözlerimiz önünde gerçekten yaşatmak bir daha kimin elinden gelir? Katlanacağız *Baki*'yi tanımamaya. Zaten bizim *Yahya Kemal*'imiz var; yarınkiler de *Yahya Kemal*'i tanımayacaklar, ama onların da elbette bir tanıdıkları olur.

Yahya Kemal'in geldiğine sevinişim, konuşması tatlıdır diye mi? Hayır, onun konuşması yavan da olsa gene sevinirdim. *Molière* hiç konuşmazmış, gittiği yerde öyle oturur dinlermiş derler. *Yahya Kemal* de onun gibi olsaydı, hiç sesini çıkarmaz, hattâ başkalarında da konuşmaya heves komaz bir adam olsaydı, gene sevinirdim. *Yahya Kemal*'in konuşmasını sevmemiz acaba gerçekten tatlı olduğu için mi? *Yahya Kemal* 'Rindlerin Ölümü'nü, 'Vuslat'ı, o emsalsiz gazellerle rübaileri yazan adam olmasaydı da gene konuşmanın ustası olsaydı, onunla buluşmaktan bir haz duyar mıydık acaba? Pek sanmıyorum. Çünkü onun herhangi bir yorgunluğu, bir derdi,

bir sıkıntısı olup da öyle susup durduğu akşamlar bile yanında bulunmaktan hoşlanıyoruz. Onun yanında olmak bize başka bir duygu, bir çeşit *güven* veriyor da onun için.

Yahya Kemal'in gerçek bir büyüklüğü vardır, herhalde onda öyle bir büyüklük olduğuna inanıyoruz. Biliyoruz ki yanında oturduğumuz, konuştuğumuz o adam öyle gelip geçici insanlardan değildir: geçmiş yüzyılların insanlarıyla karışmış, gelecek yüzyılların insanlarına bizden haber götürecek bir şairdir. Şüphesiz olarak biliyoruz ki o *ölümsüz* bir insandır, gözlerimizi ölümsüzlüğün parıltısıyla kamaştırıyor, bize insanoğlunda tanrılık olduğunu göstererek göğsümüzü kabartıyor.

Yahya Kemal, şiiri, edebiyatı seven herkese öyle bir tanrı gibi gözüküyor. Olympos'taki tanrılar gibi büyüklükleri de olan, meziyetleri yanında kusurları da olan bir tanrı. Kendisiyle konuştuğumuz zaman genişliğini, birçok şeyleri hepimizden daha iyi kavradığını duyuyoruz, ama sınırlarını da görüyoruz. Asıl büyüklük acaba sınırlı olmakta, asıl anlamak acaba bazı şeyleri de anlamamakta değil midir? Sınırsız, şekilsiz büyüklük, yoklukla, hiçlikle karışmaz mı? Bir şeyi iyice anlayan, iyice kavrayan adam, onun zıddı olan, düşmanı olan şeyleri de nasıl anlayabilir? Unutmayalım ki bir düşünceyi, bir duyguyu gerçekten anlamak, onun doğruluğunu kabul etmek, onu sevmek demektir; bir şeyi sevmek de onun zıddını sevmemek, zıddına yanlıştır, asılsızdır demektir. *Yahya Kemal*'in sevmediği, anlayamadığı şeyler olduğunu biliyorum, kendisine belki bunun için de hayranım. Çünkü seçmekten, bir yerde durmaktan korkmuyor. Nice kimseler vardır ki bu cesareti gösteremedikleri için bir şey yapamamışlardır: hiçbir şeyi gerçekten anlamadıkları, gerçekten sevmedikleri için kendilerinde o cesareti bulamamışlardır.

Büyüklik hayır demektir demiyorum, hayır diyebilmektedir. Nice kimseler de biliyoruz ki her şeye hayır dedikleri, hiçbir yeniliği anlayıp kabul edemedikleri için hiçbir şey yapamamışlardır. Onların hayır demesi bir inancın verdiği cesareten değil, alışık oldukları yerlerden uzaklaşmaya cesaret edemedikleri içindir. Onlar kendilerine bir sınır çizmez, kendileri için başkalarının çizdiği sınırı — bir sınır olduğunu bilmeden, sınırsızlık sanarak — kabul ederler. *Yahya Kemal*'de böyle bir şey görülmez; her yeniliğe önce merakla, ilgi ile bakar: kabul etmeyince, yani kendi sevdiği, inandığı şeylere zıd olduğunu görünce onu alaya almaz, ona kızar. Bu da o yeniliği tâ kökünden, tâ özünden anladığını gösterir.

Yahya Kemal, bugün yaşayan şairlerimizin en büyüğüdür demek yetmez. Öyle büyük şairler vardır ki anlamasanız, sevmeseniz de olur; onların yanında değerlerini sezemeyen, görmeyip haksızlık eden başka büyük şairler de bulunabilir. *Yahya Kemal* öyle değildir. Zamanımız Türk şiirinin merkezi olmuştur. Bugün aruzla ne yazılıyorsa bir yandan ona bağlanır; onun kabul etmediği bazı yenilikler bile bir bakıma gene ondan doğmuştur. *Yahya Kemal*'i sevmeyenler, beğenmeyenler vardır; ama dikkat edin, onu anlamayanlar, ona düşman olanlar da gene ona *benzenmeye* (taklid etmeye) çalışırlar.

Baudelaire: «Deha bir *poncif*, yani herkesin kolaylıkla uyabileceği bir örnek yaratabilmektir,» demiş. *Yahya Kemal* öyle bir örnek yaratmıştır. Bugün gazelde olsun, aruzla yazılan yeni üslupta şiirlerde olsun bir *Yahya Kemal* mısraı vardır: hepsi ona özeniyorlar, hepsi onunla yazmak istiyorlar. Bugünün şiirinde öyle binlerce mısra var. Ama *Yahya Kemal*'in yazdığı mısra başka, öteki şairlerin yazdıkları *Yahya Kemal* mısraı başkadır. Bir şiiri okuyorsunuz: «Bunu yazan adam *Yahya Kemal* gibi yaz-

mak istemiş, bu mısralar *Yahya Kemal*'inkileri andırıyor,» diyorsunuz; daha yakından bakıyorsunuz: onun kullandığı kafiyeler, belli ki onun yazdığı falan şiir örnek olarak alınmış, kelimelerin çoğu onun kelimeleri. Ama değil, *Yahya Kemal*'in yazdığı bir şiir değil; her şeyi, görünebilen her şeyi ona benziyor, ama özü ondan tamamiyle uzak, büsbütün başka bir şey; ancak anlamayanları, şiiri hiçbir zaman anlamayacak olanları aldatabilir. *Baudelaire*'in sözünü belki şöyle tamamlamak doğru olur: «Deha, herkesin kolaylıkla uyabileceği, ama kimsenin tamamiyle eşini veremeyeceği bir örnek yaratmaktadır.»

Onun sözlerini, hikâyelerini biz anlatmaya kalktık mı, onlar bozuluyor demiştim; o sözler, o hikâyeler ancak onun ağzına yakışıyor, ancak onun ağzında canlı oluyor. Şiiri de sözü gibi: ancak kendisi söylediği zaman güzel oluyor, gerçekten şiir oluyor: başkaları onun gibi yazmaya kalkınca, hiçbir şeye varamıyorlar.

Yahya Kemal'in bugünkü şiirimize vurduğu damgayı, onun asıl yaratıcı *etkisini* (tesirini), onun gibi yazmaya özenmeyenlerin, onun mısraını kendilerine örnek edinmeye kalkmayanların yazdıklarında aramalıdır.

4.9.1944, *Ulus*

SAMİMİLİK ÜZERİNE

Geçenlerde posta ile bir kitap geldi. Küçük bir kitap, ama başından sonuna kadar okumadım, sade bir göz gezdirdim. Adını da, kimin yazdığını da söylemeyeceğim. Beğenmedim ki söyleyeyim. Bir adamı, yazı yazmaya daha yeni başlamış bir genci, kitabından hoşlanmadım diyerek tanıtmanın ne lüzumu var? Boş yere kırmış olurum. Bekleyelim; günün birinde belki daha güzel şeylerini okuruz, o zaman uzun uzun sözünü ederiz. Adını söylemeyeceğim, ama kitabının başına kısacık bir önsöz koymuş, onu olduğu gibi alacağım. Diyor ki:

«Ey okuyucu!

«Bu eseri bir san'at iddiasıyla değil, saf ve samimi bir aşkı terennüm maksadıyla kaleme aldım. Bunu bil ve sanatı samimiyetimde ara!»

Pek tutulurum böyle sözlere. Mademki sanat iddiasıyla yazmıyormuş, ne diye kitap çıkarıyor, bizim de okumamızı istiyor? Seviyormuş, aşkı da safmış, samimiymiş... Pekâlâ! ama bize ne? Bize âşık değil ya bu adam! Yazdıklarını, o tertemiz, özden gelen aşkının söylediklerini gitsin de sevgilisine okusun; onun hoşuna gider, koltuklarını kabartır. Şöyle: «Ortaya ben de bir şey koyacağım» diyerek, yani sanat iddiasıyla yazdığı şeyler varsa, bize onları getirsin de okuyalım.

Diyeceksiniz ki: «Efendim, o sanat iddiasıyla yazmadığını söylüyor, ama siz onun o sözüne ne bakıyorsunuz? elbette bir iddiası var ki yazmış. Söylediklerini, içlerinde saf, samimi bir aşk bulunduğu

için güzel buluyor, size de o güzelliği tattırmak istiyor...»

Maksadı bu ise, söylesin açıkça. Sanat iddiası olmadığını söyleyerek beni kandırmak mı istiyor? Daha başta beni, okuyucuyu kandırmak isterse, ben artık inanır mıyım onun samimiliğine? Hani yok mu, sevgisinin öyle tertemiz, özden olduğundan bile şüphe ederim.

Hem sorarım ben size: şu delikanlı ile bu kızın birbirlerini gerçekten sevip sevmemeleri bizim, yani okuyucuların, umurumuzda mı? Evet, güzel aşk hikâyelerinden, *Mecnun ile Leylâ*'dan, *Kerem ile Aslı*'dan hoşlanırsınız; yalnız nasıl anlatıldıklarına bakmayız, aşk sözü bizim de birtakım duygularımızı, daha doğrusu birtakım duygularımızın hâtıralarını uyandırır, bizi bir hoş eder de onun için hoşlanırsınız. Gönlümüzdeki aslan kıpırdanır. Ama dikkat edin, o masalları dinlerken çoğu kendimizi onların kahramanları yerine koruz; şair, yahut hikâyeci bize kendimizi, kendimizi değil de hayalimizdeki kendimizi anlatıyor gibidir. Öyle değil de bize: «Ben böyle severim işte, senin elinden gelmez» der gibi bir hal takındı mı, beynimiz atar, aslan kükreteye başlar. Kimsenin duyguları, sevgileri de, nefretleri de bizimkilerden daha saf, daha samimi olabilir mi? Hani: «Sanatta kişilik olmamalıdır,» diye bir söz vardır, şair, sanat adamı kendini anlatmamalıymış, anlatsa bile özünü gizleyip başka birini anlatır gibi bir hal takınmalıymış... Bu söz, en çok aşktan, duygudan açılınca doğrudur. Sanat adamı duygularını, ancak kendini ilgilendirecek duygularını gizlemelidir; birer düşünce haline gelmiş duygularını, meselâ neyi iyi, neyi güzel bulduğunu varsın söylesin; kimleri tanıdığını, nasıl yaşadığını varsın anlatsın; söylemesini beceriyorsa tatlı tatlı dinleriz. Ama bize sevgililerinin sözünü açmasın, bize: «Benim aşkım saftır, samimidir,» demesin. Demesin, çünkü bu bizim hiç-

bir zaman dayanamayacağımız bir iddia olur. «Ben sizi aşkımın yüceliği ile ilgilendireceğim, ben sizi sevinçlerimin, yahut acılarımın emsalsizliği ile hayran edeceğim...» Ne büyük iddiadır bu! «Ben büyük bir şairim, sanatta her türlü iddiam vardır» demek bunun yanında hiç kalır.

Samimiliğini göstermeye kalkan, kendisini olduğu gibi görünce beğenip seveceğimizi sanan adam, kendini pek beğenmiş bir adamdır.

Nedir şu samimilik dedikleri şey, bir türlü anlayamadım. Bazı yazarlar vardır, durmadan kendilerini ararlar, kendilerini anlatarak anlamaya çalışırlar. *Montaigne* gibi, *Rousseau* gibi, *Gide* gibi... Samimi midir o adamlar? Söyledikleri yalandır diyemeyiz şüphesiz; sözlerine yalan karışmışsa bile çoğu kendileri de bilmeden olmuştur. Ama kendilerini oldukları gibi gösterebilmişler midir? orasını bilemeyiz. Bugün benim *Montaigne* diye tanıdığım bir adam var; ama onu kendim gördüğüm, yanında bulunduğum için tanımıyorum; yazdıklarını okuyorum, onu kendi ağzından tanıyorum. Ya o kendini iyice tanıyamamışsa? kendini aldattığı gibi beni de aldatmışsa? Gerçi herhangi bir yazar beni onun kadar inandıramıyor; söylediklerinin doğru olduğunu, hiç olmazsa doğruya pek benzediğini sesinden, edasından anlıyorum. Bende bu duygu ya onun sadece sanatından geliyorsa? Adını söylemediğim genç yazar: «Sanatı samimiyetimde ara!» diyor; *Montaigne* de, yahut onun gibi büyük bir yazar da benim samimiliğine, sözlerinin doğruluğuna inandığımı görünce gülümseyip: «Samimiliğimi sanatımda ara sen benim!» derse ne yaparım ben? Bir tenkidçi, yanılmıyorsam *Sainte-Beuve*: «*Bana söylenen söz doğru mu, yalan mı, hemen anlarım ben*» dermiş; yalan söylemekte usta, yani yalanlarına bir doğruluk kılığı veren kimbilir kaç adam aldatmıştır onu!

Doğrusu biz, hiçbir sanat eserinde samimilik ara-

mayız; aradığımız o eserin samimi gözükmesidir. Şair beni inandırabiliyorsa yeter; ama acemi bir şairse, inandıramıyorsa, inançları, duyguları için isterse canını versin, gene inanmam. Şair, sanat adamı, gerçek duygularını, gerçek inançlarını söyleyen adam değil, söylediklerinin doğru olduğuna beni inandıran adamdır. Ama boyuna yalan söyleyen bir adam, karşısındakini boyuna aldatabilir mi? foyası er geç meydana çıkmaz mı? Olamaz yalancının o kadar ustası; günün birinde bir yanılr, kendini ele verir. Karşınızdakini daima inandırmanın en iyi yolu gene daima doğruyu söylemektir. Orası öyle, öyle ama bu bir sanat meselesi değildir. Bizim sanat adamında aramaya haklı olduğumuz biricik şey, kandırma gücüdür; o varsa, söylediğine bizi inandırıyor, ötesine gidemeyiz.

Samimi olmayan adam mı vardır dünyada? Yalancılar, boyuna yalan söyleyenler, kendilerini oldukları gibi değil de olmayı istedikleri gibi göstermeye kalkışanlar var diyeceksiniz. Ama sanatta onlar da samimidir. Birtakım yazarlar vardır, böbürlendikleri için, yalan söyledikleri için, *attıkları* için severiz. Onlar böbürlenirken, yalan söylerken, atarken kendilerini göstermiş olmazlar mı? samimi değil midirler? *Dostoyevski*'nin bir romanında yarı bunak bir yalancı vardır.

Tarihe falan hiç aldırmadan kendisinin *Napoléon*'u tanıdığını söyler: ufacıkmiş, imparator onu kucağına almış, şunu söylemiş, bunu söylemiş, en sonunda da: «Benden sana öğüt, yavrum! ömründe yalan söyleme!» demiş. O adamı yalancılığı için, yalancılıkta, yani özyaradılışında bu kadar ileri gidebildiği için severiz. Sanatın, romanın, tiyatronun bunca ikiyüzlülerini, yalancılarını, kötü insanlarını sevmiyor muyuz? *Tartuffe*'ten, *Molière*'in müraisinden, ahlâkça nefret edebiliriz, ama ona sanatça hayranız. Sanat adamının yarattığı yalancılara, ikiyüz-

lülere (mürailere) hayran olabiliriz de sanat adamı kendisi yalancı, ikiyüzlü ise hayran olamaz mıyız? Bugün meselâ bir *Chateaubriand*'ın anlattıklarına inanmak pek kolay işlerden değildir; *Evliya Çelebi* de ne inanılmayacak şeyler söyler! Ama hayran değil miyiz onlara? «Samimi değil bu adamlar! *Atıyorlar!*» deyip de kitaplarını kapatıyor muyuz? Hayır, okuyoruz onları; yalancı oldukları, samimi olmadıkları için değil, samimi oldukları için okuyoruz; çünkü uydururken kendilerini oldukları gibi gösteriyorlar.

Sanatta samimi olmamak kimsenin elinden gelmez, kimsenin haddi değildir; onun için hiçbir sanat adamının da samimiliği ile övünmeye hakkı yoktur.

8.1.1945, *Ulus*

SEVGİ ÜZERİNE SÖZLER

Sevgi yalnız insana vergi olmasa da insanın gene en ulu duygusudur. Anamızı, babamızı, kardeşlerimizi, çoluğumuzu çocuğumuzu görünce içimizin titremesi, onları anarken yüreğimizin ya kaygılı bir sevinç, ya sıcak bir üzüntü ile çarpması dünyamızı genişletir. Bir kendimiz için yaşamaktan, öz tasalarımızın çemberinden kurtuluruz. Bir de gönülden kimseye bağlı olmayan, kimseyi aramayan, özlemeyen bir kişi düşünün; akıllı olsun, doğru olsun, acımak nedir, isterseniz onu da bilsin, siz gene bir ürpermez misiniz? bütün üstünlükleri o yalnızlığı ile sanki yok oluvermez mi?... Doğum ile ölüm arasındaki yolu acılarla da, zevklerle de zenginleştiren hep sevgi, kendimizden başka kimselerle iliştiğimiz olduğu duygusudur. Yoksa var olduğumuzu bile anlamaz, düşsüz bir uykudan uyanmaksızın geçer giderdik.

Sevgi, özcülük'ten başka bir şeydir mi demek istiyorum? İnsanoğlunda ne vardır ki kökü özcülükte olmasın? Anamızla babamızı, kardeşlerimizle çocuklarımızı düşünürken, severken de, kendimizi düşünmüş, kendimizi sevmiş olmuyor muyuz? Hepimiz iki büyük korkunun, ölüm korkusu ile yalnızlık korkusunun zincirlerine vurulmuş değil miyiz? Onları bir başımıza taşıyamadığımız için, onları unutabilmek için türlü işleri, türlü duyguları yaratmışız. Sevgi de kendimizi avutmak içindir. Seveceğiz, sevmeye inanacağız ki sevillelim; yani bizi düşünen, ölmemizi istemeyen, bizim ölmemizden belki bizim kadar korkan kimseler bulunsun. Böylece korkularımızı bir-

leştirirsek, önüne geçilmez diye titrediğimiz sona belki karşı koyar, onu hiç olmazsa geciktiririz. Hiçbiri elimizden gelmese de bari bizi ananlar, gerçek yaşamamız bittikten sonra da bizi düşüncelerinde yaşatacak, varlığımızı kendi varlıklarında sürdürecektir kimseler olur ya!...

Yalnız soy sop sevgisinin değil, dostluğun, yani kendi seçtiğimiz insanları sevmemizin de kökü özcülüktedir. Bir başımıza kalmaktan, belki biricik gerçek âlemimiz olan kendi içimize büzülmekten, hep onun yoksulluklarını çekip ifritleri ile boğuşmaktan ürkmeseydik dost, arkadaş edinmeye özenir miydik? İnsanoğlu yaratılışından topluluk ister, hep çıkarı arkasından gider, yardım arar; başkalarının kendisine ilgilenmesi için kendisinin de başkalarına ilgilenmesi gerektiğini sezer, onları seviyormuş, iyiliklerine çalışıyormuş gibi görünür. Kimseden öğrenmeksizin mayasında bulduğu bu ikiyüzlülükle sevgi masalını uydurur, ondan o kadar hoşlanır ki, en sonunda kendi de inanır. Kimseyi aramayan, özlemeyen bir kişi düşünürsek ürpeririz demiştim; doğrusu her birimiz onun gibi değil miyiz? Hepimizde onun özcülüğu vardır, ama biz özcülüğümüzü sevgi perdesi altında gizleriz. Yalnızlık korkusu ile ölüm korkusundan büsbütün kurtuluş, toplum içgüdüsünü yenmiş bir kişi bulunur da, o başkalarını severse, ancak onun sevgisi gerçek bir sevgi, yalın bir sevgi olabilir. Bizimki bir yalandır, kendimizin de irkil-diğimiz asıl yüzümüzü kendimizden de saklayan bir perdedir.

Varsın kökü özcülükte olsun, sevgi insanın gene en ulu duygusudur; daha doğrusu en güzel, en kutlu yalanıdır. Özcülüğünü bilip de ondan tiksindiği için, onu büsbütün yenemese bile bari yadsımak istediği için sevgi denilen masalı yaratmıştır. İkiyüzlülüğu (riyayı) pek kötü görüyoruz, çünkü utancın kardeşi olduğunu unutuyoruz. Hep olduğumuz gibi

gözükmek, içimizi dışarı vurmaktan çekinmemek daha da kötü değil midir? Ya ikiyüzlülük, ya köpek-silik? İnsanoğlu için bu ikiden başka yol belki de yoktur. Bir insanda suç sayılabilecek ikiyüzlülük, çıkarı uğrunda bile bile ettiği ikiyüzlülüktür. Asıl yüzünün çirkin olduğunu anlayıp da onu hem başkalarından, hem kendi kendinden gizlemek isteyen, bunun için çırpınan bir kimsenin ikiyüzlülüğüne suç diyebilir miyiz?

İkiyüzlülük içgüdüsünün yardımı ile uydurduğu sevgi masalına insanoğlu o kadar kanmıştır ki, artık onun yolunda sıkıntılara, cefalara katlanmaktan bile çekinmiyor. İster yakınlarından biri için, ister kendi seçtiği bir insan için üzülsün, canını dahi vermeyi göze alırken, gene özcülüğüne boyun eğdiğini aklına getirmiyor, çıkarlarını unuttuğunu, tiksindiği özünü artık yendiğini sanarak seviniyor. Sevgi bir masaldır, bir yalandır, ama insanoğluna asıl yüzünün çirkin olduğunu düşündürmeyen, yüreğinin derinlikleri üzerine demir bir kapak gibi indirilmiş, altındaki ifritlerin gözükmesine de, seslenmesine de kormayan bir masaldır.

O masaldan o kadar hoşlanmışız ki onu, aslında onunla belki hiçbir ilişkisi olmayan, büsbütün başka bir içgüdüden doğan aşka da karıştırmışız. Arzularımızın çektiği insana sevgili diyor, kendi kendimizi düşünmekten, kendi kendimizle uğraşmaktan başka bir şey olmayan aşka, kendimizi unutmak diye bakıyoruz. Ama aşk, seveda, erkeğin kadını, kadının erkeği arzu etmesi, sevgiden bir payı olmasaydı, hiçbir zaman söyleyemeyeceğimiz, utanacağımız bir şey olmaz mıydı? Sevgi denilen yalan onu da güzelleştirmiş, insanı bütün hayvanlarla eşit eden bir duyguya insanlığın bütün üstünlüklerini vermiş; öyle ki aslında vücudumuzun, en ölümlü benliğimizin gereği olan bir tutkuya, ruhumuzun, ölmezliğine inanmak istediğimiz benliğimizin en güzel belir-

tisidir deyip övünüyoruz. Aşk gerçi bizi bütün hayvanlarla birleştiren, onlarla bir eden bir tutkudur; ama biz onu ikiyüzlülüğümüzün uydurduğu sevgi masalı ile, o yalanla birçok güzelliklerin kaynağı etmişiz, sanatı onunla kurmuşuz. Aşka sevgiyi karıştırmakla, özcülüğümüzün en sert, en korkunç belirtisini insanlığın en yüce eğilimleri ile bezemiş, onu ölmezliğimizin temeli haline getirmişiz.

Sevgi aslında belki hoş bir masal, içimizin çirkinliklerini unutup kendimizi avutmak için uydurduğumuz bir yalandır; kökü özcülüğümüzde, ikiyüzlülük içgüdüsündedir. Olsun; özcülüğümüzü, ikiyüzlülüğümüzü unutturuyor, bizi küçüklükten kurtarıyor. Bunun için duygularımızın en ulusu, birer düş de olsalar gene göğsümüzü kabartan, bize sanki bir tanrılık bağışlayan üstünlüklerin kaynağıdır.

6.11.1944, Ulus

İNSAN İLE TABİAT

Gençliğimde sevmezdim tabiatı. Daha doğrusu insana göre tabiatı küçümsemekte tatlı bir duygu bulurdum. Bir yanda evren, bitmez tükenmez güçlerinden *bilisiz*, bizi bir damla su ile ezebilse de ne ettiğini anlayamayan şu sınırsız, koskoca evren, öte yanda bir kamış gibi titrek, ama düşünen, bilen, düşünüp bildiği için de er geç yenecek, bütün güçlere erecek insanoğlu. Böyle bir *muştı*, (müjde), hangi gencin yüreğinde bir Tanrı *kıvanışı* doğurmaz?... Okumaktan bezmediğim şairler de güzelliğin, çizgileri yerlerinde komayan *devime* (harekete) kini vardır diyerek, boyuna başka yüzler gösteren tabiata kapılmayı öğretiyordu.

Ne ararsak kendi içimizdedir sanır, neyi beğenirsek onu da elbette insanoğluna borçluyuzdur, derdim. Bahçeler, ağaçlarının yumuşak çizgileri, çiçeklerinin kokuları, renkleri ile bahçeler hep bizim elimizden çıkmış değil midir? Birgün bırakın, ölçülmesinler, biçilmesinler, gözlerimizi, gönüllerimizi okşayan neleri varsa bir düş olup gidiverir. Tabiat, düşüncesiz, duygusuz tabiat insanoğluna düşmandır bile diyemeyiz. Apayrıdır, bambaşkadır bizden. Biz duyduğumuz, düşündüğümüz için o kaygısız, tasasız çevrenin ortasında yapayalnızız. Kendimizden başka bir yerden yardım beklemeyelim. «Ol!» buyurulmuş, evren oluvermiş; ama salt bir varlıkla var; insanoğlu gelip de «düşün» demeseymiş, bir mânası, bir ereği olmayacakmış; «dinle» demeseymiş, sesleri; «bak» demeseymiş, renkleri, çizgileri olmayacakmış. Evreni biz yaratmadıksa da mânasını, ereğini, seslerini, gü-

zelliğini biz yaratmışız. Gençlerin, o yalnızlık duygusu bile göğüslerini kabartır: tanrılar gibi yalnız, Tanrı gibi yalnız. Birgün, şair olmaktan umudumu büsbütün kesmeden önce birgün o gurura kendimi bırakarak:

*Beklemem, ey bahar! bahçelerinden
Hulyama yâr olan âteşin gülü*

demıştim. Benim içimdeki zenginlik bulunur muydu tabiatıta?

Genç adam, yalnız tabiat içinde değil, insanlar arasında da yapayalnızdır. Anlamadığı için anlaşılmadığını sanır. Başkaları gibi kendi özünü de gerçekten göremediği için, eşi benzeri olmadığına inanır. Yüreğindeki zenginlik kuruntuları ile oyalanır da çevresindeki som altına yukarıdan bakar. Ufacık bir dünyaya tıkmıştır; oradan çıkmaya korktuğu için, belki de gözlerinin kamaşacağını bir içgüdü ile sezdiği için engin, uçsuz bucaksız tabiata, evrene çıkamaz. Kendinden başka ne görüyorsa hepsinin ancak kendini oyalamak için belirmiş bir gölge olabileceği düşüncesine bile yabancı değildir. En üzüntülü günlerinde sorun, sevgilinin bile gerçekten var olduğuna inanmaz. Sevgiliyi sevmez, sevgilide özünü sever.

Genç adam, tabiatı, başkalarını, sevgiliyi bilmez dedim: genç adam kendi kendini de bilmez. Bilmek, anlamak için karşılaştırmak gerektir. O, kendisini başka kimse ile karşılaştırmaz ki özünü anlasın, bilsin. Genç adam, iç âlemi ile övünür: ama onun öyle geniş sandığı iç âlemi daha oluş halindedir. Tamamiyle olduğu gün acıkır, azığını dış âlemde arar.

O zaman görür, o zaman anlar, o zaman başkalarının varlığına, her gördüğünün bir düş olmadığına inanır. Dış âlemin zenginliğini kavrayıp kendi yoksulluğunu sezer. Ama onu sezmekle titremez, çünkü dış âlemin zenginliğini kavramak o zenginliğe

ermektir. Artık bilir ki gördüğü ne varsa hepsi kendisindir, çünkü kendisini onlara vermiştir.

Birgün geliyor, tabiatla insanın bir olduğunu anlıyoruz. Gençliğimizde gerek kendi düşündüğümüz, gerek başkalarından öğrenip de hoşlandığımız ayrılıkların gerçek olmadığını görüveriyoruz. *Pascal*'ın: «*Evren bizi ezse de gene ezdiğini bilmez*» diyen adamın büyüklüğünü *yadsımak* (inkâr etmek) istemiyorum; ancak unutmayalım ki *Pascal*, kendini Tanrı'da yitirmeyi dilemişse de daha tabiatla yitirmek yaşına varmadan ölmüştür. Evrenin mânasını, ereğini, evrenin dışında düşünmüştür. Bu ise genç bir adam işidir, kalıpla özün bir olduğunu anlayamayan, ikisinin nasılsa birleşmiş ayrı ayrı iki öge (unsur) olabileceğini sanan genç bir adamın işidir. Kalıpla öz ikiliği olmadığını anladığımız gün, gözümüzde tabiatla insan ikiliği de kalmaz. Tabiatın biz, bizim de tabiat olduğumuz içimizde bir ışık gibi doğuverir.

Tikede (cüz'de) olan ne vardır ki *tümde* (kül'de) de bulunmasın? Mademki insanda akıl vardır, düşünce, duygu vardır, bunlar elbette tabiatla da vardır; belki bizim alışık olmadığımız kalıplara büründükleri için biz sezemeyiz, bizim sezemeyişimiz onların yok olması demek değildir. Gururuna kapılan insanoğlu, akli en büyük nimet saymış, aklın da ancak kendisinde belirdiği gibi gözükeceğini sanmış, bunun için kalkmış ağacın, hayvanın akli olmadığını söylemiş. Tıpkı kendisinden başka kimsenin gerçekten var olduğuna inanmayan genç adamın hali!

Güzelliğe: «*Çizgileri yerlerinde komayan devime kinim vardır*» dedirten *Baudelaire* de genç yaşta ölmüştür. Bizim içimizde değişmeden, yahut değiştiklerini sezdirmeden *angının* (hatıranın) zenginliklerine eren *izlenimlerin* (intibaların) hep tabiatın dileği olduğunu anlayacak yaşa erişememiş. İnsan, tabiatın anan, andığı için de *bengileşmek* (ebedileşmek) isteyen bir tikesidir.

Canım tabiat! değiştiği için, ama değişirken de bizim gönlümüzde durdurmak dileğini uyandırdığı için güzeldir. Her büyüklük, her üstünlük ondadır. Gözlerimizi kapayıp içimize çevirdiğimiz zaman orada külçe külçe altınlar, salkım salkım elmaslar görüyorsak, bilelim ki onları da biz yaratmadık, biz yaratamazdık, hepsini bize tabiat bağışlamıştır. vnerek *ruhumuz* dediğimiz şey, bizi tabiatıttan ayıran, kendi içimizde doğup kendi içimizde gelişen bir duygu gücü değil, bize tabiatın bağışladığı azıkları taşıyan bir bağdır.

Bunu bildiğim içindir ki öleceği günlerde bile kendi içindeki güzelliklerle kalmak istemeyip koltuğunu penceresinin önüne srkleten, tabiata, örtülü tepeleri gibi çırçıplak, boz toprakları da ruhu besleyen tabiata: «Ne güzel!... Ne güzel!...» diye bakan *Ruskin*'i anlıyorum.

Yitirelim kendimizi, kendi kendimizde değil, kendi kurduğumuz düşüncelerde değil, her duygunun, her düşüncenin, her gücün kaynağı olan tabiatta yitirelim.

2.10.1944, *Ulus*

UĞRAŞ SAYGISI

Yazarlar arasında birkaç ahababınız var, bir iş yüzünden de mahkemeye düşmüşsünüz, bir arayın ağızlarını, uğrunuzda yalancı tanık dikilmek isterler mi bakalım? Biri ikisi hatırınızı saymaz demem; ama ötekiler, öyle sanırım, umarım ki razı olmaz: kızıp kavga edecek, bir daha adınızı anmayacaklar bile bulunur. Namuslu birer yurttaştır yazarlarımızın çoğu; yargıç katında yalan söylemenin büyük bir suç, isterse duyulmasın, kişiyi kendi gözünde küçültecek bir leke olduğunu bilirler.

Bir de bir kitap yazın, başka bir dilden çevirin, çırpıştırın, şuradan buradan topladığınız üç beş parçayı birarada bastırın, sonra o yazarlara birer tane götürün. Zahmet eder de açar, okurlar mı? bilmem orasını. Bir kere vakitleri yoktur; olan vakitlerini ne işe harcarlar, o da pek belli değildir ya! neyse, değmez elleri. Hem siz onlar için mi yazdınız? Okurlar için yazdınız. Onlar şöyle bir göz gezdiresin, gene ne nimet! Ama hiç tasa etmeyin, kendilerinden dileyeceğiniz yazıyı esirgemezler sizden. Siz kısa isterseniz, mürüvvete endaze olmaz, onlar uzununu yazıverir. Bir överler, bir yağlarlar sizi. «Tebrik» ederler, «milli kültür namına teşekkür» ederler, «kitabınızın büyük bir boşluğu doldurduğunu», geceli gündüzlü çalışarak, alıntılarını dökerek vatana millete yüce bir hizmette bulunduğunuzu söylerler, *sevgili sayın* okurlarına sizin kitabı salık verirler: «Hiç durmayın, okuyun» derler. Öyle şeyler bulup sıralarlar ki siz de şaşarsınız. Şaşmazsın, iki gözüm! değil mi ki bir kitap çıkarıp sen de katıldın yazarlar

alayına, ya pek bõnsündür, o denilenlere kanıp kurulursun, beklemediğin şey miydi sanki? ya uyanık adamsındır, onların huyunu suyunu öğrenmişsindir, ne diyeceklerini önceden bilirsin, demek ki gene beklersin. Zaten mahkemedeki işinde onları yalancı tanık dikmek aklına gelmezdi; yalandan övmelerini dileyebildin: birsin, birliksin onlarla.

Beğenmedikleri, belki de okumadıkları bir kitabı, dilleri nasıl varır da överler. okurlarına salık verirler? Sorun, bir değil, bin bir sebep gösterirler size. Kitabı yazan gençmiş, gençlerin de elinden tutmak gerekmiş: *büyükleri*'nden yardım görürse heves eder de daha iyisini yazarmış. Hem belli etmişler o kadar da beğenmediklerini: «Dokunulacak, düzeltilecek yerler var» demişler ya! anlamalıydınız. Yahut ihtiyarmış; yıllarca çabalamış, emek vermiş bir adamın gönlü kırılmasın, hatırı hoş olsun demişlerse fena mı etmişler? Emeğe saygı gerek, efendim! yoksa gençlere kötü örnek olursunuz...

Kimi de, özcüğünü düşünür, şu ölümlü dünyada eş dost edinmek, geçinip gitmek ister. O herkesi överse herkes de onu över, el ele verirler, okuturlar yazdıklarını. Dayanışma olmayınca kimin işi iyi gider? Bakın her kolda dayanışma ile ilerliyorlar. Yazarlar da ibret alsın onlardan, bıraksınlar çekişmeyi. Birbirlerini tutarlarsa hepsi de beğenilir, çok çok kitap yazarlar, bizim de dal budak salmış bir edebiyatımız olur. Hem kendileri kazanacak, hem memlekete iyilik gelecek... Daha ne istersiniz?

Kimi de vardır, iyiyi kötüden seçer pekâlâ; istedi mi, düşündüğünü söylemesini de bilir. Gelgelelim övülmeden duramaz... Övülmek bir ihtiyaçtır onun için, övülmenin tiryakisi olmuştur. Övülsün de yedisinden yüz yedisine kadar kim överse övsün. E! ama övecek de adam bulmak lâzım; herkes onun eserinin güzelliğini kavrayıp kendiliğinden hayran olamaz ki! o gibilerini de kendi biraz koltuklar, öy-

lelikle hayran eder.

Azdır ama işi köpeksiliğe döküp sade *assı* (fayda) kaygısıyla övdüklerini söyleyenler de bulunur. Geleceği düşünmek, para kazanmak lâzım. Hani az para ile de geçinilmiyor bu zamanda! Sözü geçen yazarları övmemeye gelmez, hele yermeye hiç gelmez; maazallah, belâ getirirler insanın başına. Ötekiler ise, şimdi sözleri geçmediğine bakma, yarın geçirir. Hem gerçekten beğenmeni isteyen mi var senden? Açıkça öv de içinden ne düşünürsen düşün; şöyle birkaç kişiye de fısılayıvermişsin, eh! olur o kaddarcık.

Gencine yardım, ihtiyarına saygı, dostlara sevgi, güçlüsünden korku, güçsüzüne acıma... Okurun payına ne düşüyor bilmem.

Okurun bir şey beklemeye hakkı var mı? Demin, beğenmediklerini öven yazarları yalancı tanığa benzetir gibi bir söz söyledim. Benzemez, iş öyle değil; neden derseniz, öyle bir yazar bakın ne cevap verir:

— Mahkemeye tanık diye giden adam, inandırmak için söz söyler, yargıç ona yemin ettirir; sözlerini doğrudur diye, hiç olmazsa doğru olabilir diye dinler. Okurlar ise bizi yargıcın tanığı dinlediği gibi dinlemiyor. Biliyorlar yalan söylediğimizi. *Fuzuli*: «*Aldanma ki şair sözü elbette yalandır*» derken, bilmem gerçekten öyle mi düşünüyordu; herhalde bugünkü okurların çoğu, hemen hemen hepsi öyle düşünüyor. Şairin bir o sözüne inanıyorlar.

«Yalancı, karşısındakini kandırmak, aldatmak için söz söyleyen adamdır. Masal anlatana, roman yazana yalancı diyebilir miyiz? Onlar gibiyiz biz de. Bize inanan, kanan yok ki sözümüz yalan sayılsın... İşte bak: biz falan yazarı övdük diye okurlar onun kitabını arıyor, alıyor mu? Yermemize de aldırın yok. Biliyorlar ki biz düşündüğümüzü söylemiyoruz;

hattâ hiç düşünmüyoruz. Asıl uğraşımızla, sanatımızla ilgisi olmayan birtakım kaygılarla iş görüyoruz, onlara hizmet ediyoruz.

«Okurlarla bizim aramızda bir anlaşma var. Onlar bizden doğruyu beklemiyor, ne düşünürsek onu söylememizi istemiyor. Kendilerini eğlendirelim, beş on dakika oyalayalım, yetiyor onlara. Yazarlığa ne bizim saygımız var, ne onların. Doğruyu söylersek, belki asıl o zaman yalancılık etmiş olacağız. Bizim ağzımızdan, bizim kalemimizden çıktığı için gene inanmayacaklar, masal diye dinleyecekler.»

Böyle derse, doğrudur. Yazarlık uğraşına okurların da saygısı yok: o halde yazardan ne beklemeye hakları olabilir? Yazarlar okurları bu hale getirdi, okurlar da yazarları. Birbirlerine bir diyecekleri kalmadı.

Üstad sözünün başına gelenleri biliyorsunuz. Alay için kullanıyorlar artık; yakında mahkemeler de hakaret sayacak. Benimle konuşanların da: «Üstad!» dedikleri olur; bilirim, çoğu eğlenmek içindir. Ama sesimi çıkarmam; o söze saygım olduğu için. Elimden gelse kurtarırdım onu.

Bir de *usta* sözünü düşünün. İşçiler onu ne kadar saygıyla kullanıyor! Bir kunduracıya, bir çilingire, bir kuyumcuya: «Usta» dediniz mi, ne kadar memnun olur! Elbette: uğraşlarının en yüksek mertebesine verilen addır da ondan; tuttukları işe saygıları vardır, bir yalancılık diye bakmazlar. Biz yazarlar ise, uğraşımızın en yüksek mertebesini göstermesi gereken sözün bayağılaştırılmasına ses çıkarmadık, kendimiz istedik bayağılaşmasını. *Herif* sözü ne zaman asilliğini yitirmiş de bir aşağılama sözü olmuş, bilmiyorum. Herhalde eski manasıyla asıl mânasıyla *herif*'lerin istediğini sanmam. Azığı- nı çalışmadan çıkarmayı, *herif*'i hor gören, bayağı sayan bir sınıfın marifeti olsa gerek. Bizim zamanımızda yazarlık bayağı bir uğraş sayıldığı, öyle sa-

yılması yazarlarca da kabul edildiği için *üstad* bir aşağılama sözü oldu. Hani dudak bükerek. «Muharrir parçası» diyenler vardır; o görüş topluma işledi, işledi, en sonunda bu hale geldik.

Yazarların uğraşlarına saygısı olmayınca edebiyat, düşünce nasıl yükselebilir? Belki bazı gençler gerçekten bir şeyler yaratmak ister, bir şeyler düşünüp de onu söyleyelim diye içleri titrer; ama zamanla onlar da o güzel saflıklarını yitirir, onlar da çürür, üstadlık yaşına varınca düşündüklerini söylemeyen, düşünmeyen birer 'yalancı' olur çıkarlar.

24.7.1944, *Ulus*

TENKİDÇİ ARANIYOR

İşitmeyen, duymayan kalmadı elbette; tenkid olmadı mı edebiyat gelişemez, ilerleyemezmiş, gel gelelim bizde de tenkidci yetişmiyormuş. E! ne olacak bizim halimiz? Hani hepimiz birden oturup hüngür hüngür ağlasak yeridir.

Doğru değildir belki desek, o da olmaz. Yıllardan beri kimler, kimler söylemedi bunu. Genci, ihtiyarı gazetelerde yazdılar, bir türlü bitiremediler. Akıllarına gelmeye görsün! ossaaat yapıyorlar kalemle: «*O kıssadan dahi söylenmedik neler kaldı*» deyip... Vakit mi var mısra anmaya? bir ah! bile çekmeden döktürü döktürüyorlar...

Şimdi ben: «Var bizde tenkid» diye tutturacağım sanırsınız ya, aldanıyorsunuz. Olmuş, olmamış, ne üstüme vazife benim? Ama insan ne kadar karışmayayım dese, olmuyor, vakit vakit hiç değilse insaf damarı kabarıyor. Bir bakıyorum çevreme: yeni çıkan kitapları uzun uzun inceleyip değer biçen, her yıl birkaçının olsun yeni bir çığır açtığını muştulayan, tebrikler, teşekkürler eden bunca yazarımız var; reva mı onların gönlünü kırmak? Onlar mı yalnız? *İsmail Habip Sevük*, 'Edebi Yeniliğimiz'i, *Mustafa Nihat Özön* 'Türkçede Roman'ı, *İsmail Hikmet* 'Abdülhak Hamit'i, 'Tevfik Fikret'i, *Refik Ahmet Sevengil* 'Hüseyin Rahmi'yi anlatan koca bir kitap çıkarmış, onu, daha ne bileyim? hepsi bir anda akla gelmiyor, nice yazarlarımız irili ufaklı yazılarını alıp gelirler de: «Ne demek? biz yok muyuz yani?» derlerse... Derler a! verin bakayım cevabınızı... Nasıl oluyor da alınmıyorlar, ben asıl ona şaşıyorum.

Bizde tenkidci olmadığını söyleyip var sanılanları da batıran yazıların şimdilik sonuncusunu, geçen salı günü bu sayfada* okudunuz. Okumadınsa da okuyabilirsiniz: *Suut Kemal Yetkin* yazmış onu. Ben okudum; ama, ne yalan söyleyeyim, ürperdim. Korkunç bir şey, *Suut Kemal Yetkin*'in istediği tenkidci... Bir gazeteye, yahut bir dergiye kurulur, hangi kitaplar okunmaya, beğenilmeye değer, hangileri değmez, okurlara bildiriverirmiş. Okurlar da inanırlarmış ona. Meselâ siz falan romancının yazdıklarını okudunuz da hoşlandınız. Hemen söyleyivermeyin hoşlandığınızı, önce tenkidciden izin alacaksınız. Ya kaşlarını kaldırıp da: «Hıı! olmaz öyle şey, okunmaz o kitaplar» derse ne yaparsınız? Bakın, Avrupa'da varmış öyle adamlar. Fransa'da *Georges Ohnet*'nin, Almanya'da *Hermann Sudermann*'in kitaplarını bir zaman çok okurlarmış; sonradan birini *Jules Lemaitre*, ötekini *Alfred Kerr* adında iki tenkidci ele almışlar, o «sahte değerlerin sunî ışıklarını söndürmüş», birer yazılarıyla «şöhretlerini sifıra indirmişler».

Peki ama *Georges Ohnet*'yi, *Hermann Sudermann*'ı o zamana kadar beğenen adamlar ne yapmış? Dün sevdiklerini bugün sevmemek arlarına gitmemiş mi? Demek tenkidcilere: «Başüstüne! hiç çıkar mıyız sizin sözünüzden,» deyip o kitapları atıvermişler. Sevmem o kadar uysal insanları. O nasıl şey öyle? İnsan dediğinin kendine göre bir düşüncesi, bir zevki olur, kolay kolay vazgeçmez onlardan; tenkidciye dönüp: «Vallahı birader, sen istersen beğenme, ben hoşlandım. Keyfim misin sen benim,» der, gene okur okuyacağını.

Ya öyle ne deseniz razı olacak okurlar için yazan tenkidciye ne diyelim? Adamın pek uysalından hoşlanmam dedim a, o gibileri arayanı, onlarla ko-

* Ulus gazetesinde.

nuşanı da çekilir şey değildir.

Tenkidcinin her dediği doğru mu bakalım? *Jules Lemaitre*, *Georges Ohnet*'yi, *Alfred Kerr* de *Hermann Sudermann*'ı kötölemekte diyelim ki haklıydılar. Fransa'nın bir de *Emile Faguet* derler bir tenkidcisi vardı, ne potlar kırmadı! *Baudelaire*'i şairlerin on beşinci derecesine mi indirmede. *Mallarmé* için alık mı demedi, coşup coşup *Rostand*'ı göklere mi çıkar-madı, neler neler yapmadı!.. «Okurlar uymasın öyle tenkidciye!» mi diyeceksiniz? Neden? Bizim tenkid-cilerimiz gibi yoktur deyip çıkıvereceğiniz adamlar-dan değildir doğrusu. Öyle bir geçirirdi ki sözünü! *Suut Kemal Yetkin*'in «*Çağdaşlar'ı bugün de zevkle okunur*» dediği *Jules Lemaitre* halt etmiş yanında! Bari hep yalan yanlış söylense! yooo, eşref saatine geldi mi, öyle bir akıllıca konuşurdu ki!...

Her şeyin bir kolayı bulunur: okurlar tenkidci-ye doğru söylediği zaman inansın, doğru söylemeyin-ce de inanmasın. İyi ama nereden bilecekler, nasıl kestirecekler? Kendi düşünceleri, kendi zevkleri ile mi? Yani tenkidcinin iyisini kötüsünü ayırdedebile-cekler. O işi becerebilen bir okur, romancının, şai-rin değerlisini de, tenkidciye muhtaç olmadan, ken-di kendine seçemez mi? Çıkamıyorum ben bunun içinden.

Tenkidcinin, *Suut Kemal Yetkin*'in gönlünce ten-kidcinin, daha başka halleri de varmış. Bir kere iki-de bir düşüncesini değiştirmez, bir dediğinden bir daha şaşmazmış. *Miguel de Unamuno*'ya: «Bu ne hal? sen eldiven değiştirir gibi düşünce değiştiriyor-sun!» diye çatmışlar, koca *Don Miguel*: «Çoktur be-nim eldivenim de ondan,» demiş... *Suut Kemal Yet-kin* bu sözü tenkidcinin ağızına yakıştıramıyor. Ya adamcağızın düşüncesi değişiverirse? Dünya bu, gü-nün birinde insan öyle şeyler görür, öyle şeyler işi-tir ki, sade bir iki düşüncesi değil, bütün inandıkları temelinden sarsılıp değişiverir. *Suut Kemal Yetkin*

darılmasın diye saklayacak mı o halini herkesten? Her dirinin başına gelir böyle şeyler. Bir ölülerin, bir de ölüden farkı olmayan dirilerin günleri hep biribirine uyar, hep bir hava içinde geçer: artık duymazlar, işitmezler de onun için.

Oysa iyi tenkidci, *Suut Kemal Yetkin* de söylüyor, zamanının hemen bütün kitaplarını okuyacak, felsefesini bilecek, bütün olaylarını gözden geçirecektir; yani dünya ile ilişkisini kesmeyecektir. Yeni yazılanları okuyan, yeni düşünülenleri öğrenen bir adam, kendi kafasının içindekileri de her gün bir sınamaz olur mu? Sınayınca da bazılarının eksikliklerini görür, yanlış olduklarını anlar, değişir. Birçok sanat, düşünce adamlarının, hem de en büyüklerinin, gençliklerinde bir *öğretiye* (doctrine'e) sımsıkı bağlansalar bile gitgide şüpheciliğe varmaları hep bu yüzdendir.

Zamanın zevki de var. Tenkidciye hiç işlemeyecek mi o? Yeni bir kitap çıkıyor, bir şiir yazılıyor; gerçekten güzel değil ama nedense çeliyor akılları; büyük bir güzelliği, geçmeyecek bir tazeliği var sanılıyor. Tenkidci kapılmasın öyle kalp şeylere. Kapılmasın demek dile kolay! O da zamanın içinde bir adam değil mi? edebiyatçılar arasında yaşamıyor mu? çevresinde söylenenlere tıkıyor mu kulaklarını? Zamanın içinde değilse, edebiyatçılarla düşüp kalkmıyorsa, çevresinde söylenenlere kulaklarını tıkıyorsa, zamanında yazılan kitaplara değer biçmeye ne hakkı olur onun? Edebiyatı kendine dert edinmiş değil ki! Dert edinseydi o da karıştırdı herkese, o da kapılırdı bir yeniliğe, ona da işlerdi zamanın zevki. *Albert Thibaudet* büyük değerleri olan bir tenkidciydi; *Jules Lemaitre* gibi, *Alfred Kerr* gibi, *Emile Faguet* gibi ötekini berikini aforoz etmeye kalkan soyundan değildi: tatlı tatlı söyler, şuradan buradan açıp insana neler, neler sezdirirdi. *Suut Kemal Yetkin* de beğeniyor onu. Ama *Thibaudet* değışirdi, za-

manın zevkine kapılırdı, kendi de gizlemezdi. Hangi yazısında olduğunu şimdi hatırlayamayacağım, bir yerde gülümseyerek: «Bir zaman biz de hayrandık *Camille Mauclair*'e; günahına girmişiz!» gibi bir şeyler söyler.

Yanılmayan, değişmeyen tenkidci olmaz. *Suut Kemal Yetkin* bir tane gösteremez. *Hazlitt, Sainte-Beuve*, hepsi, hepsi yanılmışlar, değişmişlerdir.

Bunlar, bizim bugünkü anlayışımıza göre tenkidciler; yani çıkan kitapların hepsini değilse de büyük bir kısmını okuyan, biribirlerine hiç benzemeyen eserlerden hoşlanabilen, sadece bir çığıra bağlanmayan tenkidciler. Ya ötekiler, *Boileau* gibi, *Pope* gibi, *Lessing* gibileri için ne diyelim? Onlar öyle her şeyin güzelliğini sezmeye, anlamaya, sezdirip anlatmaya çalışan birer tenkidci değil, mürit arayan birer şeyh, yani din kuran birer peygamberdir. Kendi getirdikleri inançtan başka her şeye kapalıdır zevkleri. Yanılmasınlar, haksızlık etmesinler, olur mu hiç? Kendilerine uyanlarda da elbette bir değer görür, onların yazdıkları eserlerin asılsız güzelliğine elbette kapılıverirler. Açın kitaplarını, bakın doğru değil mi söylediklerim.

Bizde tenkidci var mı, yok mu, karışmayacağım o işe. Yalnız şunu söyleyeyim: *Suut Kemal Yetkin*'in de, daha başkalarının da aradıkları o hiç değişmeyen, zamanının zevkine, geçici değerlerine kapılmayan, edebiyatı kendine dert edinmeyen bir tenkidciye ne ihtiyacımız olduğunu hiç anlayamıyorum. Hele her dediğini herkese dinletecek, bir yazı ile bir şöhreti yıkıverecek adamlardan Allah korusun bizi! Hiç iyilikleri dokunmaz demeyeceğim, ama kötülüklerinin yanında hiç kalır iyilikleri.

7.8.1944, *Ulus*

TENKİD, GENE TENKİD

Bilemediniz işte: *Suut Kemal Yetkin*'e cevap verecek değilim. O, benim adımlı yazısının içine yakıştıramadığından olacak, sayfanın alt katında, ben, gene ne var diye merak edip penceremde, o söyleyecek, ben dinleyeceğim, ben söyleyeceğim, o ya dinleyecek ya dinlemeyecek, uzatıp gidecek miyiz sanıyorsunuz? Perde değil burası, gazete. Edilecek söz mü yok başka? Bakın, yaz geldi de gidiyor bile. Her gün biraz daha çabuk kararan sular, her gün biraz daha serinleşen sabah, güzün yaklaştığını bildiriyor. Melâlin neşvesine doymayanlara muştular olsun! Yarın dallar yemişlerle ağırlaşacak, yolları, kırları bal rengi, ateş rengi yapraklar kaplayacak, her bitişin sürükleyip getirdiği hüznün ruhlara damla damla işleyecek... Ben, *Baki*'nin o benzersiz hazan beyitlerini severim ya, *Nefi*'nin:

Eder şah-i buharın dirhem-i bi-sikkesin câri
Döker ezhar-ı badamı saba âb-i revan üzre

beytini anabilmek daha bir gönlümcedir. Yaz vuruldu, gidiyor. O ışıklı, o sıcak saatlerin sunduğu hazza ben daha iki satırla teşekkür edemedim, siz benden *Suut Kemal Yetkin*'e cevap bekliyorsunuz!...

Yaz sözünü de açmayacağım. Gelir onun da bir sırası... Şimdilik tenkid üzerine düşündüklerim var, onları söyleyeceğim. Tenkid konusu, benim bildiğim, şunun bunun malı değildir; ne kimse kılıcının zoruyla bayrağını dikti, ne de kimseye bağışlandı. Canım ister, o alanda ben de, topal mopal, koştururum atımı.

Aristoteles... Bakındı şu ettiğime! boyumdan büyük demiyor, ne işlere kalkışıyor, kimleri anıyorum!... Çıktı bir yol ağzımdan, bari bitireyim sözümü: *Aristoteles: «Feylesofluk edecek miyiz? buyurun edelim. Yok, etmeyelim diyorsanız, feylesofluk etmek gerekmediğini göstermek için de gene feylesofluk etmek gerektir,»* dermiş. Tenkid için de öyledir: ne yapsanız, geçemezsiniz ondan. «Tenkidci istemeyiz, bize asıl yaratıcı sanat adamları gerek; tenkide kalıp da herkesin zihnini karıştırmayın» mı diyorsunuz? gene tenkidcilik ediyorsunuz: tenkidciyi, tenkid tenkid ediyorsunuz. «Bizde tenkid yok» demek de bizde tenkidin başladığını gösterir.

Başladı demek doğru değil, öteden beri vardır. Yalnız bizde değil, hiçbir yerde tenkidin bulunmadığı zaman yoktur. Oldu olacak, *Descartes*'ı da analım: «*Sağduyu, dünyada en iyi paylaşılmış şeydir.*» Tenkid de öyledir; nasıl kimse sağduyusundan yanıp yakınmazsa, kendisindeki tenkid gücünden de yakınmaz. Kimse: «Ben iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayıredemiyorum,» der mi? Evet, edebiyatta, yahut resimde, musikide, sanatın herhangi bir kolunda iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayıredemeyeceklerini söyleyenler bulunabilir. İki türdür öyleleri. Bir tür-lüsü edebiyatı, resmi, musikiyi, bütün sanatı küçümserler, böylelikle de toplumun *etkinlik* (faaliyet) alanlarından birini tenkid etmiş, onu *yargılamış* (yargılamak: hüküm vermek) olurlar. Ötekiler, sanatın gerekli bir etkinlik olduğunu kabul eder; ancak kendilerinde bir eksiklik bulunduğunu söylerler; onlar da kendilerini tenkid etmiş olurlar. Böylelerinin tamamıyla samimi olduklarını sanmıyorum; çünkü onlar edebiyat eserlerine, resme, musikiye ilgi gösterir, okurlar, bakarlar, dinlerler; kimisinden hoşlanır, kimisinden hoşlanmazlar; görünüşte kendilerinden bir şüpheleri vardır, kendileri de gerçekten şüpheleri olduğunu sanırlar. Ama içlerine, tâ içlerine, belki

kendilerinin de iyice aydınlatamadıkları içlerine bakarsanız görürsünüz ki yanılmadıklarından hiç şüpheleri yoktur, hoşlandıklarının gerçekten iyi, güzel; hoşlanmadıklarının ise kötü, çirkin olduğuna tam bir inançları vardır.

Her toplum, sanat eserleri yaratır, demek ki her toplumda tenkid gücü vardır, tenkid gücü bulunduğu inan vardır. Bir kere sanat eseri yaratmak ne demektir? «İşte bu güzeldir, bu iyidir, bunu sizler de beğenin» demek değil midir? Bir şeyi güzeldir, iyidir diye ortaya çıkarmak bir tenkid yargısı değil de nedir? Yaratıcıda iyi kötü, doğru yanlış bir tenkid gücü vardır; yarattığının iyi olduğuna, güzel olduğuna inanıyor ki yaratıyor.

Gelelim toplumun öteki insanlarına. Bir toplumda sanat eserleri yaratılması, onları isteyen, onlardan anlayan, onların güzelliğini çirkinliğini, iyiliğini kötülüğünü seçebilecek kimseler bulunduğu inanıldığı gösterir. Bir şiir yazıyorsunuz, ortaya bir resim, bir beste koyuyorsunuz; yahut sadece bir tenkid yazısı yazıyorsunuz: bununla sizi begenecek, alkışlayacak, söylediklerinizin doğru olduğunu anlayacak adamlar bulunduğu kabul etmiş olmuyor musunuz? Beğenmek, alkışlamak, bir sözün doğru olduğunu anlamak tenkid gücünden gelmez mi? Demek ki her sanat adamı çevresinde, yaşadığı toplumda kendisini anlayacak, begenecek; anlamak, beğenmek tenkid etmek olduğuna göre kendisini tenkid edecek kimseler bulunduğu kabul eden, buna inanan adamdır.

Sanat adamının: «Ben tenkidci istemiyorum,» demesine inanmayın; onun istemediği, kızdığı, verdiği eseri beğenmeyen adamdır. Beğenenin tenkidini pekâlâ ister.

Kitap okuyan, resme bakan, musiki dinleyen her insan bir tenkidcidir; hoşlanması da tenkididir, hoşlanmaması da. Ama bizim 'tenkidci' dediğimiz o

adam mıdır? Tenkidciyi, okuduğu kitabı, baktığı resmi, dinlediği besteyi güzel, yahut çirkin bulup geçen herhangi bir adam da bir yanlı olabilirler; bir yanlı olmak belki de boyunlarına borçtur. Yaratıcı sanat adamı için bir güzellik vardır, ona inanır, ondan başkasını çirkin bulur; sanattan sadece hoşlanan adamın da alışık olduğu bir güzellik vardır, ondan başkasını anlamaya, beğenmeye çalışmaz, çirkin bulur geçer. Tenkidci ise öyle bir yanlı olamaz. Bir yanlı olursa belki bir sanat adamıdır, *Boileau* gibi, *Lessing* gibi bir mürşid, din kurmuş bir peygamberdir: ama bir tenkidci değildir. Tenkidcinin asıl borcu her güzellikten, hiç olmazsa birkaç türlü güzellikten anlamaktır. Bugün, birtakım sebeplerle bu eseri beğenir, yarın büsbütün başka sebeplerle şu eserden hoşlanır. Gösterdiği sebepler biribirinden o kadar ayrı, biribirine o kadar zıttır ki tenkidci değişti, ak dediğine kara, kara dediğine ak diyor sanırsınız. Tenkidci değişir, Yunan masalının sudan ateşe kadar her şey olabilen Prometheus'u gibi değişir; çünkü biribirinden başka olan, biribirine hiç benzemeyen şeyleri anlamak zorundadır. Hiçbir şeye çabuk çabuk hayır diyemez; hayır diyemeyeceği için de çabuk çabuk evet diyemez. Yeni bir şiir yazılmış; siz, ben, yani işi incelemeden yargılayabilecek insanlar, hoşumuza gidip gitmediğine göre güzeldir, yahut çirkindir diyebiliriz. Hiç bocalamayız. Tenkidci bocalar; bocalamazsa, uzun uzun düşünmezse, yarın o esere gene dönüp onun üzerine başka bir şey söylemiyorsa tenkidci değildir. O da sizin gibi, benim gibi, o şiiri bir defa okuyup geçmiştir. Bir defa okuyup geçmezse onda, ilk günde sezemediği güzellikler de bulur, ilk günde gözünden kaçmış çirkinlikler de görür. Tenkidci yavaş yavaş yargılayan adamdır.

Evet, bazı eserler vardır ki hiçbir şey değildir; onları sizin gibi, benim gibi tenkidci de hemen atıverir. Ama sanat eserlerinin çoğu öyle değildir: iç-

lerinde aslan postuna bürünmüş nice eşekler, kızlar arasına gizlenmiş nice Akhilleus'lar vardır. Onları hemen bırakamaz; günü gelir, aslan sandığı hayvandan boş yere korktuğunu söyler, elinde yün iği ile dolaşanın bir yiğit olduğunu haber verir.

Bir eserin güzel yahut çirkin olduğunu çabucak kestiriveren adam, yanılmasa dahi, o eserde ne var ne yok, ilk bakışta hepsini görebilse dahi, bir tenkidci değildir. Sezgisi güçlü bir adamdır, belki büyük bir adamdır, her şeydir, ama tenkidci sayılamaz. Tenkidci yargılayan, ama yargılarken acaba yanılmıyor muyum diye korkan, bunun için de hem beğendiği eserlere, hem beğenmediklerine bir daha, bir daha dönen insandır.

Tenkidcinin işini kendine dert edinip edinmediği, şüphesinden, bocalamasından, değişmesinden anlaşılır.

21.8.1944, Ulus

GENÇLER İÇİN

Sizi şöyle okumasına okumuş, düşünmesine düşünmüş, ağırbaşlı bir kişi bellesinler mi istiyorsunuz; yenilik arayan gençleri yerecek, sözleri açıldı mı: «Anlamıyorum ben bunları!» deyip öfkeli öfkeli guleceksiniz. Yoksa, başınızdan ırak, adınızın ne dediğini bilmez alığa çıktığı gündür. Yeniliğin de güzeli mi olurmuş? Babalarımız, ağa-babalarımız bilirlerdi güzelin ne olduğunu; bize öğrettiklerinde, onlardan kalanlarda var mı bunlara benzeyeni? Yok; demek bugünkülerin söylediklerinde de bir güzellik yok...

Gençlerin hepsini de kötüleyeceksiniz demedim: ne uslu gençler bilirim! Hani hepsi de birörnek, hepsi de bir işlekten çıkmışa benzer koşmalar düzen gençler var, işte onları övün. Yarın değersizlikleri anlaşılır da bugünkü yargınızdan utanırsınız diye de korkmayın, onları unutacakları gibi sizin diyeceklerinizi de unuturlar. Onları övmeye başladınız mı, dinleyenler sizinle birlik olduklarını göstermek için başlarını sallar dururlar.

İnanmayın öyle gözükmelerine; ne derlerse desinler, o gençleri, o uslu uslu gençleri beğendikleri yalandır; siz de beğenmezsiniz, onlar da beğenmez. Denemesi kolay: onların dediklerinden bir tek koşmayı değil, tek bir beyiti dahi anamazlar. Bir dergiyi, o koşmalardan birini yüksek sesle okuyun, arasına da gözlerinizi kaldırıp o baş sallayarak dinleyenlere bakın: yüzlerinde bir sıkıntı, bir bunalma görürsünüz. Öyle çok okumanızı istemezler, gene ötekilerin, yenilik arayan gençlerin sözü açılsın diye beklerler. Niçin, bilir misiniz? Güldüklerine, kızdıkla-

rına, anlamıyoruz demelerine bakmayın, onları an-
larlar, onları beğenirler, onları severler de onun için.
Yalnız anladıklarını, beğendiklerini, sevdiklerini açık-
ça söyleyemezler, utanırlar söylemekten. Babaların-
dan, ağa-babalarından öğrendiklerine, ötedenberi
yerleşmiş güzelliklere benzemeyen, uymayan sözleri
beğenmeleri ağırlarına gider, bundan kurtulmak is-
terler. O gençleri yermeleri, o gençlere öfkelenip gül-
meleri, doğrusunu isterseniz, kendi kendilerini yer-
mek içindir, kendi kendilerine öfkelenedikleri içindir.

Bir kişi, ne demek olduğunu anlamadığı sözlerle
boyuna gülüp durabilir mi? Bıkar, sıkılır... Gülmek
de biraz olsun anlamak demektir. Büsbütün anlama-
dığımız bir söze gülemeyiz ki! Gülüyorlar, kızıyorlar,
demek anlıyorlar. Öyle olmasa, başlarını çevirir, baş-
ka bir yerden açarlardı.

Hepimizde geçmişin izi vardır; yüzyılların bırak-
tıkları, öğrendiklerimiz içimizde yer etmiş, benliği-
mize işlemiştir. Ancak bir yandan da hepimiz, iste-
yelim istemeyelim, yaşadığımız günlerin çocukları-
yız. İçimize bakar, içimizi incelersek günün bütün
ağınlarını (temayülleri)* değilse de çoğunu bulu-
ruz. Günün büsbütün dışında kalmış, geçmişe sapla-
nıp bir türlü kurtulamamış kimseler vardır, ancak
pek azdır öyleleri. Çoğumuz, kendimiz iyice bilmesek
bile, günü, bugünü yaşarız. Nedir gençlerin yenilik
dedikleri? Salt kendi uydurmaları mı? Kişi neyi yok-
tan var edebilir, neyi yaratabilir ki! Gençlerin ya-
rattıkları da, gençlerin getirdikleri yenilik de hep
günden alınmıştır, günün *ağın*'larıdır. Yazılarında biz
de içimizde uyuyan, uyanıp belirlemek için çırpınan
dilekleri bulursak, o yazılarda kendi kendimizi gö-
rüp tanırsak şaşılır mı? Gençlerin yazdıklarının hep-
si de güzeldir demiyorum: ola ki hepsi de bir iz bı-
rakmadan çabucak savrulup gitsin. Gene de hepsi

* *Ağın*: temayül. Eğilim'den daha iyi; eskiden de var.

günümüzün yaratmasıdır, içlerinde günümüzün ağın-
ları belirmiştir.

İki kişi, *A. Demirbağ* ile *T. Demiriz*, yeni yazar-
ların verilerinden seçip 'Genç Nesil Konuşuyor' adlı
küçük bir *beti* (kitap) çıkarmışlar, onu okurken dü-
şündüm bunları. Böyle betiler son günlerde çoğaldı,
demek alan, okuyan var. Ancak hepsi de bana eksik
geliyor. *Demirbağ* ile *Demiriz* bu yazıları seçerken
hangi düşüncelere uymuşlar? ölçüleri ne imiş? bir
önsöz yazıp bunu söylememişler. Betileri neden böy-
le küçük? Bugün gençler arasında onların beğene-
bilecekleri daha nice yazarlar var. Günümüz, genç,
değerli yazar bakımından, geçmiş günlerden çok da-
ha zengindir. *Demirbağ* ile *Demiriz* bize hepsini ta-
nıtamazlardı: seçmek demek, yargılamak demektir;
öyle olunca da kimini alır, kimini bırakırlar. Bunu
anlıyorum. Ancak aldıklarına benzeyenleri, onlara
yol göstermiş olanlarla onların açtığı yoldan gitmiş
olanları neden almamışlar, onu anlayamıyorum. Bu
betide *Cahit Sıtkı Tarancı* var, *Sait Faik Abasıyanık*
var, *Asaf Hâlet Çelebi* var, *Orhan Arıburnu* var, da-
ha başkaları var; çok iyi. Ya *Oktay Rifat*, *Fazıl Hüs-
nü Dağlarca*, *Necati Cumalı*, *Sabahattin Kudret* ne-
den yok? Bugünkü yazarlarımızın değerlilerini, *De-
mirbağ* ile *Demiriz*'in bakımından değerlileri göste-
ren bir betide *Fazıl Hüsnu Dağlarca*'nın unutulmuş
olması bana bağışlanmaz bir suç gibi geliyor. Onun
her yazdığı iyi olmayabilir; kendini bırakıp çeki dü-
zen gözetmeden, karmakarışık yazdığı da oluyor. Bir
de iyi bir gününe düştü mü, bizi tâ içimizden saran
eşsiz sözler söylüyor. 'Ölü' adlı bir şiiri var, oku-
yup okuyup doyamıyorum:

*Hangi mahallede imam yok,
Ben orada öleceğim.
Kimse görmesin ne kadar güzel,
Ayaklarım, saçlarım ve her şeyim.*

*Ölüler namına, azade ve temiz,
Meçhul denizlerde balık;
Müslüman değil miyim? Haşa!
Fakat istemiyorum kalabalık.*

*Beyaz kefenler giydirmesinler,
Sızlamasın karanlığım havada.
Omuzlardan omuzlara geçerken sallanmayayım,
Ki bütün âzalarım hulyada.*

*Hiçbir dua yerine getiremez,
Benim kâinatlardan uzaklığımı.
Yıkamasınlar vücudumu, yıkamasınlar,
Çılgınca seviyorum sıcaklığımı.*

Doğrusunu isterseniz, Türk şiiri yüzyıllarca yalnız sözleri biribiri arkasına dizmeye çalışmış, gerçekten bir şey söylememiştir; ancak bugün, bu gençlerle bir şeyler söylüyor, bizim tâ içimizi aydınlatıyor. Bunları beğenmemek olur, kimsenin beğenisi-ne karışılmaz. Ancak bunların boş söz olduğunu, bunları anlamadıklarını söyleyenler, anlamak nedir, onu bilmiyorlar demektir. Eskileri küçümsemeye kalkmıyorum, onların da büyüklüklerini bilirim; ancak onların en güzel sözlerinde bile, bugünkülerde çekemeyeceğimiz bir yalınlık, bir yavanlık vardır. *Baki'* nin en güzel, en sevdiğimiz beyitlerinden birini alın:

*Baki çemende hayli perişan imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan*

Bu bizim içimizde bir şeyler uyandırıyor, bize bir duyguyu, derin bir duyguyu sezdiriyor dersiniz, peki, doğru söylüyorsunuz. Yok, kalkar da bunda hoş bir buluştan, bir çizgiden başka doğrudan doğruya bir de mâna var dersiniz, ona da doğru diyemem. Mâna ancak şu birkaç yıllık şiirimizde vardır; ondan öncekilerde güzel buluşlar arayabilirsiniz. Bu-

luşu, eski adıyla söyleyelim, *mazmun*'u, mânâna saymak, ne dediğimizi bilmemek olur.

Okuyun *Genç Nesil Konuşuyor*'u; okuyun, ancak onunla kalmayın, ötekileri de arayın. *Fazıl Hüsnü Dağlarca*'nın 'Çocuk ve Allah'ını, 'Daha'sını, *Bedri Rahmi*'nin 'Yaradana Mektuplar'ını, *İsmet Bozdağ*'ın 'Gönderilmemiş Mektuplar'ını, *Necati Cumalı*'nın 'Kızılçullu Yolu'nu okuyun. Daha ne bileyim? hepsini bulun. Beğenmeseniz de bilin ki onlar, sizin yaşadığınız günlerin yarattığı güzelliklerdir, demek onlarda sizin bildiğiniz, bilmediğiniz bir yankınız vardır. Eğilin o pınarlara ki yüzünüzü, asıl yüzünüzü göresiniz. Geçmişin bıraktığı yazılarda, o günlerde gelmiş kimselerin yüzleri vardır; kişi kişiye benzediği için siz de kendinizi görmüş gibi olabilirsiniz, bırakmayın onları da. Ancak bugünküleri tanımamak, anlamak istememek doğru değildir.

29.1.1945, *Ulus*

DERGİLER ÜZERİNE

Varsın *Resai Eriş* bana da kızsın, «Bir yazarın tembelliği, haftalık neşriyatı bile okumazlığı hiç çekilmiyor,» diyerek *Halit Fahri Ozansoy*'u payladığı gibi varsın beni de paylasın, hepsini göze alarak doğrusunu söylüyorum: bugünün yazılarını okuduğum pek olmuyor, ne kitap, ne dergi, ne de gazete... Vaktim yok da onun için mi? Vaktim çok!... Öyle ise merak mı etmiyorum? O da değil. Zamanın dışında yaşamıyorum ya! çevremdekilerin düşünceleri, duyguları nedir, öğrenmek isterim elbette.

Ama olmuyor işte. Yazılanları açıp okumaya kalktım mı, çoğu sinirleniyorum. O ne lâübalilik öyle! Bir yazarın tembelliği, sözlerine bir çekidüzen vermeye özenmemesi çekilmiyor doğrusu. Demek istediklerinin büyüklüğüne, parlaklığına vuruluyor, kelimelerinin yerinde olup olmamasına, biribirine yakışıp yakışmamasına bakmadan yazıp gidiyorlar. Uzağa gitmeyelim; *Resai Eriş*'in yukarıda andığım sözüne bakın: «Bir yazar... haftalık neşriyat...» *Muharrir* yerine *yazar* dedik mi, *neşriyat* kelimesini kullanmayı da kendimize yasak etmiş oluruz. Onlar sanki iki ayrı ülkenin, iki ayrı çağın kelimeleridir, onları yanyana getirmek frak üzerine yatağan kuşanmaya benzer. *Resai Eriş*, gene o yazısında şöyle bir şey de söylüyor: «Sorarım Rıza Yücer'e, realitede kullanılan bir kelime niçin şiire girmezmiş?» *Realite* kelimesinin burada ne işi var? *Resai Eriş*: «Hayatta kullanılan... her gün kullandığımız...» gibi bir şey söyleyemez miydi? Söyleyebilirdi elbette. Tanırım kendisini, lûgat paralamak sevdasında değildir, *Yeni Adam*'

da yazıyor diye ille bilginlik taslamaya da kalkmaz; ama düşünmemiş işte, kaleminin ucuna ilk gelen kelimeyi yazıvermiş.

Sözlerine çekidüzen vermeye özenenler de var ama onlar da bir başka türlü, şöyle düpedüz söylemekten kaçınıyor, ille edebiyatça bir deyiş arıyorlar. Yolda gelirken bir araba görmüşler: «Bir araba gördüm» diyemiyorlar: «Bir araba görmüş bulunduğumu hatırlamaktan kendimi alamıyorum» gibi bir şey uyduruyorlar. *Bulunmak, hatırlamak, kendini alamamak* sözlerinin burada ne işi var diye sormayın, onları kullanmak, deyişe bir güzellik, bir kibarlık veriyormuş. Allah gelsin haklarından!.. Sırası düşmüşken şunu da söyleyeyim: *hatırlamak* ile *kendini alamamak* son günlerde pek yayıldı, hemen her yazıda burunlarını gösteriyorlar. Ben: «Bugünün yazılarını pek okumuyorum» derim ya, siz bakmayın benim öyle dememe: sinirlenmek için elimden geleni yaparım.

Asıl söylemek istediğim bu değildi. *Resai Eriş* ile *Vâ-Nû*, bir de *Halit Fahri Ozansoy*: «Yeni Mecmua iyiydi... Yok, bugünkü dergiler iyidir» diye çekişiyorlarmış; söze başka karışanlar da olmuş. Adını daha yeni işittiğim bir yazar, *Şahap Balcıoğlu*, *Yeni Adam*'da şöyle diyor: «*Vâ-Nû'nun ve onun yaşıtılarının 'Yeni Mecmua'ya olan sevgileri, onun içindeki yazıların kıymetinden değil, Yeni Mecmua'nın isminde ve cisminde sembolleşen, gençliğe ve eskiye hasretten ileri geliyor.*» Allah sizi inandırsın, böyle yazmış: *onun*'lardan birini bile ben katmadım, *isminde ve cisminde* secii benim işim değil, *sembolleşen* demeyi de ben beceremezdim... Ne yalan söyleyeyim? böyle kusurlarına göz yumup sevdim o *Şahap Balcıoğlu*'nu. Deyişine bakılırsa daha genç bir adam, ama *Proust*'u, *Carlyle*'ı okumuş, onları anıyor, iyi bir *denemeci* (essayist) olacağı benziyor.

Ama *Vâ-Nû* ile yaşıtılarının *Yeni Mecmua'yı* sev-

melerini gençliklerine, eskiye hasretten bilmesini doğru bulmadım. Büsbütün başkadır o *Yeni Mecmua* meselesi. *Yeni Mecmua*'daki yazıların hepsi de değerli yazılar değildi. hattâ o dergide gerçekten değerli de necek yazı çok azdı. O dergide yazarların çoğu, *Ali Canip Yöntem, Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon, Refik Halit Karay* bugün de başka dergilerde, gazetelerde yazıyorlar. O zamanlar hepsi de daha gençti, bugün yaşlandılar, elbette daha olgunlaştılar; demek ki bugün yazdıkları o gün yazdıklarından daha da iyidir. Değerlerini yargılamaya kalkmayacağım, ama şunu sorayım: bugün, *Yeni Mecmua*'da olduğu kadar ilgi uyandıramıyorlar, niçin? O zaman gençtiler de yazıları onun için mi beğeniliyordu? bir gün bir şey olacakları umuluyordu da onun için mi okunuyorlardı? Öyle ise bugünün de kendilerinden bir şeyler umulan gençleri var, onlar niçin okunmuyor? Bugünün gençlerinin, hattâ yetişmiş yazarlarının yazdıkları dergiler niçin *Yeni Mecmua* kadar ilgi uyandırmıyor? aranmıyor? okunmuyor?

Yeni Mecmua, bugünkü dergiler gibi değildi; içindeki yazılar değer bakımından ne olursa olsun o dergi, bütünü bakımından, bugünkülerden çok üstündü. Bir kere başında *Ziya Gökalp* vardı. *Ziya Gökalp*'a bizde eşi bulunmaz bir bilgin, bir çeşit dâhi diye bakanlar vardır, ben onlardan değilim, *Ziya Beyin* şiirine de, bilgisine de aşırı bir hayranlığım yoktur. Kendisini hiç görmedim. Ama görenlerden duyduğum için biliyorum. *Ziya Beyde* çevresine söz geçirmek gücü varmış, *Yeni Mecmua*'ya yazı verenler hatırını sayarlar, gücenecek diye çekinirler, bunun için de ellerinden geldiği kadar çalışırlarmış. Bugünkü dergilerimizin başında olan kimseler arasında *Ziya Gökalp* gibi çevrelerine söz geçirebilenler yoktur. *Yeni Mecmua*'da göze hemen çarpan bir düzen, bir titizlik vardır; çok iyi yazıları az olabilir; çok kötöleri, çırpıştırma olanları yoktur. Birçok şiir-

lerinin, hikâyelerinin iyi olmamasına, hattâ bayağı olmasına bakmayın, onlar da beğenilerek, inanılarak, özenle yazılmıştır. *Yeni Mecmua*'da, bugünkü dergilerin hemen hiçbirinde görülmeyen bir şüphe vardır: Ziya Bey kendisine hayranlık gösterenlerin değerli olduklarına, ne yazsalar iyi yazacaklarına inanıvermez, dergiyi bir kırattan aşağı düşürmeye bırakmazmış.

Gene söylüyorum: *Yeni Mecmua*'nın yazıları, bugünkü dergilerde okuduklarımızdan daha güzel, daha iyi, daha olgun değildi; ama gene söylüyorum: *Yeni Mecmua* bütünü bakımından bugünkü dergilerin hepsinden üstündü. Bunun için bir sebep vardı. Fransızlar dergilerini «grande revue», «petite revue» diye ayırırlar. «Grande revue»ler, meselâ *La Revue des Deux Mondes*, *La Revue de Paris* birer çığırın dergileri değildir, yetişmiş kimselerin yazılarını basar; gençlerden de yazı alırlar, ama yazısını aldıkları bir genç artık yetişmiş yazarlar arasına girmiş olur. Her yazıyı koymazlar, bir edebiyat çığırına bağlı değillerse de toplumun gelenegine, kurumlarına, kurullarına bağlıdırlar. Onlar Fransız *bourgeoisie*'sinin dergileridir: kapakları üzerinde gördüğünüz adlar, o *bourgeoisie*'ce kabul edilmiş, onaylanmış yazarlardır. *Yeni Mecmua* Türkiye'de öyle bir dergi olmak isterdi. Edebiyat alanında bir tek kaygısı vardı: dil kaygısı, dolayısıyla vezin kaygısı. Arap, Acem kurallarıyla terkip kullanmayan her yazar hangi çığırından olursa olsun, o dergiye girebilirdi. Bunun içindir ki *Yeni Mecmua*'da Yakup Kadri ile Ömer Seyfettin gibi biribirlerine şüphesiz beğenip sevmeyen kimselerin yazıları yanyana basılırdı.

Yeni Mecmua'nın her sayısını, edebiyatla uzaktan, yakından uğraşan herkes merakla beklerdi, çünkü *Yeni Mecmua*, yaşayan Türk edebiyatının hemen bütününe gösterirdi, Yahya Kemal'in aruzla yazdığı şiirlerini de hiç olmazsa «Bulunmuş sayfalar» adı

ile verirdi. Bugünkü dergilerin hiçbirisi yaşayan Türk edebiyatının bütününü göstermez: hepsi, «Sayfalarımız bütün güzel yazılara açıktır» diyenler bile birer çığırın dergisidir, birer 'petite revue'dür. Bana sorarsanız ben asıl 'petite revue'leri severim, 'grande revue'lerden hoşlanmam. Ama herkes öyle olmalıdır diyemeyiz, diyemeyeceğimiz için de *Yeni Mecmua*'yı hasretle ananları, onun gibi bir dergimiz yok diyenleri kınamamalıyız. Bilirim ki *Resai Eriş*'in çok kusurları vardır, *Şahap Balcıoğlu* daha yetiyecek bir gençtir, *Yaratış* dergisinde yazanlar daha yollarını aramaktadırlar; olsun, onların hepsi de bence *Yeni Mecmua*'nın eski yazarlarının çoğundan üstündür, bir gün bir şey olmaları, gerçek edebiyata ermeleri beklenebilir. Ama bence diyorum; benim görüşüm herkesin görüşü değildir. Bütün edebiyatımızı değilse de edebiyatımızın yetişmiş, kabul edilmiş, onaylanmış denebilecek, birbirlerine düşman olsalar da birbirleriyle gene terbiyeli terbiyeli konuşup birarada yazmaya razı olan yazarlarını biraraya toplayacak, kendine göre bir *académie* sayılacak bir derginin hasretini çekenleri anlıyorum, haklı buluyorum. Ah! öyle bir dergimiz olsa, her ay mı, her hafta mı, ben de okusam da doya doya yerebilsem!

12.2.1945, *Ulus*

TERCÜME ÜZERİNE

'Türkçenin eksikleri' adlı iki dolgun yazıda *Reşat Nuri Güntekin*, Avrupa dillerindeki birçok sözlerin bizde birer karşılığı olmamasından şikâyet etti, tercümecilerimizin o yüzden çektikleri sıkıntıları anlattı. İlgi ile okuduğum o iki yazı bana birtakım şeyler düşündürdü, dertlerimi tazeledi.

Daha doğrusu birtakım eski düşünceleri yeniden aklıma getirdi. Yıllardır ben de tercüme ile uğraşırım, *Reşat Nuri Güntekin* 'Kahramanlar'ı dilimize çevirdiği günlerde karşılaştığı hemen hemen yenilmez zorlukları anlatırken, ben de nice günlerimi hatırladım. Hepimizin macerasıdır o macera... Herhangi bir dilden kitap, sadece bir cümle tercüme ederken, türkçenin eksiklerini hepimiz duyduk, hepimiz de ya saçlarımızı yolup, ya yumruklarımızı ısırarak: «Bu dilde söylenemez ki bu söz!...» dedik.

Zamanla görgüm arttığı için midir nedir? düşünce de değişiyor. Türkçenin eksiklerinden çok kendi eksiklerimi duymaya başlıyorum. Artık: «Bu dilde söylenemez ki bu söz!...» dediğim pek olmuyor; onun yerine: «Elbette vardır türkçesi bu sözün; ama nedir? Ben bulamıyorum» deyip üzülüyorum. Bu hal bende nasıl başladı, anlatayım.

Geçmiş gün, adını da, kimin yazdığını da unuttum, fransızca bir roman okuyordum. Dilimize çevirmeyi hiç düşünmüyordum ama, tercümeciliğin verdiği alışıklıkla bazı yerlerde durup: «Burasını türkçeye acaba nasıl çevirmeli?» dediğim oluyordu. Bir deli hikâyesiydi o roman, adamcağız çıldırmış, yemek yemiyor; tımarhaneye götürüyorlar, önüne ye-

mek getirilince: «Je ne mange jamais» diyor... Tercümeciliğin şeytanı kulağıma fısıldadı: «Nasıl tercüme edersin bunu?»

O fransızca söz kelime kelime çevirilince ne kadar soğuk oluyor! «Ben asla yemem», yahut: «Ben hiç yemek yemem»... Tatsızlığından başka bana, fransızcasına da uymuyor gibi geldi. Sahiden de uymuyor, delinin meramını anlatmıyor. Nedir delinin demek istediği? Yemek yemeyi, tütün gibi, içki gibi, gerçekten gereksiz, ancak zevk için, keyif için edinilmiş bir âdet sayıyor. Tütün içmeyen bir fransız cigara uzatırsanız: «Je ne fume jamais» der; delinin «Je ne mange jamais» demesi de işte o mânada; demek ki onun da türkçede karşılığı; «Kullanmam» olmalıdır. Böyle tercüme edildi mi, hem dilimize daha uygun bir cümle oluyor, hem de delinin meramını daha iyi anlatıyor:

O gün anladım; tercüme ederken bir cümledeki kelimelerin değil, bütün cümlelerin türkçedeki karşılığını aramak gerektir. Bize yazarın ne demek istediğini bildiren kelimeler değildir, onların birbirleriyle birleşerek meydana getirdikleri bütündür. Düşünün bir kere: «Ben kırlarda gezmeye gidiyorum» dediğimiz zaman o cümledeki kelimeleri kullandığımızın farkında mıyız? Biri bize: «Sen şimdi *ben*, *kır*, *gezmek*, *gitmek* sözlerini kullandın» dese belki şaşarız: *kır* ile *gezmek* neyse ne, ama *ben* ile *gitmek* sözleri bize yabancı gelebilir; çünkü biz ayrı ayrı o kelimeleri değil, hepsinin birden bildirdiği şeyi düşünmüşüzdür. İnsan kelimelerle değil, cümlelerle düşünür. Demek ki tercümeye de bir yazarın kullandığı kelimelere bağlanmak, onların hepsine ille bir karşılık bulacağım demek boştur; o yazarın meramını kavrayıp kavrayıp dilimizde onu anlatmaya çalışmak gerektir.

İlk bakışta işi kolaylaştırmak sanılır, ama değildir öyle; asıl zor olan budur. Daha doğrusu hem zor-

dur, hem kolay: bizi daha çok çalışmaya zorlar, buna karşılık bir şeyler buldurur, dilin eksiklerini azaltır.

Düşüncemi değiştirmeme bir sebep daha oldu. *Reşat Nuri Güntekin* de söylüyor: türkçede öyle sözler vardır ki Avrupa dillerinde karşılıkları yoktur. Bunları düşünürken hatırıma *insaf* sözü geldi; fransızcasını aradım, yok... Olmaz olur mu hiç? Bir dilde birtakım bilim, felsefe terimlerinin karşılığı olmayabilir; ama *insaf* kavramı her toplulukta, hele ilerlemiş toplumların hepsinde elbette vardır. Onun için ayrıca bir kelime olmayabilir; ama o kavram başka kelimelerle, yahut birkaç kelimenin birleşmesiyle söylenir. Fransız: «Soyez juste» derken: «İnsaf yahu!» demiş olmuyor mu? *Adalet* kavramı ile *insaf* kavramını bir kelimedede birleştirmiş; zarar yok: o kelimeyi bazan *adalet*, bazan da *insaf* mânasına kullanıyor. Meramını anladınız mı doğru tercüme edersiniz.

Fransızca için doğru olan bu düşünce, türkçe için de doğrudur. Türkçede birtakım terimlerin karşılığı yoktur, olabilir; ama Fransızların, Almanların, İngilizlerin şiirlerinde, romanlarında kullandıkları kavramların çoğu, hemen hemen hepsi elbette vardır. Biz o kavramı nasıl anlatırız, onu aramalı. Meselâ *Reşat Nuri Güntekin* fransızca şu cümleyi alıyor: «Les anciens étaient plus beaux, mais nous sommes plus jolis.» Türkçede *beau* için ayrı, *joli* için ayrı iki kelime olmadığından bu cümlemin türkçeye tercüme edilemeyeceğini söylüyor... Açıkça söylemiyor, bizde öyle bir duygu uyandırıyor.

Bana öyle geliyor ki cümlemin şekline, kelimelerine bağlı kalınca o söz yalnız türkçeye değil, almancaya, ingilizceye de tercüme edilemez. Zaten kelimelerini ayrı ayrı alırsak, fransızcada da mânası yoktur. *Beau* da *güzel*'dir, *joli* de *güzel*'dir; bir kadına *belle* demek de iltifattır, *jolie* demek de. Hattâ

bir kadına: «Vous êtes belle, elle est jolie» dersanız o kadının kendisiyle öteki kadın arasında ne fark gördüğünüzü anlamaması olmayacak şey değildir. Haklıdır da. *Beau* ile *joli* arasında fransızcada kullanıla kullanıla bir fark belirmiştir. Bizde meselâ *it* ile *köpek* gibi. İkisi de bir hayvanın adıdır; ama bir adama *it* demek başka, *köpek* demek başkadır. Türkçe şöyle bir cümle düşünün: «Sen ona it dedin, ama o it değil, köpektir». Bir Fransız kalkıp da bu cümlelerin fransızcaya tercüme edilmeyeceğini mi söyleyecek? Hayır. Bizde aşağılama sözü olarak *it* ile *köpek*'in fransızcadaki karşılıklarını bulacak, onlarla tercüme edecek.

Reşat Nuri Güntekin'in gösterdiği cümlede *beau* ile *joli* arasındaki fark, o iki kelimenin yanyana kullanılmasından doğuyor. Yazar ne demek istediğini kelimelerle değil, kurduğu cümledeki *ses* ile anlatmış. Onu kavramaya çalışmalı. O cümleye iyi bir karşılık bulamadım; ama şöyle dersek onu az çok anlatmış olmaz mıyız: «Eskiler yakışıklı, şanlı adamlarmış: biz ise şöyle bir güzeliz, o kadar»? Gene söyleyeyim: bu cümle *Reşat Nuri Güntekin*'in gösterdiği cümlelerin tam karşılığıdır demiyorum; ama onun tam karşılığını bulmak için türkçede *beau* ile *joli*'ye ayrı birer karşılık aramayın, söylediğim yoldan gidin diyorum.

Tercüme, sadece kelimelerin karşılığını koymak değildir, dilde bir yaratma işidir. Sadece kelimelerin karşılığını bulmak olsaydı, bugün diyelim ki Fransa'da her ingilizce bilen ingilizce kitapları iyi tercüme edebilmesi gerekirdi. Ama öyle değil. Falan romanı ingilizcesi çok güzeldir, tatlı tatlı okunur diyorlar; fransızcasını alıyoruz: sıkıntılı, okunmaz bir şey. Bir *Gide*'in, bir *Lacretelle*'in, bir *Jean-Aubry*'nin tercümesinde başka bir değer oluyor. Neden? Onlar tercüme ederken kendi dillerinin özelliklerini düşünüyor, ona göre yaratıyorlar da ondan. Asıl metin-

deki cümlelerin kuruluşundan ayrılmayan tercümecilerle Fransızlar da alay ediyor.

Her roman, her şiir, her şeyden önce bir sanat eseridir, onu başka bir dile çevirirken o yeni dilde de bir sanat eseri olmasına çalışmak gerektir. Başka dilden tercüme ettiğiniz güzel bir cümle, sizin dilinizde tatsız bir şey olmuşsa, mânaya istediğiniz kadar bağlanın, gene öze hayınlık etmiş olursunuz. *André Suarès*, Musset için bir yazısına şöyle başlar: «On l'aime toujours, parce qu'il a beaucoup aimé.» *Cenap Şahabettin* bunu şöyle tercüme etmişti: «*Alfred de Musset'yi Fransa'da hâlâ severler, çünkü o ömründe çok kadın sevmiştir.*» Fransızca cümledeki *İncil'e* telmihi bir yana bırakalım, diyelim ki tercüme doğrudur; gene doğru değildir, çünkü fransızcanın o ahenkli cümlesi yerine türkçede tatsız bir cümle konulmuş...

Bizde tercümeciler bu yola pek gitmiyorlar: ellerindeki metne bakıyorlar, orada ne görülürse türkçeye çevirdiler mi işleri bitti sanıyorlar. Bakıyorsanız, fransızcada kolaylıkla anlaşılan bir cümle, türkçede anlaşılmaz bir hale gelmiş. «Bu nedir böyle?» dediniz mi: «Ne yapayım? aslında da öyle; yazarın deyişini değiştirmeye benim ne hakkım var?» diyor. Farkında değil ki değiştiriyor: bir yazarın kullandığı kelimeler eserinin özüdür de, çabuk anlaşılması, eserinin özü değil midir?

La Rochefoucauld'dan bir cümle alayım: «L'en- vie est plus irréconciliable que la haine...» Bunu türkçeye çevirelim: «Haset kinden daha barışma kabul etmez bir duygudur.» *Duygu* sözünü kendiliğimize katıyoruz, ama onu kaldırırsak büsbütün bir şey anlaşılmayacak: «Haset kinden daha barışmazdır» demek hiç türkçeye benzemiyor. Demek ki o *duygu* kelimesini katmak, aslı bozan bir suç değildir. Ama o söz de türkçede güzel değil, çabuk anlaşılmıyor. Türkçenin: «Su uyur, düşman uyumaz» sö-

zünü hatırlayıp: «Kin barışır, haset barışmaz» desek *La Rochefoucauld*'nun demek istediğini türkçede daha iyi anlatmış olmaz mıyız?

Bunları *Reşat Nuri Güntekin*'in sözlerini çürütme için yazmıyorum. Onların içinde çok doğru bulduklarım, tamamiyle kabul ettiklerim var. Ancak onun düşündükleri yanında, onun düşündüklerine katılsın da birbirilerini tamamlasın diye ben de bazı düşüncelerimi söyledim. Tercüme sözü çabuk kapanmaz; bu söze o da, ben de daha çok döneceğiz, bu işte o da, ben de daha çok düşünce değiştireceğiz.

ÜÇ KELİME

Reşat Nuri Güntekin'le elbette anlaşıyoruz, ben de zaten düşündüklerimiz ayrıdır dememiştim ki! Ancak tercüme işine o bir yönden bakmıştı, ben başka bir yönden bakıp gördüklerimi söylemek istemiştim. Türkçenin eksikleri olduğunu biliyorum, her dilin eksikleri vardır, türkçenin olmaz olur mu? O eksikleri biz de en çok şimdi duyuyoruz, çünkü bugün gerek kendi çevremize bakıp yarattığımız, gerek başka illerden öğrendiğimiz düşünceleri söylemek için dün alışık olduğumuz kelimeler yetmiyor. Hepsi birer birer, bazan tatlı tatlı anlaşarak, bazan çekişerek kuracağız. Hepimiz birtakım yeni sözler bulup ortaya atıyoruz: hiçbirisi zorla tutturulmaz, ama birçoğu beğenilir, kalır.

Reşat Nuri Güntekin, son yazısında, fransızca üç söze karşılık arıyordu: *diaphane*, *vulgarisation*, *périphrase*. Bence her sözün türkçede bir karşılığı olmasa da olur, onun anlamını birkaç sözle, yani bir *périphrase* ile anlatabiliriz, ama o üç söze birer karşılık buldum: söyleyeyim, belki beğenilir.

Diaphane, yahut *traslucide*, ışığı geçiren, ama arkalarındaki cismi göstermeyen nesnelerin sıfatıdır:

buzlu cam gibi. Biz bunu *ışıkgeçer, güngeçer* diyemez miyiz? *Şeffaf* karşılığı bazı yerlerde *görel* derlermiş, o da çok güzel.

Vulgarisation için önce *budunlama* demeyi düşündüm; ama o daha çok *nationalisation* karşılığı oluyor. *Halklama*'nın iki suçu var: biri öz-türkçe olmaması, ikincisi söylenişi zor olması. *Kamulama* desek? *Kamulaştırma* da denilebilir, ama ben *kamulama* sözünü daha iyi buluyorum.

Périphrase için *çevresöz* diyecektim, hocamız *Cevat Emre*'ye söyledim, o bir *m* kattı: *çevremsöz*; *péripyrase* sözünün karşılığı... İsterseniz *uzuntu* da denebilir.

14.8.1944, *Ulus*

BİR TERCÜME DOLAYISIYLA

Ülkü dergisinin 1.XI.1944 tarihli sayısında, tercüme üzerine düşündüklerini anlatan bir yazıda, Bay Orhan Burian beni de bir okşamak istemiş. Maarif Vekilliği'nin çıkardığı «Dünya edebiyatından tercümeler» için diyor ki: «... pek çoğu düzgün, 'Gulliver'in Seyahatleri', 'Grimm'in Masalları', 'Şamdancı' gibi birkaç tanesi ise çok güzel... Hele, bu Bayram çıkacakların içinde bir tanesi var ki, önce gazetede okuduğumuz için biliyoruz, müstesna bir başarı: Laclos' dan çevrilen 'Tehlikeli Alâkalar'. Metin diliyle tercüme dilinin her ikisine birden saygı —ki hemen bütün Vekillik tercümelerinin müşterek vasfıdır— bu tercümede de var; fakat, ondan üstün olarak, Nurullah Ataç bu tercümesinde türkçeyi öyle sanatkârcasına kullanıyor ki Fransız onsekizinci asrından değil de Türk onsekizinci asrından söz açan bir kitap okur gibi oluyoruz. Tercüme burada bir vasıta olmaktan çıkmış: mütercim cümleleri nakil işinden vazgeçiyor; eser sahibinin duygu ve düşüncelerinin ifadesini yenibaştan, onlara yaraşan bir türkçede bulmaya çalışıyor. Şu var ki, bu tehlikeli bir iştir; aslın havasından çıkan mütercimin, kendi havasına kapılarak, başı dönebilir. Onun için bu usul ustasına bırakılmalıdır, başkalarına salık vermeye gelmez. Herkese örneklik etmek bakımından Eyüboğlu ile Tuncel'in fransızcadan, Şahinbaş'ın ingilizceden verdiği tercümeler çok daha emindir.»

Bu sözlere sevinip koltuklarımı kabartmalı değil miyim? Bay Orhan Burian gibi Maarif Vekilliği Tercüme Bürosu'nun çok değerli bir üyesi, üşenmemiş,

beni övmüş; daha ne isterim?... Ama övülmeye alışık değilim; hele Tercüme Bürosu üyelerinin beni beğenmediklerini, bir zamanlar aralarında bulunmamı onurlarına yediremediklerini de bilirim. Bunun için olacak, Bay *Orhan Burian*'ın sözlerine hemen sevinemedim. «Bu okşama sakın tersine bir okşama olmasın?» dedim. *Dövmek* yerine de *sırtını okşamak* demezler mi?

Bay *Orhan Burian*'ın dediğine göre *Tehlikeli Alâkalar* tercümesi «müstesna bir başarı» imiş, ama tehlikeli bir yolda bir başarı imiş; herkese salık verilmeye gelmezmiş, «emin» bir örnek olmazmış... Bende bir çeşit dinlilik vardır: inandığım şeyleri kendimden üstün tutarım; belki gerçekten öyle değildir, hep kendi çıkarımı düşünür, ararım, ama öyle olmayı isterim. Bay *Orhan Burian*, benim *Tehlikeli Alâkalar*'ı dilimize çevirirken tuttuğum yolu beğenseydi de beni başaramamış saysaydı, «Tercüme ile uğraşan herkes bu yoldan gitmelidir, *Nurullah Ataç*'ın başaramaması onun güçsüzlüğünden, yetkisizliğinden başka bir şey göstermez. O yol doğru yoldur, hem de biricik yoldur. Zordur şüphesiz: orada yalnız *Nurullah Ataç* değil, ondan çok daha güçlü, gerçekten değerli kimseler bile başarısızlığa uğrayabilir. Elbette! sanat kolay mı?» deseydi, inan olsun, daha çok sevinirdim.

Hiç üzülmez miydim? İnsan nasıl sıkılmaz? Bir kitap üzerinde şu kadar ay çalışayım, bir kelimenin, bir cümlenin karşılığını bulmak için uğraşayım, didineyim, gene de hiçbir şey başaramamış olayım... Yüreğimden vurulurdum elbette. Ama: «Doğru yoldan gitmiştim ya! Varsın bende bir sanat gücü bulunmasın, sanatın ne olduğunu, nerede olduğunu sezmemişim ya! *Laclos*'nun kitabını bundan sonra tercüme edecek, gerçekten bir sanat eseri verebilecek olan adam, benim kitabımdan bir tek satırı alırsa, onu kendi kitabına yakıştırırsa ne mutlu bana!» der avunurdum.

Tehlikeli Alâkalar'ı türkçeye çevirirken ne yapmışım? Kimselere salık verilmeyecek bir yol tutmuşum; neymiş o yol? Bilmiyorum. Bay Orhan Burian şöyle anlatıyor: «*Fransız onsekizinci asrından değil de Türk onsekizinci asrından söz açan bir kitap okur gibi oluyoruz.* (Yani ben Président de Tourvel'i kadılığa gönderip Madame de Tourvel'i hareme kapatmış, Vicomte de Valmont'a kavuk mu giydirmişim? Yoksa dilim mi XVIII. yüzyıl türkçesi?) *Tercüme burada bir vasıta olmaktan çıkmış* (Bu sözün ne demek olabileceğini çok düşündüm, anlayamadım): *mütercim cümleleri nakil işinden vazgeçiyor* (Hayır, her cümleyi almaya çalıştım; birkaçını atlamışsam yanlışlıkla, dikkatsizlik yüzünden olmuştur); *eser sahibinin duygu ve düşüncelerinin ifadesini yenibaştan, onlara yaraşan bir türkçede bulmaya çalışıyor.*» Her tercümecinin istediği bu değil midir? Falan dilden bir eseri alacak, onu kendi diline çevirecek, kendi kelimeleri, kendi nahvı ile söyleyecek. Tercüme etmek budur işte. Ama tercüme ederken bazı cümleler yeni dile aslında olduğu gibi çevrilirse anlaşılmasın bir şey olabilir, bazan büsbütün başka bir şey olur, çirkinleşir, kulağa tatsız gelir; tercümecisi bunun da önüne geçmeye çalışacaktır. Meselâ Fransızlar, birdenbire gönül vermeye *coup de foudre* derler; bunu türkçeye *yıldırım* sözü ile çevirirseniz kimse bir şey anlamaz, onun için *vurulmak* dersiniz. *Tehlikeli Alâkalar*'ı türkçeye çevirirken ben de işte buna özendim. Ne kimseye salık verilmeyecek tehlikeli bir yoldan gittim, ne de bir yenilik gösterdim. Ben de herkese uydu.

Biliyorum, bazı tercümeciler 'var, bir eseri çevirirken dilimizin gereklerini hesaba katmıyorlar; işi, fransızcanın *avoir* sözünü türkçeye *malik olmak*, *sahip olmak* diye çevirmeye kadar götürüyorlar. Bunun adını da «başka dillerden şekiller alarak dilimizi zenginleştirmek» koymuşlar. Benim elimden gelmiyor,

dilimize öyle bir hizmete kalkışamayacağım.

O yolda yazmak bizde o kadar ilerledi ki artık başka dilden tercüme ederken değil, doğrudan doğruya türkçe yazarken de öyle deyiverenler bulunuyor. Misalimi uzakta aramayacağım, Bay Orhan Burian'ın yazısı önümde duruyor: «... *hâlâ 'büyük' denecek bir Türk edebiyatına sahip değiliz... kütüphanemiz dünyanın en zengin klâsik serisine sahip olacaktır.*» 'Sahip olmak' türkçede korumak, gözetmek demektir. Bay Orhan Burian ya fransızca *avoir*, ya ingilizce *to have* ile düşündüğü için türkçeyi öyle yazıyor. Ben de verdiğim tercümelerin beğenilmesi, örnek diye gösterilebilmesi için ille öyle cümleler mi kullanayım?

İşin doğrusu, Bay Orhan Burian, benim *Tehlikeli Alâkalar* tercümesini beğenmemiş; beğenmediğini hatırlatarak söylemek istiyor. Beğenmemekte yerden göğe haklı olabilir; o tercüme iyi mi, kötü mü, ben bilemem. Benim elimden çıktığı için, hem de daha yeni bitirdiğim için (son satırını yazalı daha bir yıl geçmedi), bana şirin gözükür. Birkaç yıl sonra kusurlarını ben de daha iyi görebilirim.

Bay Orhan Burian benim tercümemi elbette beğenemezdi; kalkmış, onu Bay Sabahattin Eyüboğlu'nun tercümeleriyle karşılaştırmış. Ben, Tercüme Bürosu'nun pek sayın reisi ile bir olabilir miyim? Onun tercümeleri benimkilerden elbette üstün olacak. Yalnız Bay Orhan Burian 'Şamdancı'yı iyi seçmemiş; zahmet edip o kitabın başına baksaydı, birinci perdesinin tercümesinde benim de emeğim olduğunu öğrenirdi. O zamanlar Bay Sabahattin Eyüboğlu, ya benim değersizliğimi iyice anlayamamış olduğu için, ya yüce bir aşağıgönüllülük göstererek, benim de kendisiyle çalışmama katlanmıştı. Bay Orhan Burian onun başka bir tercümesini, meselâ 'Marianne'ın kalbi'ni ansa daha iyi ederdi.

20.11.1944, Ulus

HOŞ BİR KİTAP

Maarif Vekilliği'nin bu yıl çıkardığı kitaplardan biri var ki günlerden beri elimden bırakamıyorum: *Kabusname*. Hicretin 743, yahut 475'inci yılında, yani XI. yüzyılın sonlarına doğru «farisi dilince» yazılıp II. Murat zamanında *Mercimek Ahmèt*'in dilimize çevirdiği o kitabın ne olduğunu pek sormayın: bildiğimiz çeşitlerin hiçbirine kolay kolay sokamazsınız. Bir *pendname*, yani bir öğüt kitabı. Ama siz öğüt dinlemeyi sever misiniz? İnsan, kendine başka hiçbir eğlence bulamazsa, öğüt verip çıkışmaktan hoşlanabilir, ona bir diyeceğim yok; ama kimsenin tatlı tatlı öğüt dinleyebileceğini aklıma sığdıramıyorum. Bir de *Kabusname*'yi alın, başından, sonundan, neresinden isterseniz açın, bakın ne kadar eğleneceksiniz. Seve seve, bayıla bayıla dinleyebileceğiniz sözlere öğüt diyebilir misiniz?

Evet, *Kabusname* bir öğüt kitabı, ama o öğütleri veren asık suratlı bir ihtiyar değil: dünyanın da, insanların da halini anlamış, ruhu genç kalmış bir adam. Yaşı, onu, yaşamak sevgisinden, yaşamanın zevklerinden uzaklaştırmamış; ancak birtakım gör-güler edinmiş, oğlunu da onlardan asılandırmak istiyor. Adı *Kâvus*, yahut *Keykâvus*; bir hükümdarmış... Tercümenin bu yeni basısını hazırlayan *Orhan Şaik Gökyay*, onun bir hükümdar olduğuna inanmıyor, bunun için birtakım sebepler de gösteriyor. Zaten oğluna verdiği öğütler bir hükümdar ağzına pek yaraşacak şeyler değil: büyüklere güvenmemeyi bile söylüyor. «Mutripler resmin beyan eder» adlı bölümde diyor ki: «Şöyle bilmiş ol ey oğul, eğer mutriplik öğrenip çalıcı olursan...» Bir hükümdar, oğ-

lunun mutrip olacağını aklına getirir mi? ona sarhoşları eğlendirmesini söyler mi? Ama o kitabı yazanın bir hükümdar olması benim hoşuma gidiyor: dünyaya güvenemeyen, bir gün tahtın elden gidebileceğini düşünüp oğlunu feleğin her türlü kahrına hazırlamak isteyen bir hükümdar. Biliyor ki en büyük nimet yaşamaktır, insan tahttan uzakta da yaşayabilir, iş «mihneti kendüye zevk etmedir», bunun için oğluna büyüklere, hatta küçüklere nasıl yarınlacağını öğretmek istiyor. Öyle hükümdarlar da niçin olmasın?

Kabusname'yi günlerden beri elimden bırakmıyorum dedim ama hemen söyleyeyim: okunması öyle kolay kitaplardan değil. Bir kere XV. yüzyıl türkçesi; birçok kelimelerini anlamakta zorluk çekiyoruz. En rahat okunan yerlerinden birini alayım: «*Ey oğul, eğerçi ki yiğitsin amma kocalar gibi uslu ve dülek ol. Veli demezim ki bir uğurdan yiğitliği terkeyle. Evet, yiğitlikte kendözünü hoş tut. Şol ölü bigi süst yiğitlerden olma, Şâtır ol ki yiğitler şâtır olsa hoş olur. Nitekim Ristetalis eydür: «El-şebâbü nev'un min elcünun», yani delilik türlü türlü olur, bir türlü süst yiğitlik. Veli, cahil yiğitlerden olma ki belâ dedikleri cahillikten kopar. Ve ömrünün lezzetini yiğitlik çağında alagör ki pirlikte bu lezzeti bulamazsın, bulursan dahi yaraşığı olmaz.» Görüyorsunuz ki bizim bugün kullanmadığımız kelimeler çok; bunlar içinde meselâ *dülek* sözünü, kitabın sonundaki sözlükte de bulamıyorsunuz, Dil Kurumunun çıkardığı *Tarama Sözlüğü*'nde arayacaksınız, orada da *dölek* diye buluyorsunuz, *temkinli* demekmiş. *Mercimek Ahmet* bizim bildiğimiz sözleri de bugünkü anlamlarında kullanmıyor: onun dilinde *yiğit* salt *genç* demektir, içine kahramanlık, yüreklilik karışmıyor: «ölü bigi süst yiğitler» diyebiliyor. Dilin zorluğuna bir de dizgi yanlışlarını katın. *Orhan Şaik Gökyay* eski metinler üzerinde özenerek çalışmasını bilir bir adamdır. *Dede**

Korkut'u çok iyi hazırladı. Bu kitaba, kendi elinde olmayan sebepler dolayısıyla iyice bakamamış; ona bir kabahat bulmuyorum, yalnız elimizdeki kitabın okunması zor olduğunu söylemek istiyorum.

Mercimek Ahmet'in yalnız kelimeleri değil, nahvı da bir başka türlü; boyuna *kim ki* diyor. «*Ey oğul, bilmiş ol ki sabuh içmek (gündüz içmek) az ola ki anda arbeye ve kavga olmaya*» diyor. Biz bunu önce: Gündüz içeceksen bari az iç ki kavga, arbeye çıkarmayasın» demek sanıyoruz; değil: «Gündüz içilsin de kavga, arbeye çıkmasın, pek görülmüş şey değildir» demek istiyor. Kitabın her satırını dikkatle okumak zorunda kalıyoruz, o da doğrusu insanı yoruyor.

Evet, zor o kitabı okumak. Ama bir de kapıldınız mı zorluğuna aldırmıyorsunuz, belki de zorluğunu severek okuyorsunuz. O dil, kelimelerini pek bilmediğiniz, nahvını yadırgadığınız o dil size bir tatlı gelmeye başlıyor. Karşınızda iki adam var ki ikisini seviyorsunuz: biri kitabı yazan *Keykâvus*, biri de kitabı tercüme eden, adı bile bir zevk olan *Mercimek Ahmet*. Kimmiş o *Mercimek Ahmet*? neden *Mercimek* denilmiş? kimseler bilmiyor. Babasının adı *İlyas*'mış, kendisi de *Sultan Murat*'ın katına girebilirmiş... Sahil unutmuştum, o kitapta iki kişiyle karşılaşıyorsunuz, demiştim; doğru değil, *Sultan II. Murat* da gözüküyor. Adı yalnız ta başta, *Mercimek Ahmet*'in önsözünde geçiyor; ama onu her sayfada görür gibi oluyoruz. Çünkü *Mercimek* onu çok güzel anlatıyor: «*Bir gün Filibe yolunda padişah hizmetine vardım ve gördüm ki Sultan ibn Muhammed Han ibn Bayezit ibn Murad Han ibn Orhan ibn Osman halledallahü mülkehu ve ebede devletuhu elinde bir kitap tutar. Bu zayıf hastadil ol âli cenabından ne kitaptır deyu istida ettim. Ol lâfzı şekerbarından Kabusnamedir deyu cevap verdi ve eyitti ki hoş kitaptır ve içinde çok faideler ve nasihatler var-*

dır; amma farisi dilinedir. Bir kişi türkiye tercüme etmiş, veli ruşen değil, açık söylememiş. Eyle olsa hikâyetinden halâvet bulamazız dedi. Velâkin bir kimse olsa ki kitabı açık tercüme etse, tâ ki mefhumundan gönüller haz alsın.»

Filibe yolunda *Kabusname* okuyup o kitabın açık, herkesin anlayıp zevk alacağı bir dille tercüme edilmesini isteyen II. Murat size de kendini sevdirmiyor mu? O zamanın insanları kitap nedir, tercüme nedir, bizden çok daha iyi anlarmış. Yanlış aramıyor, aslından ayrılmasın demiyor, «hikâyetinden halâvet bulmak» istiyor. Biliyor ki zevk vermeyen, zor anlaşılan kitabın asısı (faydası) da pek olmaz. Bir kitabı bir dilden başka bir dile çevirmek o yeni dile mal etmek, yani onun gereklerine uydurmak demektir. Yazan böyle söylemiş; bizim dilde anlaşılсын, anlaşılmasın, ben değiştiremem» diyenlerden hoşlanmıyor; biliyor ki onların asıl istedikleri yazanın söylediğine bağlanmak değil, ancak işin kolayını aramaktır. *Hikâyeti halâvetli* kılmaya çalışarak, her şeyin açık, anlaşılır karşılığını bulmak isteyerek tercüme etmek.. Metne asıl sadakat odur; yoksa bir sanat eserini tatsız, yanlışlı bir dille çevirmek değildir.

Kabusname'yi, yani *Mercimek Ahmet*'in tercümesini bugün en çok bu bakımdan okumalıyız. *Mercimek Ahmet* nasıl çalıştığını şöyle anlatıyor: «...himmeti berekâtında *Kabusname*'yi türkiye tercüme ettüm. Şöyle ki bir lâfı aralayıp geçmedim, belki aklım erdiğince bazı müşkilce elfazını dahi bast ile kerh ettim, tâ ki mütalâa kılıp okuyanlar mânâsından haz alalar ve bu zaifi dua ile analar.» Görülüyor ki *Mercimek Ahmet* bazı yerlerde kendinden bir şeyler katmış; kattığı nelerdir? orasını iyice bilemiyoruz. Onun için tercümenin asıl metinle karşılaştırılması gerek. Bazı yerlerde *Mercimek Ahmet*'in ne kattığını görüyoruz. Meselâ gündüz içmenin kötülüklerini anlatan parçada birdenbire coşuyor: «Ko ne belâ imiş o

sabuhi dedikleri. Şükür ki vâki olmadı Mercimek'e» diyor. Bu satırlarda onun tatlı tatlı, alaylı alaylı gülümsediğini görür gibi oluyoruz. Bugünkü tercümcilere göre *Mercimek Ahmet*'in kitaba kendini de karıştırması bağışlanmayacak bir kusur olabilir; ama biz bugünkü tercümecilerden çok *Mercimek Ahmet*'e hak veriyoruz: İşini sevmiş, ona kendisinin dışında bir şey diye bakmamış, kitabı hoş kılmak, sevdirmek için elinden geleni yapmış. Öyle adamın daima yalnılsa bile hakkı yok mudur?

Mercimek Ahmet! seni *Amyot*'larla, *Guillaume Budé*'lerle, *Florio*'larla bir tutacak değilim; onların gördükleri işin yanında seninki elbette küçük kalır. Onlarda bir büyüklük, bir «deha» var ki sende yok. Sen «miktarın» olmadığını söylüyor, miktarınca iş görüyorsun... Ama miktarınca çalışmada zamanının insanlarına da, sonrakilere de büyük hizmet etmişsin. *Amyot* gibi, *Budé* gibi, *Florio* gibi büyük değilsin, ama sen de onlar soyundan, onlar mayasından bir adamsın. Senin öyle olduğunu zaman da göstermiş: beş yüzyıl içinde kitabın hep okunmuş, birçok kimseler onu yazdırmış. Bugün de bizde tercümenin hızlandığı bir zamanda, o yazmaların içinden silkinip kalkıyor, bize en doğru yolu, asıl yolu gösteriyorsun. Seni yalnız hayır dua ile değil, tercümelerimizin piri diye tapmaya yakın bir saygı ile anmalıyız.

18.12.1944, *Ulus*

SAMSATLI LUKİANOS

Nice zamandır tercüme ile uğraşırım, dilimize epey kitap çevirdim. Birçoğu, geçmiş yılların gazete sayfalarındadır; dursunlar durdukları yerde, kim arayacak onları? altlarına adımlı yazmadıklarını bugün görüp okusam ben de tanıyamam... Ötekiler arasında, doğrusu, iyi eserler de vardır. Kendime bir övünme payı çıkarmak istiyorum sanmayın; ancak *Stendhal* gibi, *Laclos* gibi adamların değerini anlamamakta direnenler olsa bile bir *Balzac*'ın, bir *Sophokles*'in büyüklüğüne kimse dil uzatamaz. Çevirdiğim kitaplar arasında iyileri vardır derken söylemek istediğim bu idi.

Tercümeye ilk başladığım gündenberi özenerek çalışırım. Ne yapalım ki özenmek, çalışmak başka, bir işi gerçekten başarmak gene başkadır. Dilediğine erişmek her kişinin elinde midir? Sınırımı, *miktarımı* bilirim ben. Benim tercümelerimi beğenmeyenlerin, onları bir bilene okutup düzelttirmek isteyenlerin haklı olduklarını —gücüme gitse de— anlamıyor değilim. Ama insan ancak bir yaşa kadar eğitilebilir; ondan sonra ne yapsak boştur; olduğu kadarla bırakmalı onu... Ben de olduğum yerde durup şimdiye kadar ne yapabildiğime bakıyorum.

Tercümelerim arasında, iyileri demeyeceğim, sevdiğilerim vardır. *Sophokles*'ten '*Philoktetes*' ile '*Oidipus Kolonosta*'yı tercüme etmeye kalkmakla şüphesiz yanıldım. Ben şair değilim; *Sophokles* gibi büyük bir şairi tercümeye kalkışan adam, deyişine bir şiir havası katmak gücünde olmalıdır; bir tragedia, nesirle de tercüme edilse gene yüksek bir ses ister.

O benim elimden gelemezdi. *Stendhal*'ın kitabını, *Le Rouge et le Noir*'ı da iyi tercüme edemedim; bazan açıp okuyorum, çok kusurları var. Ama onu tercümeyle kalkmakla yanıldığımı sanmıyorum, o kitaba yeniden çalışsam kimsenin yardımı olmadan da kendim düzeltir, oldukça iyi bir hale getirebilirim. Tercüme ettiğim kitaplar arasında en çok okunmuş, beğenilmiş olanları *Balzac*'ın '*Mémoires de deux jennes mariées*'si (İki Yeni Gelinin Hatıraları) ile *Alain-Fournier*'nin '*Le Grand Meaulnes*'udur (Adsız Köşk). '*İki yeni gelinin hatıraları*'nı çoktandır açmadım; doğrusunu söyleyeyim, korkuyorum da onun için. O kitabı çok severim; bir kere roman iyidir, *Balzac*'ın en büyük eserlerindendir. Benim tercümeme gelince... Bilmiyorum; ancak onu ne zaman düşünsem içimde hatıra gibi tatlı bir duygu uyanır. O duygu nedir? nereden doğmuştur? onu da iyice bilemiyorum. Ama '*İki yeni gelinin hatıraları*' benim için sanki kutlu bir şey olmuştur. Onun iyi bir tercüme olduğuna inanmak isterim; bunun için de, okursam iyi olmadığını anlayıvereceğim diye bir türlü açmıyorum. '*Adsız Köşk*' tercümesi belki pek fena değildir; ona en ışıklı günlerimde çalıştım. Ama *Alain-Fournier*'nin romanı, en sevdiğim günlerde bile, değerine tamamiyle inanamadığım kitaplardandır. *Plautus*'tan, *Terentius*'tan tercüme ettiğim komediaları severim. Onlar şüphesiz iyi tercüme sayılamaz; ama şimdi açıp okuduğum günler gülüyor, hoşlanıyorum, beni fransızca tercümeleri kadar eğlendiriyor. Lâtin komediasının ne olduğu elbette onlardan öğrenilemez; onlar ancak silik bir fikir vermeye yeter. *Plautus*'u, *Terentius*'u iyi tercüme etmek için kelimelerle, vezinlerle oynamasını bilen bir şair ister. Benim tercümelerim, okuyanların bir iki saat eğlenmesine yarayabilir; bence bu da az bir şey değildir. '*Tehlikeli Alâkalar*' tercümesini sevmem desem yalan söylemiş olurum. Ama onu sevmeme belki biraz da

inat karışıyor: o kadar anlayışsızcasına yerenler oldu ki, benim de kafam kızdı, en açık kusurlarından bile hoşlanmaya başladım. Biliyorum ki ona dil uzatanlar, «örnek tercümeler» arasında saymak istemeyenler on sayfasını bile okumamış, büyüklenerek ezbere konuşan, beni sevmeyenlere yaranmak isteyen adamlardır.

Tercümelerim arasında biri vardır ki en çok onu severim: şimdiye kadar onu beğenen de, yeren de olmadı. Okumadılar; varsınlar okumasınlar. *Samsat'lı Lukianos*'tan tercüme ettiğim '*Seçme yazılar*'ı anlatmak istiyorum. *Samsat'lı Lukianos*, aşağı yukarı 1800 yıldan beri okunur. İlkçağ'ın büyük şairleri, büyük feylesofları arasında anılacak adamlardan değildir, ama insanı çeken bir gülümsemesi vardır... Feylesoflardan tutun da tanrılara kadar hiçbir büyüklükten yılmaz, hepsiyle eğlenmeyi, alay etmeyi göze alır. Bunun için *Lukianos*, insanı kurtaran yazarlardanır, yapmaz, yıkar; ama onun yıkışı bir temizlemedir. İnsana: «Neden yılıyorsun? Büyük feylesoflar da, tanrıları yaratanlar da senin gibi birer insanoğluymuş. Onların dediklerini incelemekten kaçınma; öteden beri böyle söylenilmiş, herkesler böyle inanagelmış diye hiçbir şeyi kabul etme. Hepsini yeniden incele: gerçekten doğru buluyorsan, gerçekten inaniyorsan o zaman beğen, o zaman hayran ol, o zaman inan!» der gibidir. Her feylesof, okurlarını ille kendi öğretisine bağlamak ister; *Lukianos* bizi her öğretilen kurtarmaya, bize her şeyden önce kendi kendimizi öğretmeye çalışır.

Lukianos'un eserine yakından değil de şöyle üstünkörü bakarsanız onun biraz mızımız, gülümseme ile her büyüklüğü yıkabileceğini sanan bir ukalâ, *sağduyu* arkasına gizlenip aklın atılmalarını önlemek isteyen bir imansız, bir küçük adam olduğunu sanırsınız. Hiç de öyle değildir. *Lukianos*, insana inandığı için tanrıları devirmeye kalkan, büyük feyle-

soflara, büyük şairlere de saygısızlıktan çekinmeyen adamdır. *Homeros'a, Eflâtun'a, Aristoteles'e* çatar, onlarla alay eder; ama onları ne kadar sevdiği, onlarla beslendiği bellidir. *Lukianos* anlayarak, bilerek hayran olan adamdır; bilmeden, anlamadan hayran olanlara kızar. '*Hermotimos*'u okuyun. Önce istoacıları (stoicien, revaki) kötölemek, yıkmak istiyor sanırsınız. Hayır. *Lukianos*'un kavgası istoacılarla değildir; belki o feylesoflara da saygısı vardır. Ama insanoğlunun o bön '*Hermotimos*' gibi istoacıların görünüşüne kanması, onların öğretilerini iyice incelemeden onların arkalarına takılması gücüne gider. Bir insanın bir şeyi: «Bu benim aklımı geçer, *idrâk-i meâli bu küçük akla gerekmez*, onun için ben de bunu bana öğrettikleri gibi kabul ederim» diye kabul etmesi insanoğluna yakışmayacak bir şeydir; küçük-lüğünü, sınırını bilen, anlayan insan da gene bir insanoğlu olduğunu unutmamalıdır. *Lukianos* işte bunu hatırlatır. Hürriyet ister, hürriyete âşıktır. *Uyruklarını* (tebaa) ezen krallara, yoksulları hor gören zenginlere, bilgileriyle böbürlenene kimselere saldırır; onlara: «Siz insan olduğunuzu, insanoğlunun büyüklüğünü unutuyorsunuz; unutmasaydınız başka insanlara böyle yukarıdan bakmaya kalkmazdınız,» der. Onun için insan büyüktür, ama kimsenin yüklenmeye hakkı yoktur. Kimsenin kibir etmesine dayanamaz. Küçüklere de sevgisi vardır: «Yosma konuşmalarını» okuyun, onlara acıdığını, onların kusurlarına, günahlarına af ile baktığını, onlarda insanlığa ilgilendiğini görürsünüz. O hep gülümseyen, alay eden adam, duygulu bir adamdır. Duyguyu öne sürmez, hep akli ile, sağduyusu ile kandırmak ister; ama insanın en küçük, en sebepsiz, akla en sığmayan duygularını anladığı bellidir.

'*Seçme Yazılar*'ın bu yıl çıkan ilk iki cildinde *Lukianos*'un on iki eserini tercüme ettim. Hepsi küçük küçük şeyler: çünkü *Lukianos*, doğrusu, bir ga-

zetecidir; ama II. yüzyılda gazete olmadığı için o küçük yazıları birer kitap diye yazarmış. Çok sevdiğim birkaç yazısı daha vardır ki onları da 'Seçme Yazılar'ın üçüncü, dördüncü ciltlerinde tercüme edeceğim. Ama siz *Lukianos*'u benim tercümemden okumayın; yunanca biliyorsanız, daha iyi, aslından okuyun; fransızcasını, almancasını, ingilizcesini okuyun. Göreceksiniz ki siz de seveceksiniz. Göreceksiniz ki siz de onu okuduktan sonra insanoğlunu daha iyi anlayacak, insanlığınızla övünecek, insana daha çok inanacaksınız. Benim tercümemden okumayın, dedim, benim tercümemde belki çok yanlışlar vardır, hele ikinci ciltte benim olmayan yanlışlar da var. Bütün bunları biliyorum, ama doğrusunu söyleyeyim, benim tercümemin de büsbütün kötü olmadığını sanıyorum. Dilimizi de, *Lukianos*'u da sevdiğim için ikisine de elimden gelen bütün saygıyı göstererek çalıştım. Öyle sanıyorum ki 'Seçme Yazılar' benim en iyi tercümemdir, benim elimden gelebilen ancak o kadardır.

25.12.1944, *Ulus*

ŞİİRİMİZ ÜZERİNE

Şiirimizi, eski şiirimizi kendimiz de okumalı, çocuklarımıza da okutmalıyız. Dilimizi gerçekten öğrenmenin, tadına erip onunla güzel şekiller kurmak gücünü edinmenin başka yolu yoktur. Edebiyat-ı Cedide'den beri, belki de ta Tanzimat'tan beri Türk yazarlarının çoğu Türk dilini beğenmez, ille değişsin de frenkçeye benzesin isterler; en özenerek yazdıklarında bile başka bir dilden çevrilmiş sandıracak bir hava, Karacaoğlan'la birlikte:

Dilleri var, bizim dile benzemez

dedirtecek bir yabancılık kokusu duyulur. Şaşılmaz öyle olmasına: Avrupa'dan gelen kitapları okumak için divanlarımızı kapattık. Avrupa'dan gelen kitapları okumasak olamazdı: onlar bize kafamız için gerekli bir azık getiriyorlardı. Ama divanları kapatmak zorunda değildik: onlar da bize dilimizi öğretirlerdi. Onları kapatmış olmak yüzünden Edebiyat-ı Cedide'ciler, Avrupa'dan aldıklarını da iyice söyleyemediler, düşüncelerinin, duygularının geleceğe kalmasını sağlayamadılar. Bu yüzden onların yazıları bize en eskiden bile daha eski gözüküyor: *Fuzuli'nin, Baki'nin, Nedim'in* kasidelerinde, gazellerinde öyle bir tazelik, öyle bir yenilik vardır ki *Tevfik Fikret'in* şiirlerinde de, *Halit Ziya Uşaklıgil'in* nesrinde de bulamazsınız. *Fuzuli, Baki, Nedim* o tazeliği, o yeniliği Türk dilini sevmiş, saymış olmalarına borçludurlar. Biz de onların şiirlerini okuyup, çocuklarımıza okutup, o sevgiyi, o saygıyı edinmeliyiz.

Divan şiiri *milli* değilmiş de halk şiiri, saz şairlerimizin koşmaları *milli* imiş; onun için divanları

kapatıp yalnız cönkleri okumalı, ağızlarda dolaşan türküleri toplayıp öğrenmeli imişiz... Bu tatsız şaka biraz uzun sürdü. Halk şiirimizin güzelliğini bilmez, anlamaz değilim; *Köroğlu'nun, Karacaoğlu'nun* diye anılan birkaç koşma, semai vardır ki en güzel gazellerimizin yanına konabilir. Ama onlar azdır. Divan şairlerimizin yazdıkları da bizim baba mirasımızdır, onları hor görmeye de, yabancı saymaya da hakkımız yoktur.

Saz şairlerimizin şiirlerini okumalıyız, ama divan şiirini de bırakamayız. Bize dilimizi asıl onlar öğretecek, tadına asıl onlar erdirecektir. *Fuzulî'nin* gazellerini okurken, *Bakî'nin* gazellerini okurken o arapça, farsça sözlerin altında türkçenin tatlı sesini duymuyor musunuz? Suçu onlarda değil, kendinizde arayın. *Karacaoğlu'na* bayılırım, ama *Nedim'i, Galip'i* okurken de kelimeleri her zaman anlamasam da hi, gene benim dilim olduğunu seziyorum, gene kendi dilimi duyduğum için yüreğim çarpıyor. Divan şairlerimizin arapçadan, farsçadan aldıkları sözler, onların dillerini türkçe olmaktan çıkarmamıştır. O sözler birer yabancıdır; ama salınıp gezdikleri bahçenin toprağı buram buram türkçe kokar, Türk kokar.

Şiirimizi, eski şiirimizi okumalıyız. Ama zordur eski şiirimizi okumak. Bu zorluk arapça, farsça kelimelerden gelmez. Arapça, farsça kelimeleri öğrenmek bir iş midir? Şiiri seven bir Türk genci, sözlükleri açıp çalışırsa, birkaç ay içinde o kelimelere alışır. Halk şiirimizde de arapça, farsça kelimeler vardır, daha az oldukları için o şiirleri daha çabuk anlayabilir. Ama bizim eski halk şiirimizin okunması da zordur.

Eski şiirimizi okumak zordur, çünkü bugün ben yaşıta olanların da iyice anlayamadığımız birtakım *cinaslar, telmihler, mûraatlar* ile doludur. Biz bugün şiiri doğrudan doğruya anlamak istiyoruz, şiirin sesini dinliyoruz, o ses bize mânayı sezdirsin diyoruz.

Kelimeleri parçalamak, aralarındaki gizli bağları, benzerlikleri aramak aklımıza gelmiyor.

Maceramız bizim ey dil dahi çok su götürür

mısraı bizde bir duygu uyandırıyor; ama bu mısrada *macera* kelimesini *ma* ile *cer*'e ayırmak, sonra o iki parçayı *su götürmek* deyiimi ile karşılaştırmak bize bir tuhaf geliyor. O kadar ki böyle bir işi gülünç, çirkin buluyoruz. *Galip*'in:

Gene zevrak-ı derunum kırılıp kenara düştü

Dayanır mı şişedir bu reh-i sengsâra düştü

beytini seviyoruz; ama *zevrak* kelimesinin *kayık*'tan başka bir de *şişe* demek olduğunu öğrenince, *Galip*'in öyle bir *cinas* için yazdığını düşününce, doğrusu ürperiveriyoruz. Böyle şeyler bizim şiir anlayışımıza hiç uymuyor. Bazen o kadar gücümüze gidiyor ki elimizdeki divanı atıveriyoruz...

Bunları düşünmeyelim: *Baki*'nin:

Berbâd kıldı taht-i Süleymanı rûzgâr

mısraını seviyoruz ya, mânasını, doğrudan doğruya mânasını anlıyoruz ya, artık *bâd* ile *rûzgâr* cinasını araştırmayalım, görmeyelim. Düşünmemek, araştırıp görmemek olmuyor işte: *Galip*'in, *Baki*'nin asıl o cinaslar için yazdıklarını biliyoruz; bir mısraı, bir beyti zevkle okurken, içimizde: «Acaba bunun içinde de benim anlamadığım bir oyun var mı? Ben bunu güzel buluyorum, ama şairin asıl istediği benim çirkin, gülünç bulacağım bir cinas değil mi?» diyoruz, bu düşünce keyfimizi kaçırıyor.

Eski şairlerimizin, divan şairlerimizinkilerde olduğu gibi saz şairlerimizin şiirlerinde de bulunan bu oyunları hoş görmeliyiz, onlara sinirlenmeden bakmayı öğrenmeliyiz. O oyunları sevip biz de onlarla uğraşalım demiyorum; bizim şiir anlayışımıza öyle şeyler girmez. Ama kendimiz sevmediğimiz için baş-

kalarında da kötü görmeye kalkmayalım. Ne yapalım? eski âlem öyledir. Yunancayı, Lâtinceyi bilmem, ama söylüyorlar: Yunan şairlerinin, Lâtin şairlerinin şiirleri de o gibi söz oyunları ile doluymuş. Böyle şeyleri hoş görmekten iki kazancımız olur: biri, herkesi kendimizle ölçmek huyundan kurtuluruz, bizim için kötü olan bir şeyin başka biri için iyi olabileceğini anlarız, düşüncelerimize, huyumuza daha bir yumuşaklık gelir. Az kazanç mı bu? Edebiyat sevgisi insanı işte böylece daha bir insanlaştırır. İkinci kazancımız da kelimelerin mânalarından ayrı bir varlıkları olduğunu, onları gelişigüzel, birini ötekisinin yerine kullanmak doğru olmayacağını öğrenmemizdir. Kelimelerle güzel şekiller kurmak gücünün edinilmesi bunu bilmekle başlar.

Eski şiirimizi, divan şairlerimizi de, saz şairlerimizi de okumanın başka bir zorluğu vardır. Okursunuz, okursunuz, okuduğunuz aklınızda kalmaz. Çünkü o şiirlerin birer konusu yoktur. Binlerce tenteneye bakın; içinden birkaç tanesini pek beğenirsiniz: «Aman ne güzel şey! Bu çizgilerin biribirlerine girip sarılışı ne kadar hoş!» dersiniz. Bir ressam değilseniz, siz de tentene örmesini bilmiyorsanız, aradan çok geçmez o çizgileri unutuverirsiniz, başka bir görüşünüzde hatırlamazsınız. Çünkü tentenenin bir konusu yoktur... Bizim şiirimiz de öyledir.

Geçen gün şiir defterimi karıştırıyordum; *Sami*'nin bir beytini buldum:

*Bir dahi nuş-i mey-i nezzareye takat mi var
Öyle mestim bade-i reng-i hicabından senin*

O beyti pek beğenmişim ki defterime yazmışım; *Sami* divanını da daha yeni okudum, üç yıl oldu olmadı. O beyti büsbütün unutmuşum. Neden? Çünkü güzel söz ama gerçekten bir konusu yok, gerçekten mânası yok: bir mazmun, bir oyun üzerine kurulmuş.

Yalnız *Sami*'de değil, *Baki*'nin, *Naili*'nin, *Nedim*'in divanlarında da kimselerin bilmediği beyitler bulursunuz. Kimselerin bilmediği... Sizden önce onları çok kimseler okumuştur, hattâ beğenip üzerinde uzun uzun durmuşlardır; ama unutulur, yarın siz de unutursunuz. «Neydi o? Güzel bir şeydi, bayıldım; ama neydi? ne söylüyordu?» Gerçekten söylediği, gerçekten anlattığı bir şey yoktur ki hatıranızda kalsın. Güzel bir şekildir, o kadar; gözünüzün önünden gidince sizde hemen hiçbir iz bırakmaz.

Oysaki biz, şiirde şekli arıyorsak da onun salt bir şekil olmasını istemiyoruz, şiirden bir haber, insanoğlu üzerine bir haber bekliyoruz. Sanata sanat-tan başka bir erek gösterilmesine razı değiliz, ama: «Sanat sanat içindir,» de diyemiyoruz: insanoğlunu anlatmak, yeni duygular, yeni düşünceler üzerinde çalışmak bizim için sanatın ta kendisi olmuş.

Bizim için şiir, sanat, tarihi yazılabilecek bir şeydir. Şiirin tarihi yazılırken de yalnız şiirin geçirdiği değişmeler anlatılmaz, her şairin şiire neler getirdiği, şiirde hangi duyguları söylediği anlatılır. Bizim şiirimizin tarihine böyle bir şey konulamaz. *Baki*, *Naili*, *Nefi*, hattâ *Nedim* şiirimize yeni duygular getirmemişlerdir, şiirlerine kişiliklerini hiç katmamışlardır. Bir *Baki* Efendi dili vardır, ama bir *Baki* Efendi düşünce, duygu âlemi yoktur; onun şiiri bize kendisinden haber vermez; şair âleminde zaten bulunan mazmunları yeniden söyler, o kadar.

Bunun içindir ki bizim eski şiirimizi okumak, onunla uzun uzun uğraşmak zordur. Okuyacaksınız, okuyacaksınız, bir fikir edinemeyeceksiniz; beğenip sevmek için, her seferinde yeniden anlamak için hiç durmadan okuyacaksınız...

Bu zorlukları bilelim, ama eski şiirimizi okuyalım. Ondan büyük bir duygu, düşünce zenginliği beklemeyelim, gene de okuyalım. Çünkü dilimizi sevmek için başka yol yoktur; eski şiirimizi okumazsak,

çocuklarımıza okutmazsak türkçe, kullandığı kelimeler ne olursa olsun, türkçelikten çıkacak.

«Ne olur? Türkçelikten çıksın, Avrupa dillerine benzesin; o zaman da başka bir güzellik edinir» mi diyeceksiniz? Belki haklısınız; ama işte gönül razı olmuyor.

9.10.1944, *Ulus*

ŞİİRDEN YANA

Genç bir yazar, *Şahap Sıtkı*, *Yahya Kemal*'in şiirlerinden hoşlanmıyormuş. Olur a! hoşlanmaz, biz ne karışırız? Ama *Şahap Sıtkı* kendi hoşlanmamakla kalmıyor, başkalarına da karışıyor, *Yahya Kemal*'in şiirlerini kimse beğenmesin istiyor. Ben bir yazımda *Yahya Kemal* için «şiir tanrısı» demişmişim, bu sözlerim ona pek dokunmuş, o kadar ki, bazı kimselelerin gençlere pek yakıştırdıkları bir sinirlenme, bir titizlenme ile benim için: «Sussun artık, bundan sonra yazmasın!» buyurdu.

Tanırım *Şahap Sıtkı*'yı, severim de; ama o buyurduğunu yerine getirmeyi gerekli bulmadım. «Ben susarsam, yazmazsam ne olacak? *Şahat Sıtkı* benim yazdıklarımı okumayacak, demek ki sinirlenmeyecek. Peki ama hem ben yazsam, hem de o okumasa olmaz mı? Tutsun ki ben yazmıyorum...» dedim. Öyle ya! herkes benim yazılarımı okumak zorunda mı?

Bana o susma emrini *Tanin* gazetesinden vermişti; şimdi de *Yahya Kemal*'i *Yaratış* dergisinde çıkan bir yazısında yeriyor, «şiir tanrısı» demiş olmamı orada da başıma kakıyor. Hayır, ben *Yahya Kemal* için «şiir tanrısı» demedim; *Yahya Kemal*'i sevmediğimden değil, hayranım onun şiirlerine. Ama düşünün bir kere: bir adam için «şiir tanrısı» demek ne tatsız bir övgü! ne tatsız bir söz! Hani şu ikide bir *dâhi* sözünü kullananlar var. *Şahap Sıtkı* beni onlardan mı sanıyor? Hem ben şiir tanrısının *Apollon* olduğunu bilirim. *Yahya Kemal* için: «şüphesiz olarak biliyoruz ki o ölümsüz bir insandır, gözlerimizi ölümsüzlüğün parıltısıyla kamaştırıyor, bize

insanoğlunda tanrılık olduğunu göstererek göğsümüzü kabartıyor,» demiştim. Böyle demek başkadır. Değildir belki, ama bana öyle geliyor.

Genç yazar ne derse desin, ben *Yahya Kemal*'i büyük bir şair saymaktan şaşmıyorum. Nasıl şaşayım ki onun büyük bir şair olduğunu birçok olaylar gösteriyor. *Yahya Kemal* 1913'te, 14'te tanınmaya başladı, ortaya yayılan ilk şiirleriyle dikkati çekti, birçok dost, bir yığın da düşman edindi. O gün bugündür dostları da artıyor, düşmanları da. Her yazdığı gene dikkatle okunuyor. Bir şairin otuz yıl böyle dikkati çekmesi, otuz yıl bu kadar çekişmelere sebep olması az şey midir? *Şahap Sıtkı*'ya sorarım: zamanımız Türk şiirinde *Yahya Kemal* kadar okunan, onun gibi her yazısı merak uyandıran bir şair daha biliyor mu? «*Yahya Kemal*'in yeni bir gazeli, yeni bir taştiri, bir manzumesi var» denince *Şahap Sıtkı* da: «Aman görsem!» demiyor mu? Düşünüyorum da zamanımızda böyle merak uyandıran bir şair daha bilmiyorum. Bir kişinin, birkaç kişinin böyle okudukları, her yazısını aradıkları başka şairler de var: ama edebiyatla uğraşan, edebiyata ilgi gösteren herkesin böyle okuduğu, böyle aradığı başka hiçbir şair yok. Bunu söylerken benim çok sevdiğim, hayran olduğum başka şairleri de birer birer düşünüyorum; hayır, hiçbiri *Yahya Kemal* ile karşılaştıramaz.

«Rağbet görmek ille değer mi gösterir?» diyeceksiniz. Rağbetten rağbete değişir: *Yahya Kemal* ile bu memlekette edebiyat âleminin bildiği değerli değersiz herkes uğraşmaktadır.

Yarına da kalacak mı?... Ne demektir yarına kalmak? Hangi şair gerçekten yarına kalmıştır? *Fuzuli* ile *Baki*, XVI. yüzyılın iki büyük Türk şairidir; kalmışlar mıdır bugüne? Kalmak, adı saygı ile anılmak demekse evet, *Fuzuli* ile *Baki* kalmışlardır; ama bugüne kalmış olmaları çok su götürür. Divanlarını

arasıra açıp okuyoruz, o divanları daima elimize alıyor muyuz? Hem kimdir arasıra açıp okuyanlar? Üç beş edebiyat meraklısı. Ne yapalım ki bir şairin yarına kalması ancak bu kadar olur. Bir toplumun insanları, çokluk, dünün değil, yalnız bugünün yazarlarını merakla okur. *Shakespeare, Molière, Balzac*, ölümlerinden beri bunca zaman geçti, gene de okunuyorlar diyoruz ya, *görecedir* (nisbî) bu okunma. Asıl okunanlar bugünün şairleri, bugünün yazarlarıdır. *Yahya Kemal* de yarın onlar gibi adı saygı ile anılır, arasıra merak edilip okunur, okullarda öğretilir bir şair olacaktır. Edebiyat âleminde ölmezlik dediğimiz budur işte.

Kimsenin *Yahya Kemal*'den hoşlanmamasına karışmayız demiştim, *Şahap Sıtkı* da varsın hoşlanmasın. Ama *Şahap Sıtkı*, ondan hoşlanmadığını söylerken, edebiyatla ilişkisi olmayan sebepler gösteriyor. Bakın ne diyor: «*Varşova'da bir fırının önünde ekmek almak için sıra beklerken on beş (acaba bin mi olacak?) kişinin öldüğü bir günde...*» Evet, bugün dünya ateş içinde, doğuda olsun, batıda olsun birçok insanlar ölüyor. Buna herkesle birlikte şairin de yüreği parçalanır, her insan buna ilgi gösterir, yoksa insanlıktan çıkmış olur. Ama buna ilgi göstermek başka, bunu şiire koymak başkadır. *Yahya Kemal*'i zamanımızın kanlı olayları üzerinde şiir yazmıyor diye yermeye kalkmak, kabul edilecek bir durum değildir.

Şahap Sıtkı da, onun gibi söyleyenler de şiiri sevmiyorlar mı? Seviyorlar şüphesiz, ama ne bileyim? yenecek şeyleri sevdikleri gibi seviyorlar. Şiiri şiir olduğu için değil, şu yahut bu işe yarayabileceği için seviyorlar. Şiir, şu yahut bu işe yarayamaz mı? Yarar elbette; birtakım inanların yayılmasına, birtakım gerçeklerin tanınmasına yaramış büyük edebiyat eserleri vardır: işte *Hugo*, işte *Dostoyevski*... Ama o adamlar bir düşünceye, birtakım gerçeklerin ya-

yılmasına hizmet ettikleri için büyük birer sanat adamı değildir, o yanları edebiyatı ilgilendirmez, çünkü onsuz da büyük olabilirlerdi. Şair için ille gülle bülbül sözünü etmelidir demek ne kadar yanlışsa, zamanının acılarını, dertlerini, sevinçlerini, inanlarını anlatmasını istemek de o kadar yanlıştır. *Şahap Sıtkı*, iki toplum, iki zaman arasındaki ayrılıkların, o zamanların, o toplumların sanatında da kendini göstermesini istiyor. Gösterirler kendilerini o ayrılıklar, ama sanat adamının seçtiği konularda değil, o adamın eserinde ister istemez yankısı bulunacak olan öz yapısında gösterirler. *Yahya Kemal*'in şiirini de dikkatle okuyanlar onun, XX. yüzyılın ilk yarısında gelmiş bir Türk şairi olduğunu anlarlar.

Şahap Sıtkı, *Yahya Kemal*'i edebiyat dışı sebeplerle yermeye kalktığı gibi, sevdiği şairleri de edebiyat dışı sebeplerle övüyor. *Melih Cevdet*'in 'Mezarlık' adlı şiirini beğeniyormuş, ben de beğeniyorum. Ama bakın *Şahap Sıtkı* onu niçin seviyormuş: «Konuşmadım ama, yüzde yüz böyle olduğunu biliyorum, *Melih*'in bahsettiği ölü taptaze yatıyordur. Bu şiir bir mezarlıkta düşünülmüştür. Orada kurulmuştur.» Demek ki *Şahap Sıtkı* o şiiri salt güzel bulduğu için değil, şairin gerçek bir duygusunu gösterdiği için seviyor. Şimdi *Melih Cevdet* çıkıp da: «Hayır, ben bu şiiri bir mezarlıkta düşünmedim, orada kurmadım, o duyguyu duymadım, düşündüm» derse ne olacak? Mezarlıkta, herhangi bir olay yerinde şiir kurulabileceğini sanmıyorum, şair eserine koyduğu duyguları istediği yerde, o duygularla hiçbir ilişkisi olmayan yerlerde düşünür. En güzel bahar, yaz şiirleri, belki de kış geceleri bir ocak başında yazılmış olanlarıdır. Şair ille kendi duygularını yazan insan değil, birtakım duyguları düşünebilen insandır.

Şahap Sıtkı'nın işine karışacak değilim, bana ne? İsteddiği kadar böyle düşünüp yazsın! Başkalarının yazmasını yasak etmek istemesine de, o yasağı

dinlemek zorunda olmadığım için, bir diyeceğim yok. Ama bana öyle geliyor ki, şiiri bir işe yaradığı için, yahut şairin gerçek duygularını gösterdiği için değil de, salt şiir olduğu için sevmeye özense, hem *Yahya Kemal*'den hoşlanır, hem de *Melih Cevdet*'in şiirlerini, *Cahit Sıtkı*'nın şiirlerini daha doğru sebeplerle sever. Ama bir daha söyleyeyim, kendi bileceği iş. Şiiri gerçekten sevmek de kimsenin boynuna borç değil ya!

5.2.1945, *Ulus*

DİL ÜZERİNE

Canım Ankara! vurulmadığım bir saati mi vardır? Kış günlerinin, baharı ile güzünün sabah, akşam vakitlerini, gecelerini hep bilirim; birine doymadım. Kara toprağında çözülüp dağılacakımı düşünürken de içimi bir sevinç kaplamıyor mu?... Hele yazın, ağaçlarının gölgesi bile tutuşan yollarında gezmek, yoruldukça dirilerek gezmek, hemen kavrayamadığımız, kavrayamadığımız için de hiç bıkmadığımız bir bahtiyarlık değil midir? Yanar insan, bunalmaz: bir sıcak ki dinlendiriyor, uyandırıyor, ferahlık veriyor.

Ah! yolları bu şehrin!... Ankara'da, yeni Ankara'da sokak yok, yalnız yollar, birbirine giren, birbirini kesip geçen yollar vardır. İstanbul sokaklarının yüzyıllarla yoğurulmuş havası içinde öyle dalıp kendimizi unutuvermenin tadını, hiçbir şeyin bütünü ölmediği, ancak gerçeğin geçiciliğinden silkinip hulyanın *bengiliğine* (ebediyetine) erdiği bir âleme görünmez kapılardan girivermenin tadını da bilmez değilim. Orada bastığınız taş, süründüğünüz duvar, altında bir nefes serinlediğiniz çınar, yayılıp uzanan, daralıp kapanıveren *görey* (manzara) orada ne varsa hepsi bir şeyi için için anar, andıklarını da sessiz bir ezgi ile sayıklar gibidir. İstanbul, insanı kendi haline bırakmaz, zorlar, büyüler, bin bir al ile ta içine işleyip ille kendi düşüne sürükler. Yeni Ankara nereden bilsin öyle kandırmayı? genç daha, daha bir çocuk... Bir bakarsınız, durmuş gülüyor, sizi birlikte oynamaya çağırıyor; kışın bile, çıplak değnekleriyle Japonların şu küçücük, süssüz, süssüz-

lükten safi süs olmuş şiirlerini andıran ağaçlarında o tatlı gülmeyi, o oyuna çağırmayı sezersiniz. Sonra sizi unuttur, koyuverir; o karşılaşmadan gözlerinizde yalnız bir ışık kalmıştır, artık kendi düşüncelerinizle, kendi umutlarınızla, yalnız sizin olan bir âlem kurabilirsiniz.

Ankara yollarında, gerçek olmadığı için korku bilmeyen bir bahtiyarlığa kendimi kaptırmış, kendi kendime mısralar fısıldayarak gidiyordum. Birden önümde bir kız belirdi. Gözlerinin rengi de, saçlarının rengi de bilmem nasıl olup havanın rengi içinde eriyivermiş, incecik bir kız. Yanından geçmek istedim; durdurdu beni, gülüyordu. Şaşırdım. Tanıyordum o kıızı; ama kimdir? nereden tanıyorum? onu bir türlü bulamıyordum.

— Kimsiniz siz? dedim.

— «Hep gönlümüzce değiştiği için daima taze kalan bir hayal...»

Eski bir yazımdaki o cümleyi hatırladım, anladım kim olduğunu.

— «... bir hayalden bıkılır mı hiç?» Keziban! sizsiniz demek? Ne var? Niye geldiniz? Çağırdım mı ben sizi?

— Çağırmissınız, kendiniz de bilmeden çağırmissınız elbette; yoksa ben, bir hayal, yalnız sizin kafanızın içinde yaşayan bir hayal kendiliğimden gelebilir miydim?... Ama çok fena şey yalnız sizin kafanızın içinde yaşamak! bir vefasızlık bile elimden gelmiyor. Kaç yıl oldu, bir mektup yazmadınız... O kadar unutmuşsunuz ki, benimle siz diye konuşuyorsunuz.

— Sahi, Keziban, sana siz demem bir tuhaf oldu. Seni ben yaratayım da sonra siz diyeyim!... Ne kadar da eksik yaratmışım seni! Bak, saçlarının, gözlerinin rengi bile belli değil: bir düşünce kadar, şeklini bulamamış bir düşünce kadar belirsizsin. Bir şekil bulmalı sana... Niçin geldin? gene mektup mu

istiyorsun?

— Hayır, yalnız mektup istemiyorum, konuşacağım sizinle. Dün *André Gide*'in *Interviews imaginaires*'ini açmış okuyordunuz, onun için geldim.

— Pek iyi anlayamadım, o kitapla sen...

— Bilirim huyunuzu, *André Gide*'e özenip siz de öyle *hayali mülâkatlar* yazmak isteyeceksiniz, zaten bana mektuplarınızı, şu *Keziban'a Mektuplar*'ı da *Gide*'in *Billets à Angèle*'ine özenip yazmadınız mıydı? Baktım, nasıl olsa başka birini bulacaksınız, bari ben gideyim dedim. Benimle yapın o hayali mülâkatları.

Kaşlarımı çattım: *Keziban*, benden mektup almayalı tuhaf bir türkçe konuşmaya başlamış: *mülâkat yapmak!* ne çirkin şey!

— O ne biçim söz, *Keziban*? dedim. Sen de alâfıngalığa mı özeniyorsun? *Mülâkat yapılmaz*; ne edilir, onu da bilmiyorum ya, herhalde *yapılmaz*. Zaten *mülâkat* sözü de ağza alınır şey değil. Şuna *görüşme* desek olmaz mı?

— Ya *hayali* için ne diyeceksiniz? Şimdi *imagination* karşılığı *imgelem* diyorlar, *imgelemsel* diyebilecek misiniz? *İmgelemsel görüşmeler...* Hoşunuza gitti mi?

— İnsanoğlu her şeye alışır, *Keziban*, ama Türk oğlunun şu *sel*, *sal* ekine alışacağını hiç sanmıyorum. Evet, *kumsal* var, *uysal* var, *yoksul* var... Ama *topraksal*, *ahlâksal* çekilir şey değil; hele o *sel* eki *imgelem* gibi zaten soğukça bir sözle birleşince insanın büsbütün betine gidiyor. Sen beni kızdırmaya mı geldin, *Keziban*?

— Bana ne kızıyorsunuz? Siz deminden beri *Interviews imaginaires*'e ne diyeceğinizi düşünmüyor muydunuz sanki? Ankara'nın yolları, İstanbul'un sokakları... Karşınıza çıktığım zaman siz öyle sözler mırıldanıyordunuz. Bahaneydi onların hepsi!... Sizin asıl istediğiniz, cümleler, birtakım cümleler kurmak-

tı. Kıvrıla kıvrıla giden uzun uzun cümleler kurmak istiyorsunuz; güzel oluyor mu? olmuyor mu? bir türlü kestiremiyorsunuz. Bir yandan türkçe sözlerle âhenkli bir nesir yazmak arzusu, bir yandan kendinize güvensizlik; sonra da *André Gide* yazmış diye siz de *hayali mülâkatlar*, yahut *imgelemsel görüşmeler* yazmaya kalkışmak. Siz kendi beceriksizliğinizle kıvranıp duruyorsanız suç benim mi? Ne çatıyorsunuz bana? Giderim şimdi...

Beni bırakıp gidivermesinden korktum. Doğruydular söyledikleri: *Interviews imaginaires*'e bir karşılık bulayım diye kaç gündür çabalıyordum. Yatıştırmak için:

— Allah senden razı olsun, Keziban! dedim. Sen yetiştin imdadıma. Ne diyeceğimi buldum: *Keziban'la görüşmeler* derim.

— Siz bir sözün karşılığını değil, işin kolayını arıyorsunuz. *Imaginaire* için türkçe bir söz bulamayınca gelsin Keziban!... Ya *Schwob*'un *Les Vies imaginaires*'ini türkçeye çevirmek isterseniz ne yapacaksınız? *Keziban'ın anlattığı adamlar*, *Keziban'ın dünyasındaki adamlar* mı diyeceksiniz? Bilirim, çekinmezsiniz ondan da!...

Boynumu büktüm:

— Kıyma bana, Keziban! dedim. Biliyorsun ki o *hayali* sözüne bir karşılık bulamadığım için sinirleniyorum, içim kanıyor, sen de gelmiş, sanki bir yaranın içinde bıçak çeviriyorsun. Ne diyeyim? Sen bir yol göster?

— Siz kendiniz bulamadıktan sonra ben, sizin yarattığınız, hem de daha bir şekil bile veremediğiniz bir hayal, ben nereden bulurum?... Niçin böyle üzülüp duruyoruz? Bakın, benim sözümü ederken, evet, *bahsetmek* kelimesini kullanmak istemediğiniz için benim sözümü ederken, *hayal* diyorsunuz, *hayali* deseniz ne olur? *Hayali görüşmeler*... Nesi var?

— Haksızsın Keziban; daha doğrusu hem haklı-

sın, hem haksızsın. *Hayal* demek, hiç olmazsa şimdilik, iyi bir karşılık bulununcaya kadar, bana fena gelmiyor. Ama *hayali* diyemem. Çünkü *hayal* demekle ancak bir kelimeyi almış oluyorum, *hayali* deyince, yani eski adıyla *nisbet* i'sini kullanınca bir yığın kelimeye yer vermiş olurum. Artık bütün i'ler biribiri arkasından gelir: *hayali, tarihi, insani...* O i'ye kapıyı kapatmalıyız artık.

— Neden? Ne kötülüğünü gördünüz? Kolayca giriveriyordu türkçeye...

— Öyle ama, Keziban, *nisbet* i'si tek başına bir şey değildir ki!... Arapça, farsça sözlere yeniden dönelersek onu da alalım, bir diyeceğim olmaz, onların bir parçasıdır, arapça, farsça sözlerle yazılan türkçenin havasına giriverir. Ama arapça, farsça sözleri artık kullanamazken, birkaçına ancak karşılık bulamadığımız için ses çıkarmazken, yalnız onlarla birleşen, türkçe sözlere katılamayan bir eki saklayabilir miyiz? Arapçanın, farsçanın sevdiğim nice sözleri vardır; bizim eski şiirimizde ne güzeldir onlar! *Fuzulî*'yi, *Bâkî*'yi okurken pek sevdiğim o sözleri bugün kullanamıyorum; *hazan* sözü ne hoş, ne güzeldir! ama bugün yazılmış bir yazıda çirkin oluvermiyor mu? Geçen gün onu kullanmak istedim; yazımın içinde görülmesin, görülse de batmasın diye *Bakî*'den söz açtım: «*Bakî*'nin *hazan* beyitleri» dedim...Her şeyin yakıştığı, yakışacağı bir yer vardır; bugünkü dilimize *hazan* nasıl yakışmıyorsa *nisbet* i'si de o kadar yakışmıyor. Benim birtakım arapça, farsça sözlerden kaçınmamı sen gösteriş isteğinden mi geliyor sanıyorsun? Birçoğu, daha dün kolayca söyleyebildiğimiz birçoğu, bugün bize batıyor. Bugün yazı yazarken biraz düşünen bir adam *diğer* kelimesini, *mûteaddit* kelimesini, daha ne bileyim? *şahıs* kelimesini kullanabilir mi sanırsın? *Nokta-i nazar'a* bakım de, *nazar-i itibara almak* için *ele almak, düşünmek, onun üzerinde durmak* gibi az çok doğru

karşılık bulmaya çalış, sonra da kalk, elini kolunu sallaya sallaya *manzara* de. Olur mu öyle şey? Hepsi birbirine bağlıdır onların: biri gitti mi, öteki de pek duramaz: tasını tırağını toplamaya baksın. *Hayali'* ye bir karşılık bulamadım, bulamadım ama *hayali'*yi kullanamam; yakışmaz benim yazımın içine. *Hayali mülakat* çirkin geliyor. Yalnız bil ki bir şeyin yarısı kalkınca öteki yarısı kalamaz: *hayali görüşmeler* daha gülünç olur. *Altı kaval, üstü şişane* derler ya, onun gibi işte.

Keziban, benim bu çırpınmalarına bakıp gülüyordu. Kısa kesmek için:

— Görüşürüz, Keziban, dedim; arasına uğrayıver.

11.9.1944, *Ulus*

İKİNCİ GÖRÜŞME

Gene yollarda buluştuk. Gülümseyerek bir: «Nasılsınız?» dedi, sonra cevap beklemeden, ister miyim, istemez miyim, onu da sormadan yanım sıra gelmeye başladı. Kendime varıncaya kadar her şeyi unutup büsbütün yalnız olmak, benliğimi yitirmiş de tabiatın o bilmeksizin yaratıcı kaygısızlığına ermişim gibi öyle tasasız, düşüncesiz, baktıklarımı görmeden, gördüklerime bakmadan yürümek belki daha hoşuma gidecekti. Ama savamazdım. Sükûttan bile sessiz, ışıktan bile gölgesiz bir hayalin elinden kaçılır mı? Bana, çevremdeki ağaçlar, otlar, taşlar gibi olmadığımı, ne yapsa düşünmekten, o ağulu nimetten geçemeyecek bir insanoğlu olduğumu hatırlatmaktan başka bir suçu yoktu ki!... Rızı oldum kaderime, yavaş mutluluklar ülkesinden gönlümü çevirdim, dönüp:

— Sağol, Keziban, dedim. Sen nasılsın?... Ne iyi ettin geldiğine! Belki kendim bilmiyordum ama sıkılıyordum elbette.

— Geçen akşam radyoda şiir üzerine söylediklerinizi dinledim. Size çatacaklar gene, eski söylediklerinizden dönüyorsunuz diyecekler.

— Bilirsin ki, Keziban, kimsenin çatmasından korkmam; dün söylediğimi bugün yanlış buluyorsam dönmekten de çekinmem. Ama bu sefer neden, hangi sözümünden dönmüşüm, anlayamadım.

— «Şiirin iki ögesi (unsuru) vardır: biri mânâ, biri ses» dediniz. Oysaki bir zamanlar, sizin için, şiirde mânâ aramaz, şiirin mânasız olmasını ister derlerdi.

— Hiçbir zaman öyle bir şey söylemedim. «Şiiri şiir eden mânası değildir, mânadan başka bir şeydir,» dedim. Kimi gerçekten anlamadı, kimi anlamak istemedi. Şiiri mânada, duyguda, düşüncede aramak daha işlerine geliyordu da ondan. Kafalarındaki belirsiz gölgeleri birer düşünce, göz süzüp ah çekmeyi bir duygu sandıkları için yazdıklarına mânalı diye bakıyorlardı. Mânasız şiir olmaz, Keziban; ben öyle şey istemedim; ama mâna şiire yetmez... Anlamayan anlamaz, ne yapayım? söz, anlayan adamlar için söylenir.

«Yeni Adam'ı okumuyor musun? Onun yazarlarından biri, adı şimdi aklıma gelmiyor, benim için bir şeyler yazmış. Ben *La Rochefoucauld*'nın «*L'envie est plus irréconciliable que la haine*» sözünü dilimize «Kin barışır, haset barışmaz» diye çevirebiliriz demiştim. O yazar: «Su uyur, düşman uyumaz» sözünü hatırlamazsak bunu anlayamayacağımızı, kin her zaman barışır, haset ise hiç barışmaz gibi bir mâna çıkarabileceğimizi ileri sürüyor. «Su uyur, düşman uyumaz» atasözünü de hatırlamak, bilmek zorunda değiliz ya! demeye getiriyor. Ne yapayım? anlamıyor. Biz o atasözünün ne demek olduğunu öğrendiğimiz için anlamıyoruz, ondan başka bir mâna çıkmaz da onun için anlıyoruz. Türkçe bilen bir insan onu ilk duyuşunda anlar; anlamazsa türkçe bilmiyordur. Ben de türkçe bilenler için yazıyorum...

— Kızmışsınız.

— Yo! kızmadım. Zavallı insanlara acınır, kızılmaz. Yalnız zavallılığın o kadarı insanın betine gidiyor.

— Siz sözü değiştirmeye kalkıyorsunuz, ben razı değilim. Şiirden konuşmaya geldim ben.

— Peki, senin istediğin olsun... Sana bir şey söyleyeyim, Keziban, şiir mânadadır, her şeyden önce mânadadır; şiirin sesi de mânasını belirtmek içindir. Bak, sana bir örnek göstereyim. Nedim'in:

*Ben şairim o kamet-i mevzunı doğrusu
Sevmem desem de bil ki yalan söylerim sana*

beytindeki *kamet-i mevzun* terkipini, yanılıp *kameti mevzun* diye yazmıştım, yani *mevzun kamet* mânasındaki farsça terkip «yüzü güzel, boyu uzun» gibi türkçe bir terkip oluverdi, sesi hiç değişmiyor, mânada da büyük bir ayrılık yok... Ama ne bileyim? büsbütün başka bir söz oldu, beğenmedim, sinirlendim, o ufacık mânâ farkı beyti bozuverdi. Demek ki o beyit sesi yüzünden değil, mânası yüzünden hoşumuza gidiyor.

— Belki de siz *kamet-i mevzun* terkipine alışık olduğunuz için *kameti mevzun* terkibi rahatsız etmiştir.

— Hayır, Keziban. Öyle sanıyorum ki *Nedim*'in beyti o türkçe terkipile söylenilmiş olsaydı, güzel bulmazdım. «Ben o kameti mevzun insanı, o fidan boylu güzeli severim» sözünde: «O mevzun kameti severim, o mevzun kamet hoşuma gider» demek kadar şiir yok. *Kamet-i mevzun* yerine *kameti mevzun*, beyti bayağılaştırıyor. «Kameti sevmek, boyu sevmek», gözümüzün önüne daha gerçek bir şey getiriyor.

— Öyle ise şiiri mânada arayanlarla birleşiyorsunuz.

— O da değil, Keziban; çünkü onlar, şiiri yalnız mânada arayanlar, mânâ nasıl söylenirse söylesin, güzel olacağını, şiir olacağını sanıyorlar. Bir mısraın, bir beytin, bir şiirin üstünde durmuyorlar. Oadaki mânâyı başka kelimelerle söylersen değişmeyeceğini ileri sürüyorlar. Onlar şiiri tercümeyle kalkıyorlar... Onun için anlaşıyoruz.

«Sana başka bir şey söyleyeyim, Keziban. Şiir mânadadır diyenlerle de, sestedir diyenlerle de anlaşılamaz. Çünkü ikisi de doğrudur, ama ayrı ayrı doğru değil, biraraya gelince doğrudur. Gençliğim-

de mâna, şekil kavgasının bir aslı olduğunu sanırdım; şimdi anlıyorum ki yokmuş; ne şekilsiz mâna olur, ne de mânasız şekil...

«Demin şiiri yalnız mânada arayanlar için işlerine öyle geliyor demiştim; şiiri, güzelliği yalnız şekilde arayanlar için de gene öyle diyebilirim. Onlar da ne sanıyorlar? Dünyada ne kadar mânasızlık, çirkinlik varsa güzel bir şekle büründü mü güzel olur verir diyorlar. Olur mu öyle şey? Mânasız bir söz, bir yanlış, bir yalanı, istediğin kadar güzel bir şekle sok, gene yanlıştır, gene yalandır. Ben de hâlâ mâna ile şekil ayrı ayrı şeylermiş gibi söz söylüyorum... Hayır, yoktur öyle şey: mânasızın mânasız, yanlışın yanlış, yalanın yalan olduğunu meydana çıkaran da gene şekildir. Şekil olmayınca mâna gibi mânasızlık da yoktur, doğru gibi yanlış, yalan da yoktur. Şekil olmayınca hiçlik, boşluk vardır... *Vauvenargues* ne güzel söylemiş! «*Açıkça söylenildi mi, ne olduğunu göstermeyecek hiçbir yanlış yoktur,*» diyor. Buradaki açıkça sözünü kendine uygun şekilde diye anlamalıyız.

— Bugün sizin bir tatsızlığınız var, bilginler gibi konuşmaya kalkıyorsunuz.

— Öyle olduğunu ben de biliyorum. Ama kaba hat sende: ne diye durup dururken önüme çıkarsın? Ben, belki kendim de bilmeden, düşünüyordum, düşüncelerim daha şeklini bulamamıştı; sen karşıma çıkınca ben onları karmakarışık söylemek zorunda kaldım. Düşüncelerim şekillerini bulamamıştı derken, düşünce ile şeklin ayrı ayrı şeyler olduğunu ileri sürüyorum sanma, düşüncem şeklini bulmamıştı demek, ben daha düşüncemi bulamamıştım, onu kendim için de ısıtamamıştım demektir. Şekil veremediğimiz düşünceyi başkalarına anlatamadığımız gibi kendimize de anlatamayız.

— Ben size anlatamadınız demiyorum, tatsızsınız dedim.

— Tatsızlık da odur, tatsızlık da sözün karanlık olmasından gelir. Gerçek şeklini bulmuş düşünce açıktır, aydınlıktır, *tatlı*'dır. Birçok kimselerin yazılarının öyle karmakarışık, anlaşılmaz olması, okuyanı sıkması niçindir? Ne demek istediklerini kendileri de bilmez, kendileri de anlayamamıştır da ondan.

«Bu kadarla bırakmayayım sözümü, Keziban: zahmet edip gelmişsin, sana iyice aydınlatamadığım bir düşüncemi daha söyleyeyim. Şiiri şiir eden mânâ değildir, mânânın mânasıdır.

— Artık, karanlık konuşmayı da bıraktınız, bilmece söylüyorsunuz. Mânânın mânası ne demek?

— Bir örnekle söyleyeyim, belki anlarsın: *dağ* kelimesinin, *ışık* kelimesinin, *kitap* kelimesinin birer mânası vardır; onlar söylenince bizim gözümüzün önüne bir dağ, bir kitap gelebilir, ışığı görmüş gibi oluruz... Ama *dağ*, *ışık*, *kitap* da mânalı şeylerdir, bazı kimseler için mânalı... Hiç *dağ*, *kitap* görmemiş bir adam için *dağ*, *kitap* nedir? kör için *ışık* mı olur? Ama onları görmüş adamda onlar, gerek kendileri, gerek adları olan kelimeler, birtakım hâtıralar uyandırır, işte o hâtıralar mânânın mânasıdır, işte *dağı*, *deniz*'i anlatan bir şiir bize *dağ*'ın, *deniz*'in varlığını bildirmez, öğretmez, bize onları hatırlatır, onları bizim içimizde uyandırır... Biliyorum, Keziban, bunları iyice anlatamadım. Ama, dedim ya sana, bunlar benim kafamın içinde de iyice aydınlanamadı, şeklini bulamadı... Belki başka bir gün...

18.9.1944, *Ulus*

ESKİ BİR YAZI ÜSTÜNE

Sayrı (hasta) düştüğümü öğrenmiş, yollarda bulamayacağını düşünüp beni görmeye eve gelmiş. Uyuyor muydum, düşünüyor muydum, nedir? duydum girdiğini. Baktım, başucumda duruyor.

— Neniz var? dedi. Nasılsınız?

— İyiyim; bir patırtıdır geldi geçti... Doğrusunu istersen, hiç de iyi değilim. Kötü bir dert, Keziban: dermanı yok, insanı üzüyor.

— Neymiş?

— Ne olacak? yaşlılık. Kocadığımızı anlamıyoruz; kocamayı konduramıyoruz kendimize. Yemekten, içmekten, gençliğimizin o şirin dostlarından elimizi çekemiyoruz. Haddini bilmek yaşını bilmekle başlar, derlerse inan, Keziban, doğrudur. Ama sen, bir hayal, bir düş, bilemezsin ki yaşın ne olduğunu. Eskirsin, sönüp yitersin belki, yaşlanıp ölmezsin...

«Düş dedim de aklıma geldi: *imge* yerine *düşke*, yahut kısaca *düş* ne iyi olurdu! Ben de *düşkel*, yahut *düşel görüşmeler* derdim...

Gene dilden söz açacağımı anlayıp bırakmadı:

— Yooo! dedi, olmaz artık... Hem ben bir hatır sorayım da gideyim diye gelmiştim; uzun uzun konuşmak yorar sizi. Başka bir gün görüşürüz.

— Yorulmam, Keziban. Konuşmasam da gene durmuyorum ki! öfkelerim içimde birer birer uyanıyor, kızdıklarım, yıllardan beri kızdıklarım karşımdaymış gibi çekişmeye, kavgaya başlıyorum. O daha çok yoruyor. Konuşalım, Keziban, konuşalım da dinleneyim.

— Peki, ama dil üzerine değil, dedi. Bıktım ar-

tık... Benim sizden soracaklarım vardı, bırakın da onları sorayım...

Keziban'ın benden soracağı nedir, bilmez olur muyum? Eski düşüncelerimle yenileri arasında bir ayrılık, bir uzlaşmazlık olduğunu göstermek isteyecek. Sayrılığımı öne sürerek o çekişmeden kaçınabilirdim: onuruma yediremedim, meydan okur gibi:

— Sor ne soracaksan, dedim.

— On dört, on beş yıl oluyor, 'Mukavva mabet' diye bir yazı yazmıştınız...

— E? ne olmuş?

— Hatırlıyor musunuz o yazıyı?

— Demin yaşlandım dedim ya, sen hemen bunadım anlarsın. Hatırlarım elbette. Saklamadım, hiçbir yazımı kesip saklamam. Eski yazılarımı saklayayım da, «Ben bir gün böyle demiştim, şimdi başka türlü söylemek olmaz» diye kendimi zorlayayım mı? Düşüncemizi kendi haline bırakmalıyız. Keziban; değişecekse değişsin; değiştiğinin farkına varmadan değişsin... Hani *samimilik*, *özdenlik* deyip duruyorlar: hiç değişmeyen, hep birörnek düşünen kimselerin özdenliğine inanmam; karşılarındakilerden, belki kendilerinden bile sakladıkları, kovmak istedikleri düşünceleri vardır.

«Evet, bazı insanlar, meselâ devlet adamları, kendilerini *eyleme* (action'a) vermiş kimseler vardır, onlardan *özdenlik* (samimilik) değil, bir düşünceye bağlılık beklenir. Bugün bu, yarın şu düşünceye hizmet ederlerse, hiçbir iş başaramazlar. Gün olur, tutukları yola aykırı bir düşüncenin doğruluğunu görürler, ama gözlerini yummaları gerektir. Bizler, düşünce, duygu, sanat adamları ise...

Keziban gülümsedi.

— Kendimi düşünce, duygu, sanat adamları arasında saydım da böbürleniyorum diye gülümsedin, değil mi? Böbürlenmek değil benimki. Tuttuğum yolu söylüyorum; o yolun güçsüz, beceriksiz bir yolcu-

su olabilirim, o başka; ama o yolun adamıyım... Sen istediğin kadar gülümse, ben sözümü bitireceğim. Bizlerin, düşünce, duygu, sanat adamlarının her doğru bulduğumuzu da, her yanlış bulduğumuzu da söylememiz gerektir. Biz yeryüzüne tanıklık etmeye, insanoglu için ne işitir, ne görürsek, ne bilirsek onu söylemeye gelmişiz. Doğruyu hiçbir şeye, dünkü düşüncemize bile feda edemeyiz; yoksa yalan söylemiş, dünyaya karşı da, kendimize karşı da en büyük, en utanılacak suçu işlemiş oluruz.

Böyle ateşlenmemi sayrılığımdan bilmiş olacak ki, bir kusur işlemiş gibi ürkek ürkek bakıyordu. Gitmek, beni yalnız bırakmak istedi. Sesimi yavaşıttım:

— Otur, Keziban, dedim. 'Mukavva mabet' yazısını sormuştun. Hatırlıyorum. *Arnold Bennett*'in: «Klasik eserler, bizde edebiyat anlayışını, zevkini, güzeli çirkinden ayırdetmek gücünü yaratan eserlerdir» diye özetebileceğimiz bir sözünü almış: «Bizim klasik bir edebiyatımız yoktur,» demiştim. «Çünkü bizim eski şairlerimizin eserlerini okumak, onları anlamaya da yetmiyor; onları anlamak için de mutlaka Avrupalıların, Yunanlarla Lâtinlerin edebiyatlarından geçmemiz gerekiyor,» diyordum.

— Şimdi ise, Divan şiirimizi övüyor, çocuklarımıza ille öğretelim diyorsunuz. O gün söylediğinizle bugün söylediğiniz...

— ...birbirini tutmuyor diyeceksin. *Vauvenargues*'ın sözünü bilirsin: «*C'est faute de pénétration que nous concilions si peu de choses.*»

— «Uzgörümüz kıt da onun için pek az şeyi uzlaştırebiliyoruz.»

— Bu tercüme iyi mi, bilmem orasını; *pénétration* karşılığı *uzgörü* benim hoşuma gitti: ama senin cümlede *uzlaştırma* ile bir ilgisi var gibi gözüküyor. İşte o fena... Neyse! Sen, uzgörünün kıtlığından olacak, o gün söylediğimle şimdi söylediğimi uzlaştır-

miyorsun. Ben şimdi: «Biz yalnız kendi edebiyatımızı, Divan şairlerimizle saz şairlerimizi okuyalım; Avrupalıları, Yunanlılarla Lâtinleri bırakalım» diyor muyum? Biliyorum ki Avrupa dillerinden, edebiyatlarından geçmeyenler bizim şiirimizi de anlayamıyorlar: bizim istediğimiz gibi anlayamıyorlar. *Cinaslara, leflere, neşirlere, müraatlara* takılıp güzelliği onlarda buluyorlar. *Baki, Nefi, Nedim* de belki öyle anlıyorlardı; *Şeyh Galip* silkinip kurtulmak istemiş; edebiyatta, şiirde başka bir şeyler olduğunu sezmiş, haber vermiş, ama dilediğini başaramamış. Gene de bizim eski şiirimizde, şairlerimizin belki bilmeden koydukları bir güzellik var: onu, Avrupa edebiyatlarından geçerek anlıyoruz.

«Bugün bazı şairlerimiz var: az çok farsça biliyorlar. *Fuzulî*'yi, *Bakî*'yi, *Hafız*'ı okuyup gazel yazıyorlar. Bir şeye benzemiyor mu onların gazelleri? Bir de *Yahya Kemal* var; eski şairlerimizi şüphesiz okumuştur, ancak ötekilerin bildiği gibi şöyle parmaklarının ucunda bilmez. Ama Avrupalıları okuduğu için bizim şiirimizin canlı yanını daha iyi görmüştür. Ötekilerin gazelleri ölü, onunkiler canlı... *Yahya Kemal*, firenkleri bildiği için bizim eski şiirimizi gençleştirdi, onu bize yeni bir ışık altında gösterdi. Firenkleri bıraktığımız gün bizim eski şiirimizin asıl güzelliklerini de anlamaz oluruz. Demek ki o şiir, kendisini anlamak için yetecek gücü vermiyor, *Arnold Bennett*'in kullandığı anlamda *klasik* değildir.

— *Yahya Kemal* «Mektepten memlekete» diyor. Avrupalıları bırakalım da kendi şiirimizi okuyalım demek değil mi bu?

— Ben o sözü başka türlü anladığım için doğru buluyorum: her birimiz *mekteb*'e gideceğiz, yani Avrupalıları okuyup anlayacağız; ama oradan aldığımız bilgi ile kendi şiirimizi de okuyacağız. Kendi şiirimizi okumazsak yazdığımız türkçeye benzemi-

yor, içinde bizden bir şey bulunmuyor. Öyle yazılar da, Avrupalıları bilmeyenlerinkiler gibi, cansız oluyor.

«Yok, *Yahya Kemal*, firenkçe kitapları kapatalım, Batı âleminden yüz çevirelim, demek istiyorsa, kabul etmiyorum onun dediğini. Biz *mektep*'ten nasıl büsbütün döneriz? Şarklılığımızın daha en kötü yönünden kurtulamadık; bir tek doğru, bir tek güzel, bir tek yol vardır sanıyoruz. Şarkın *mélodique* dünyasından garbin *harmonique* dünyasına, yani tek sesli ezgiler dünyasından türlü seslerin birbirleriyle birleşip insanoğlunu bütünü ile göstermek istedikleri dünyaya gerçekten giremedik. O *mektep*'te daha yıllarca kalacağız Keziban, yıllarca: bir *mektep*'te olduğumuzu unutup kendimizi öz evimizde sanacağımız güne kadar. O gün malımızın, eşyamızın iyilerini, çürümemişlerini de oraya taşımış oluruz.

— Yani siz o yazıyı bugün de yazar mıydınız?

— Değiştirirdim, Keziban. Bir kere adını değiştirdim: 'Mukavva mabet'! O ne çirkin ad öyle! Tatsız bir böbürlenme! Daha birçok yerlerini de değiştirdim; özünü ise bırakırdım olduğu gibi. On beş yıldır çok düşüncelerimi değiştirdim, ama o gün dediğim gibi bugün de diyorum, bizim edebiyatımız kendi kendine yetmez; güzeldir, tazedir, ama o güzelliği, o tazeliği anlamamız için *mekteb*'e gitmeliyiz.

«Şunu da unutmamalı: *mektep*'te yalnız iyi şeyler öğrenmiyoruz. Avrupalıların değersiz, utanılacak bir edebiyatları da vardır: meselâ Fransızların *Sully Prudhomme*'ları, *Dumas Fils*'leri, *Rostand*'ları, *Mae-terlinck*'leri gibi... Öyle yazarları bizim şairlerimizden üstün tutmaya kalkmaktan, bu günahıtan kendimizi korumak gerektir.

22.10.1944, *Ulus*

KURMACA GÖRÜŞME

Keziban'la oturmuş, adam eti yiyorduk. Kiminin yapıp söyledikleri birer kusurdu, kiminin de yapmayıp söylemedikleri... Biz diyorum ya, hep ben söylüyordum; o yalnız dinliyor, araya da, her dediğime kanıvermediğini göstermek için bir iki kelime sıkıştırıyordu. Kanmazsa kanmasın! İnsanın her söylediği karşısındakini kandırmak, inandırmak için midir? Boşu boşuna çekiştirmenin de bir tadı yok mudur? Ama nereden bilecek Keziban o tadı? Onun yaşadığı düşler ülkesinde, bizim gerçek dünyamızın konuşmalarını ateşlendiren tutkular yoktur ki!...

Ben kara duygularıma kapılmış, anlatıp dururken sözümü kesti:

— Siz insanlar, neden sevmezsiniz biribirinizi?

— Neden mi?... Nereden çıkarıyorsun biribirimizi sevmediğimizi? Severiz, bayılırız biribirimize. Ama sen önce şunu söyle: siz insanlar dedin, sen insan değil misin yani?

— Değilim ya! Ben sizin kafanızda doğmuş, sizin kafanızda yaşayan, sizin kurduğunuz bir düşüm.

— Seni ben kurdum, ben yarattımsa, sen de bir insansın. Gerçek olmayabilirsin, o başka; ama bir insansın. Biz insanlar, kendimize benzemeyen bir şey yaratabilir miyiz hiç? Her ne yapmış, her ne kurmuşsak hep bize benzer, hep bizim damgamızı taşır. Gerçekte olduğu gibi düşte de kurtulamayız insanlığıımızdan. O sınırı aşamayız. İnsan olmayan şeyi anlayamayız, kavrayamayız ki kurmak, yaratmak elimizden gelsin. Bak, her gün gördüğümüz, birlikte yaşadığımız hayvanları bile anlayamıyoruz. Onlar-

da kendi düşüncelerimizi görüyor, ancak bizimkilerle benzer sandığımız hallerini anlayabiliyoruz. İnsan olmayan şeylere, birtakım bitkilere, hayvanlara bakıyoruz, ama onlar üzerine edindiğimiz bilgi, onların özünü değil, ancak bizim özümüzü gösteren bir bilgidir. Ne biliyorsak, ne yapıyorsak, neyi anlıyorsak insancadır.

«Kendimizden çıkabilmeyi, bir varlığın kendisinden çıkabilmesini aklımız almıyor. O kadar ki Tanrı'yı düşünürken bile: «İnsanları kendine benzer yaratmıştır» diyoruz. Bunu insanoğlunun salt bir övünmesidir sanma. Bir övünme payı var, var ya, bir yandan da güçsüzlüğümüzü gösterir. Tanrı'yı, tanrıları bile kendimize benzer olarak yaratmışız. Sen de, Keziban, bir düş olabilirsin; ama mademki benim, bir insanoğlunun düşsün, sen de bir insan-sın, insancasın, insanda olmayan hiçbir şey bulunamaz sende.

— İnsanları sevmediğinize göre bunu bir övme, bir (iltifat) diye karşılamayacağım. Demek beni de sevmiyörsunuz.

— Sen gene o sözde direniyorsun, Keziban. Sana demin de söyledim, severim insanları. Biz insanlar hep severiz biribirimizi. Şunu bunu çekiştirmek, insanları sevmemek değildir ki! Olsa olsa ancak o kimseleri sevmemektir. O bile değil... *La Bruyère*, insanoğlunun birçok kusurlarını saydıktan sonra: «*Bunlara kızmak, taş düşmesin, ateş yükselmesin demek gibi bir şey olur,*» diyor. O sevmiyor işte insanları. Sevse kusurlarına sinirlenir, kızar, düzelmelerini isterdi. Nedir çekiştirmek, yermek? Çekiştirmek, yermek, düşüncemizde olgun bir insan örneği bulunduğunu, çekiştirdiğimiz, yediğimiz kimselerin de ona uymadıklarını göstermez mi? Düşüncemizde olgun bir insan örneği vardır demek de insanoğlunu sevmek değil midir? Asıl her kusuru hoş görenlerden, «Ne yapsın? insanoğludur,» deyip hiç-

bir suça kızmayanlardan korkmalı. Onlar gülümseme ile baksalar, tatlı tatlı söyleseler de aldanma sakın: gülümsemeleri, tatlı söylemeleri salt bir eğlenmedir, insanın mayasının bozuk olduğuna inanır, bunun için de ondan hiçbir büyüklük, katıksız hiçbir iyilik beklemezler.

Keziban benim bu dediklerime de pek kanmadı: — Siz insanların biribirinizi çekiştirip durmaz, düşüncenizdeki olgun insan örneğine uygun bulmayışınızdan gelmiyor ki! Belki bazan öyledir, ama çoğu kendinizi beğenmenizden, yahut onların yapıp dediklerinin size dokunmuş olmasından geliyor. Sizze ilişmeyen, yapıp dedikleri size dokunmayan, işinizi bozmayan kimselerin, o düşüncenizdeki olgun insan örneğine uyup uymadığını pek araştırmıyorsunuz. Yoksa düşüncenizdeki olgun insan kendiniz misiniz?

— Sen gene beni kızdırıyorsun ama, Keziban, bu sözüne büsbütün hayır diyemeyeceğim. Kendimizi beğeniriz, her birimiz kendimizi beğeniriz elbette. Kendimizi beğenmesek çatlarmışız... Orası öyle. Ama *Bergson*'un da bir sözü var: «*Başkalarını ne kadar kötü görürsek görelim, yargılarımız ne kadar ağır olursa olsun, gene kendimizden iyi buluruz.*» Bu da doğru. Çünkü kendi içimizi, kendi kötülüklerimizi herkesten iyi, herkesin kötülüğünden iyi biliriz. Başkalarının kötülüğünden, ne de olsa bir şüphemiz vardır. Ya yanılıyorsam? ya o benim sandığım, gördüğüm gibi değilse? Ama kendi kusurlarımızı, suçlarımızı, kötülüklerimizi daha şüphesiz olarak biliriz. Gene de beğeniriz kendimizi, hoşnutuzdur kendimizden. Nasıl söyleyeyim? kendimizi beğenmemek içinde bir kendimizi beğenmemiz vardır. Düşüncemizdeki olgun insan örneği bizim kendimiz değildir, ama kendimizden büsbütün başka bir şey de değildir.

«Sana demin ne söylemiştim, Keziban? İnsan-
oğlu kendinden çıkamaz, kendine benzemeyen, ken-

dinden başka bir şey yaratamaz, dedim. Bu, bütün insanlar için doğru olduğu gibi ayrı ayrı her insan için de doğrudur. Düşüncemdeki olgun insan örneğini kendi özümün *öğelerinden*, (unsurlarından) kuruyorsam, başka neden kuracağım? Düşüncemdeki olgun insan elbette bende vardır, benim o. Ama bütün ben olmayan, temizlenmiş, arınmış, yükselmiş bir ben. Ondan gördüğüm, düşündüğüm *erdemlerin* (faziletlerin) hepsinin bende olmadığını bilirim; ama benim beğenmediğim, ikinci derecede saydığım erdemler de yoktur onda. Benim beğendiğim, birinci derecede saydığım erdemler de bende bulunanlar, hiç değilse biraz bulunanlar, *gizil* (virtuel) olarak bulunanlar değil midir? Bende olmayan hiçbir şeyi düşünemeyen, kavrayamayan ben, bende hiç bulunmayan erdemleri nasıl düşünürüm de olgun insan örneğini onlarla bezeyebilirim?

— Sizin bu dedikleriniz, acem kılıcı gibi iki yanlı değil midir? Düşüncenizdeki olgun insan örneğinin kendinizden çıktığını, sizden ne kadar ayrı olursa olsun gene size benzediğini, bir bakıma siz olduğunu kabul ediyorsunuz. Ama başkalarını çekiştirir, yererken de onlarla düşüncenizde bir kötü adam, kusurlu adam örneği kuruyorsunuz. Sizde olmayan hiçbir şeyi düşünemeyeceğinize, kuramayacağınıza göre o örnek de gene size benzemez mi? onun öğeleri de sizin özünüzde yok mudur?

— Beni kendi sözümün içine kapatıverdin, sıkıştırdın, Keziban. Haklısın: düşüncemdeki olgun insan gibi kötü, kusurlu insan da gene benim. Bende olmayan şeyleri göremem. Görsem bile onları kendime göre bir anlam vererek, özümden geçirerek, benleştirerek anlarım. Haklısın, Keziban. Bir kişiyi beğenirken kendimizi beğendiğimiz gibi: çekiştirir, yererken de gene kendimizi çekirtmiş, yermiş oluyoruz. Öyle ise insan ancak kendini över, ancak kendini yerer, yani kendi özünde bulunanları övüp yerer.

«Çıkamayız kendimizden, çıkmak elimizde değildir de onun için. Birçok kimseler var, ille *özdenliklerini* (samimiyetlerini) ortaya koymak, kendilerini oldukları gibi göstermek istiyor, buna uğraşıyorlar. Özdenliklerini ortaya koymamak, kendilerini olduklarından başka türlü göstermek ellerindeymiş, ellerinden gelirmiş gibi. Doğrusunu istersen kişi, kendine benzememeye, başkalaşabilmeye çalışmalıdır. Özenirse becerir demiyorum, benliğinin sınırları içine kısıkvrak kapatılmıştır, çıkamaz bir türlü: Hiç olmazsa bir dereceye kadar, biraz anlamak için, anladım sanarak avunmak için...

«*Auguste Bréal, Philippe Berthelot*'yu överken: 'l'ami identique à lui-même à travers les changements' (*değişmeler arasında gene kendinin tıpkısı olan dost*) diyor. Hangimiz öyle değiliz ki! Değişmek, değişmeler arasında kendimizden büsbütün kurtulup da başka bir insan olmak hangimizin elinde? Hepimiz kapalı birer kutuyuz: kendimizden başka kimse'nin anlayamayacağı, kendimizden başka kimseyi anlamayan birer âlem. Ama anlamak da, bir bakıma, salt duymak değil, ayrılıkları görmek olduğuna göre, kendimizden başka hiçbir şeyi görmediğimiz, bilmediğimiz için kendimizi de anlayamayız. Yaratmakta ne kadar güçsüzsek gerçek anlamada da o kadar güçsüzüz.

— Pek anlayamadım bu dediklerinizi.

— Nasıl anlarsın, Keziban? benden başka bir şey değilsin ki! Ben de şimdi kendi kendimizi anlayamayacağımızı, benim kendi kendimi anlayamadığımı söylemedim mi? Bütün çabalarımız, başkalarıyla uğraşmamız hep kendimizi anlayabilmek, duygudan üstün bir bilgiye ermek içindir. O da olacak şey değil. Demek ki bir türlü çıkamadığımız, bizi kısıkvrak bağlayan benliğimiz içinde bütün yapabildiğimiz, bütün başarabildiğimiz, birtakım sayıklamalarla kendimizi avutmaktır.

19.2.1945, *Ulus*

BİR GÖRÜŞME

Kitapların uzaklaştığı, yabancılaştığı saatler vardır. En iyilerini, en sevdiklerinizi açın, sarmazlar sizi: anlattıklarına kendinizi bir türlü kaptıramazsınız, aradığınız sözleri, yalnızlığınızı avutacak sözleri birinde bulamazsınız. Bir insanın, size kendi sorularınızı aydınlatacak bir kardeşin ruhu diye elinize aldığınız kitap, bir de bakarsınız ki bir yığın cansız kâğıttan başka bir şey değildir; içlerinde gizlenen sesi duymaz, o kara yazılardan ürperirsiniz.

Öyle bir vaktimde idi. «Keziban gelse de bari onunla konuşsam!» diyordum. Geldi Keziban... «Senin bir düşün değil mi? Ne zaman çağırırsan gelir elbette,» diyeceksiniz. Düşlerimiz, düşüncelerimiz bizim buyruğumuza uyar mı sanırsınız? Asıl onlar bize buyurur, asıl onlar bizi sürükler. İşimize gelmeyen, rahatımızı kaçıran, bizi sıkıntılara düşüren ne kadar düşüncelerimiz vardır! Silkinebilir miyiz onlardan? Diledikleri zaman bizi kavrar, gene diledikleri zaman salıverirler. Özgen dediğimiz kişi, özünde taşıdığı kimi ak, kimi kara cinlerin buyruğunda olan kişidir. *La Rouchefoucauld*: «Sevdalarımızdan geçtik deriz ya, asıl onlar bizden geçer,» diyor. Düşlerimiz, düşüncelerimiz de öyledir: biri bizi avucu içine aldı mı, ötekileri ne kadar çağırırsak boştur, gelmezler, bizi koyup gitmiştir onlar. Doğruluklarını anlamaz, güzelliklerini tadamaz oluruz...

Ben mi Keziban'ı çağırdım, yoksa o mu kendini bana çağırttı, bilmiyorum, öyle bir vaktimde geliverdi. Gelince de hemen çıkışır gibi sordu:

— Neden böyle oturuyorsunuz?

— Başka ne yapayım, Keziban?

— Yazı yazın.

— Ne yazayım, Keziban? Şimdi canım çalışmak istemiyor. Otursam, belki bir şeyler karalar, bir sürü kâğıt doldururum, ama sonra birini beğenmez, hep-sini atarım. Uğraşıp uğraşıp da başaramamak insa-nın gücüne gider. İyisi mi içimizde bir dilek duyun-caya kadar beklemeli.

— Yani şairler gibi ilham mı bekleyeceksiniz?

— Öyle bir söz söylemedim, Keziban. Benim ken-di saçmalarım yeter bana, bir de söylemediklerimi yükleme. Ama insanın çalışmak istediği zaman var-dır, o zaman oturur, söylenecek sözler bulur, bir de çalışmak istemediği zamanları olur, ne kadar uğ-raşsa kendini şöyle toparlayamaz, iyice bir şey çı-karamaz.

— Yoksa kafanızda hazırladığınız, kâğıt üzeri-ne kolayca dökülecek düşüncelerimiz yok mu demek istiyorsunuz?

— Sen de beni bilmez gibi konuşuyorsun... Ya-zacaklarını önceden uzun uzun düşünen, hazırla-yan, sonra kâğıt üzerine dökenler belki vardır; ben öyle değilim. Bir yerden açıp araştırmayı severim; düşüncelerim yazdıkça gelir. Bırakırım kendimi on-lara, beni istedikleri yere götürürler. Bir de baka-rım ki yola çıktığım yer görülmeyecek, hatırlanma-yacak kadar uzaklaşmış, kaybolmuş... Daha iyi! Be-nim kendimden başka bir konum mu var? nereye gitsem orada gene kendimi bulacak değil miyim?... Ama bugün ne kadar yazsam biliyorum ki bir dü-şünce gelmeyecek, gelse bile ben onu aydınlatama-yacağım, aydınlattığıma inanamayacağım. Kendimi aramak... İnsan hep kendini arar, ama bir şeyde arar. Bugün bana kendimi aratacak bir konu bu-lamadım ki ondan açayım.

Keziban: «Lâf bütün bunlar!» der gibi omuzla-rını silkti. Ses çıkarmadım. Sinirli sinirli:

— Madem ki ne yapsanız, neden açsanız, hep kendinizi söyleyeceksiniz, iyi, şu masayı, pencereyi, çevrenizde gördüğünüz herhangi bir şeyi anlatın... Cıgara tablasında kendinizi nasıl bulursunuz, pek merak ediyorum.

Kaçmasın diye paylamak istemedim.

— İnsan cıgara tablasında da gene kendisini bulur, Keziban, dedim. Kendisi cıgara tablası değildir elbette, ama cıgara tablasına bakan, onu anlamaya çalışan adamdır. Biz bir şeyi anlatırken acaba o şeyin kendini mi anlatıyoruz, yoksa ona bakmakta olan kendimizi mi anlatıyoruz, orası pek belli değildir... Doğrusu, cıgara tablasında kendimi bulacağımı sanmıyorum; yoksa cıgara tablası beni çağırır, kendisini anlatmamı isterdi. Yani o çağırmaz, ondaki ben, bulabileceğim ben, dikkatimi çeker, ille meydana çıkmayı isterdi. Bilmem anlatabildim mi?

— Bu dedikleriniz pek ince de kimse anlamaz mı sanıyorsunuz? Elbette anladım. Beğendim, doğrudur demiyorum, ama anladım... Kendinizi bulacağınız konular yok mu sanki? Daha geçen gün *Yaratış* dergisinden bir mektup aldınız, birtakım şeyler soruyorlar. O dergiyi çıkaran gençleri sevdiğinizi söylüyordunuz, sorduklarına cevap yazsanız a!

— Yoo! işte onu istemem. Firenkçede *enquête* mi ne diyorlar, türkçe adını bir türlü bulamadık, işte öyle şeyi hiç sevmem. «Hangi şairlerimizi seversiniz? Edebiyatımızın bugünkü durumu üzerine ne düşünüyorsunuz? Yaşayan edebiyatçılarımızdan kimleri sözlerine uyulacak kimseler diye gösterebilirsiniz?» Böyle sorulara cevap verilir mi hiç?... Verenler oluyor, söylediklerini okuyup gülüyorum; ben cevap verirsem bana da gülerler.

— Ne olur cevap vererseniz? Varsınlar gülsünler... Hem neden gülünecekmiş? Edebiyat üzerinde düşündükleriniz yok mu? onları soruyorlar işte.

— A Efendim! onların sordukları üzerinde dü-

şündüklerimi ben şimdiye kadar kaç defa yazmadım mı? Hangi şairleri severmişim... Merak ediyorlarsa yazdıklarımı okusunlar, anlarlar. Yok, benim yazdıklarımı okumuyorlarsa, benim hangi şairleri sevdiğimi neden merak ediyorlar?

Enquête, bir araştırmadır, bir meseleyi aydınlatmak, bir gerçeği bulmak için açılır. *Yaratış* dergisinin açtığı *enquête*, hangi hakikati meydana çıkaracak? «Edebiyatımızın terakkisini ve Türk sanatının yükselişini temin için hangi yolların takibine ve genç neslin ne suretle çalışmasına taraftarsınız?» Ne demek bu? Bu soruya verilen cevaplar toplanacak, gençlerin tutması gereken yol anlaşılabilecek, bundan sonra da bütün gençler: «Edebiyat işlerinden anlayanlarımız öyle buyurmuş!» deyip hep o yoldan gidecekler... Olacak mı böyle bir şey? Olmayacak elbette... Olmayacağına göre nedir o soruları sormanın sebebi? Düşüncelerin çarpışmasından ışık fışkırmış. Bundan hangi ışık belirecek? Gençlerin akıllarına esmiş, belki de bir alay olsun diye, böyle şeyler soruyorlar. Veremem cevap, Keziban. Bu türlü karmakarışık soruların hiçbirine de bundan sonra cevap vermeyeceğim. Bir gün gerçekten araştırma konusu olacak bir şey bulunursa o zaman ben de cevap veririm.

— Ne gibi?

— Ne bileyim ben?... Ama bir araştırma konusu çıkabilir: edebiyatçıları ilgilendiren, onların düşünüp çalışmasıyla çözümlenecek bir mesele... Meselâ: «Bugün memlekette kâğıt az, bulmak için ne yapmalı?... Kitapların memlekette daha çabuk yayılması için yol nedir?» gibi şeyler...

— Yani edebiyatçının hayatı ile ilgili, ama edebiyatın dışında sayılabilecek şeyler...

— Elbette. Edebiyatın içinde olan meseleler, şuna buna danışmakla çözümlenebilir mi? Benim meselelerim benimdir, onları ancak ben kendime göre

özümleyebilirim; başkalarının, en büyüklerin söyledikleri benim için değersiz olabilir, yani onlar benim işime belki de yaramaz. İstedikleri herkesi söyletmek, bununla dedikodu çıkarmaksa, ben yokum o işte. Dedikodudan kaçtığım sanılmasın, bayılırım; ama başkasının yardımına gerek yok: ben kendi dedikodumu kendim hazırlar, kendim yayarım. Kimleri övüp kimleri yerdiğimi merak eden varsa, dergilerin araştırma sayfalarından değil, benim kendi yazılarımdan öğrensin... Hayır, Keziban, cevap vermeyeceğim. *Yaratış* dergisini okurum, bazı yazılarına kızar, bazı yazılarını severim... Soruları kızdıklarım arasındadır. Karışmam, istedikleri kadar uzatsınlar; işin içine beni karıştırmasınlar da...

5.3.1945, *Ulus*

YALIN DİL

Anayasa'nın yeni yazımı (*yazım* sözünü *metin* karşılığı olarak deniyorum) ile dil işinde büyük bir adım atıldı: türkçe, bir dil olarak güçsüz değildir; özenle, sevgiyle işlersek, düşüncenin bütün inceliklerini söyleyebilir.

Yeni *yazım* bu güveni, öyle sanıyorum, daha inanamamış olanlara da aşılayacaktır: alışkanlığı öne sürerek günün *eğinimlerine* (temayüllerine) karşı koyanlar da, Anayasa'daki sözleri artık ister istemez kullanacak, onlarla yazacak, giderek onlarla düşüneceklerdir. Onlara bir ısındılar mı, öteki sözlerin de onlara uygun olmasını kendiliklerinden ararlar.

Özge (başka) bir büyü vardır dil pınarında! bir yol içen bir daha alamaz kendini. İlk günlerde hangimiz *durumsamadık?* hangimiz: «Boşunadır bu çabalama!» demedik? Doğrusunu söyleyelim, hangimiz eğlenmedik? hangimiz «Bizim olgun, tatlı dilimizi bozuyorlar!» deyip kızmadık? Eski dilin daracık sınırları içine kapanmış olduğumuzu duymuyor, onun yapma parıltısını göğün ışığı sanıyor, dudak kıvırdığımız uğraşmaların gerçek genişliğe kavuşmak için olduğunu anlamıyorduk. Bugün durumsayanlar, inanmayanlar, anlamayanlar da ağızlarını türkçenin yaratıcı suyuna değdirince bizimle birlik olacak, yerdiklerini, güldüklerini unutup bizimle çalışacaklardır. Dileriz, geçsinler bizi.

Türkçecilik akışına katılmayanların suçu, hep kurulmuş diller üzerinde düşünmeleridir. Bugünkü fransızcayı, almancaı, ingilizceyi ele alıyor, onla-

rın olgunluğuna vuruluyor: «Böyle mi bizim dilimiz?» diyorlar. Değil öyle. Ancak biz de deriz onlara: «Neden şimdiki fransızcaya bakıyorsunuz? XVI. yüzyılın büyük Fransız yazarlarını, *Amyot*'yu, *Rabelais*'yi, *Montaigne*'i okusanız a! Onlar da düşündüklerini söyleyebilmek, istediklerini anlatacak sözleri bulmak için çırpınmıyorlar mı? Bir söz uyduruyor, sonra onu beğenmiyor, bir başkasını arıyorlar. Şimdi sizin pek sevdiğiniz, pek kıvrak bulduğunuz fransızca onların emeklerinden doğmuştur. Açın *Du Bellay*'nin *Défensè et illustration de la langue française* (Fransız dilinin savunulup ünlenmesi) adlı betisini, Fransız dilinin latinceye göre güçsüz, kurak olduğunu söyleyenlerden yakınıyor, bir gün fransızcanın gelişeceğini, latinceyi geçeceğini bildiriyor. Siz onun bildirdiği günlere yetişmişsiniz, önceden neler olmuş, orasını araştırmıyorsunuz. Fransızcanın başarabildiğini türkçe neden başaramasın? Bilin ki bir dil, bir dilden aşağı değildir. Biri nereye varmışsa öteki de varabilir. Güveniniz, seviniz, yüreğinizde dilinizi işlemeye, genişletmeye gerekli od olsun, yeter.»

Neden tâ fransızcaya gidiyoruz? kendi dilimiz üzerinde duralım. Bugün *osmanlıca* dediğimiz... Gücüme gidiyor *osmanlıca* demek; severim o dili, bizimdir de onun için. Arapçadan, farsçadan birçok söz almış, gene de onlara bizim kokumuzu, bizim tadımızı sindirebilmiş. *Fuzuli*, *Baki*, *Nedim*, *osmanlıca* mı yazmışlar? *Nevai*'nin yazdıkları da arapça, farsça sözlerle dolu, Herat'a da Osmanlı kenti mi diyeceğiz? Türkçedir hepsi. *Naci* bile: «*Yegâne sevgilimizdir lisan-i osmani*» derken türkçe düşünmüş, türkçe söylemiştir... Neyse! kolaylık için ben de *osmanlıca* diyeyim.

Bugün *osmanlıca* dediğimiz türkçeye bayılanlar, genişliğini, gücünü *tansıklayanlar* (hayran olanlar) var. Ancak onlar da *Baki*'den bu yana gelmiş ozanlarımızı okuyorlar. *Osmanlıca*'nın kurulma çağına

baktıkları yok. *Şeyhi*'yi, *Ahmet Paşa*'yı, *Necati*'yi, daha öncekileri okusunlar, hepsinin aramakta olduklarını, düşündüklerini, duyduklarını söyleyebilecek bir dil edinmeye çabaladıklarını görürler. Onların bin bir eksiği, bin bir uygunsuzluğu olan dillerinden *Baki*'nin, *Naili*'nin o güzelim dili nasıl çıkıvermiş? *Fuzuli* eline aldığında *osmanlıca* daha olgun değil, bir «diken» daha: *Fuzuli* gene de dudak bükmemiş, atmamış onu:

Nevbahar olgıç dikenden berk-i gül izhar olur

deyip çalışmış.

XVI. yüzyıl Fransız yazarları, *Baki*'den önceki Türk ozanları ne yapmışlarsa biz de şimdi onu yapmaya çalışıyoruz. «İçimizde bir *Rabelais*, bir *Montaigne*, bir *Şeyhi* ile bir *Necati* mi var sanki?» diyeceksiniz. Biz de size karşılık şunu deriz: «Bir yol sorarız size: içimizde öyle kimseler olmadığını ne biliyorsunuz? *Rabelais* ile *Montaigne* ortaya: «Büyüküz biz!» diyerek mi çıkmışlar? Dillerini kurmak için ellerinden geleni yapmışlar. Onların büyük olduğu kendilerinden yıllarca sonra anlaşılmış. Biz de elimizden geleni yapıyoruz. İçimizde gerçekten büyükler varsa, yüzyıllar onların da değerini belirtir. Diyelim ki yoktur, ne çıkar olmazsa? Büyük değiliz diye elimizden geleni de yapmayacak mıyız? bizden sonra geleceklerin işini biraz olsun kolaylaştırmaya çalışmayacak mıyız? Daha ilerisine gidelim: türkçenin gerçekten büyük yazarı sayılacak, *Montaigne* gibi, *Amyot* gibi bir dil kurmak gücünü gösterebilecek kişi gelince, bizim emeklerimizden *assılanmaya* (istifade etmeyecek) yeni baştan başlayıp hepsini kendi kuracak. Varsın öyle olsun! biz dilimize sevgimizi, inancımızı göstermeyelim mi?

Anayasa'nın yeni yazımı dil işinde büyük bir adımdır; ancak bir sonuç değil, bir başlangıçtır. Bizze birkaç söz getirmiştir, onlara sevindik; gene de

doğrusunu söyleyeyim, ben onun getirdiği sözlerden çok, getirmediklerini, getirmekten çekindiklerini düşünüyorum. Hepimizin bildiğimiz, kamuya dek işledikleri söylenerek birçok arapça sözler bırakılmış. Doğru, *millet* sözünü hepimiz biliyoruz; *ulus*, *budun* sözlerini ise yadırgıyoruz. Yalnız iş bilmekte, alışık olmakta, yadırgamakta değil. Bu düşünce ile gidersek belki bir sözü bile kaldıramayız. *Mebus*'u da hepimiz bilmiyor muyduk? *milletvekili*'ni yadırgamayacak mıyız? *millet* ile *vekil* sözlerini birleştirmekle, birarada yazmakla iş bitmez... Gene türkçe değildir. Neden birarada yazacağım? çoğulunda *milletvekililer* diyebilecek miyiz? Onların birleşmesi yapma bir birleşmedir; dilimizin öz kurallarına uygun değildir. Yadırganacak olduktan sonra, *milletvekili* yerine başka bir söz de alınabilirdi. *Müddei-i umumi*'yi hepimiz değilse de çoğumuz biliriz; *savcı*, *başsavcı* sözlerini ise yeni öğreneceğiz. Demek ki alışkanlık, yadırgamak bir ölçü olamaz. Hele *hazır üye* sözüne ısınamadım. *Hazır*, *amâde* anlamında türkçeleşmiştir; ancak *bir yerde bulunan* anlamında kamunun diline işlememiştir. Belki bir «Allah her yerde hâzır u nâzırdır» sözü kolayca anlaşılır. Orada da *hazır* değil, *hâzır*... Uzatma *imini* (işaretini) istediğiniz kadar kaldırın, o gene oradadır, orada *hâzır* dır. Bunlar gibi daha bir çok sözler üzerinde durabiliriz.

Durmayalım. Biliyoruz, bu büyük adım, bir ilk adımdır. Birkaç yıl geçsin, bu yeni yazımda da değişiklikler olacaktır. Dil günden güne türkçeleşiyor, arılanıyor, yalınlaşıyor. Anayasa'nın getirdiği sözlere çabuk alışacağız, pek yakında onun dilini eski bulacağız. Öyle olunca da gene çevrenin sıkısına uyulup belki gene çekine çekine Anayasa'yı yeniden yazacaklar. Şimdilik Anayasa'nın da, bütün yasa dilinin de öz-türkçe yolunu tuttuğunu bilmemiz yeter.

15.1.1945, *Ulus*

BU KİTAPTA GEÇEN ÖZEL ADLAR DİZİNİ

- Abdülhak Hâmit* 73, 74, 108
Abdülhak Şinasi Hisar 71
A. Demirbağ 120
Ahmet Haşim 32, 32, 40, 41, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79
Ahmet Kutsi Tecer 24
Ahmet Mithat 69
Ahmet Paşa 68, 188
Alain-Fournier 145
Albert Thibaudet 111
Aleksandr Dumas Fils 175
Alfred Kerr 109, 110, 111
Ali Canip Yöntem 125
Amyot 143, 187, 188
André Gide 18, 92, 131, 162, 163
Andre Saures 132
Aristoteles 113, 147
Arnold Bennett 173, 174
Asaf Halet Çelebi 120
Auguste Breal 180
Baki 66, 67, 68, 69, 71, 74, 81, 82, 83, 85, 86, 113, 121, 149, 150, 151, 153, 156, 164, 174, 187
Balzac 144, 145, 157
Baudelaire 48, 52, 88, 89, 110
Bedrettin Tuncel 135
Bedri Rahmi 122
Bergson 178
Beylikçi İzzet 71
Boileau 112, 113
Bremond 72, 73
Bursalı Halilî 71
Cahit Sıtkı Tarancı 68, 120, 159
Camille Mauclair 112
Carlyle 124
Celâl Sahir 57
Cenap Şahabettin 57, 132
Cevat Emre 134
Chateaubriand 94
Chénier 82
Chopin 77
Descartes 113
Doğan Ruşenay 66
Dostoyevski 93, 157
Du Bellay 187
Eckerman 86
Eflatun 147
Emile Faguet 110, 111
Emin Bülend 56
Emrî 86
Esrar Dede 71
Evliya Çelebi 94
Falih Rıfkı Atay 11, 72
Faruk Nafiz Çamlıbel 57, 81, 125
Fazıl Hüsnü Dağlarca 68, 120, 122
Florio 143
Francis Jammes 13
Fuzuli 40, 66, 67, 69, 71, 82, 84, 105, 149, 150, 156, 164, 187
Georges Ohnet 109
Goethe 67, 86
Grimm 135
Guillaume Budé 143
Halit Fahri Ozansoy 123, 124
Halit Ziya Uşaklıgil 149
Hazlitt 112
Hermann Sudermann 109, 110
Homer 147
Hüseyin Rahmi 108
İrfan Şahinbaş 135,
İsmail Habip Sevük 108
İsmail Hikmet 108
İsmet Bozdağ 122
Jean-Aubry 131
Jules Lemaitre 109, 110, 111
Kâni 37
Karacaoğlu 57, 149, 150
Kemalettin Kâmi (Kamu) 23, 51
Köroğlu 150
La Bruyère 177
Laclos 135, 136, 144
Lacretelle 131
Lamartine 51, 82
La Rochefoucauld 132, 133, 167, 181
Lessing 112, 113
Luigi Pirandello 58
Maeterlinck 175
Mahir 52

- Mallarme 82, 110
 Mayakovski 13
 Mehmet Akif 81
 Mehmet Kaplan 65, 66, 68, 69
 Melih Cevdet 158, 159
 Mercimek Ahmet 139, 141, 142, 143
 Miguel de Unamuno 110
 Milton 66
 Molière 86, 93, 157
 Montaigne 92, 187, 188
 Muallim Naci 187
 Mustafa Nihat Özön 108
 Musset 132
 Nabi 14
 Naili 14, 66, 71, 74, 82, 153
 Namık Kemal 69
 Napoléon 92
 Necati 188
 Necati Cumalı 120, 122
 Nedim 66, 68, 69, 71, 81, 82, 149, 153, 167, 174, 187
 Nefi 66, 82, 112, 174
 Neşati 71
 Nevai 68, 69, 187
 Nevi 86
 Nizamettin Nazif 76
 Nurettin Artam 79
 Oktay Rifat 68, 120
 Orhan Arıburnu 120
 Orhan Burian 135, 136, 137, 138
 Orhan Seyfi Orhan 125
 Orhan Şaik Gökyay 139, 140
 Ömer Seyfettin 126
 Pascal 101
 Paul Hervieu 56, 57
 Philippe Berthelot 180
 Plautus 145
 Pope 112
 Proust 124
 Rabelais 187, 188
 Racine 82
 Refik Ahmet Sevengil 108
 Refik Halit Karay 125
 Rene Brieu 56, 57
 Resai Eriş 123, 124, 127
 Reşat Nuri Güntekin 128, 130, 131, 133
 Rıza Yücer 123
 Rostand 110, 175
 Rousseau 92
 Sabahattin Eyüboğlu 135, 138
 Sabahattin Kudret 120
 Sainte-Beuve 92, 112
 Sait Faik 120
 Sami 152, 153
 Samsatlı Lukianos 144, 146, 147, 148
 Schiller 25
 Schwob 163
 Shakespeare 49, 157
 Sophokles 144
 Stendhal 144, 145
 Sully Prudhomme 175
 Sultan Murat 141
 Sultan Süleyman 83
 Sultan Veled 68
 Suut Kemal Yetkin 109, 110, 111, 112, 113
 Süleyman Nazif 18
 Şahap Balcıoğlu 124, 127
 Şahap Sıtkı 155, 156, 157, 158
 Şeyh Galip 42, 66, 68, 71, 150, 151, 174
 Şeyhi 188
 Şeyhülislâm Yahya 71
 Şinasi 55, 56, 69
 Şirazlı Hafız 82, 174
 Tahsin Nahit 80
 T. Demiriz 120
 Terentius 145
 Tefvik Fikret 31, 32, 33, 73, 74, 108, 149
 Va-Nû 124
 Vauvenargues 169, 173
 Verlaine 45
 Victor Hugo 66, 82, 157
 Voltaire 66
 Watteau 52
 Yahya Kemal 23, 40, 41, 45, 65, 81, 85, 86, 87, 88, 89, 126, 155, 156, 157, 158, 159, 174, 175
 Yakup Kadri 72, 126
 Yusuf Ziya 57
 Ziya Gökalp 125
 Ziya Paşa 36

İÇİNDEKİLER

'Günlerin Getirdiği' (Konur Ertop)	5
Konuşmak	13
Uçak Yolculuğu	23
Kedi	28
Hastalık	34
Hatıralar	40
Fayda	55
Klasik	60
Edebiyat	65
Ahmet Haşim	70
Haşim'i Yermişim	75
Aruz	80
Yahya Kemal	85
Samimilik Üzerine	90
Sevgi Üzerine Sözler	95
İnsan ile Tabiat	99
Uğraş Saygısı	103
Tenkidçi Aranıyor	108
Tenkid, Gene Tenkid	113
Gençler İçin	118
Dergiler Üzerine	123
Tercüme Üzerine	128
Bir Tercüme Dolayısıyla	135
Hoş Bir Kitap	139
Samsatlı Lukianos	144
Şiirimiz Üzerine	149
Şiirden Yana	155
Dil Üzerine	160
İkinci Görüşme	166
Eski Bir Yazı Üstüne	171
Kurmaca Görüşme	176
Bir Görüşme	181
Yalın Dil	186
Özel Adlar Dizini	190

Ataç GÜNLERİN GETİRDİĞİ

«Beğenilmediğini, beğenilsen bile istediğini gibi beğenilmediğini biliyorsun da bu kitabı niçin çıkarıyorsun?» diye soracaksınız. Edebiyata inanırım da onun için çıkarıyorum. Yıllardır yazarım, benden de bir şey kalsın istiyorum. Bir umut... Bu yazıları gönlümce sevecek belki birkaç kişi bulunur umudu. Ölüm başımızda dolaşıyor: benim de Türk diline, Türk düşünce âlemine hizmet için çalıştığımı tanıklık edecek bir kitap bırakmadan mı gideyim?

ATAÇ